CONFESSIO FIDEI,

IN

Conventu Theologorum authoritate Parliamenti Anglicani indicto elaborata,

Eidem Parliamento post modum exhibita,

Quin & ab eodem, deindéque ab Ecclesia Scoticana cognita & approbata.

Una cum

CATECHISMO duplici, majori, minorique.

E Sermone Anglicano summa cum fide in Latinum versa.

GLASGUAE,

Excudebat ROBERTUS SANDERS.

Anno Dom. 1670.

AD LECTOREM praemunitio.

BENIGNE LECTOR,

Monendus eras unum atque alterum; & quidem inprimis illud, nos multo consilio in ea tandem sententia desedisse, in capitum versuumque pumeris margini assignandis à versione Bibliorum Anglicana non esse quicquam recedendum; à qua quidem quàm proximè abest Latina Vatabli. Deinde verò si oratio nostra minùs fluere tibi videatur, dabis id profectò materiæ spissitudini, sin minùs splendida, cogita solennitatem. Hæc tuâ te scire intererat, & certè quidem nostrâ. Vale.

G. D.

CON-

CONFESSIO FIDEI.

CAP. I.

De Scriptura Sacro-sancta.

I. QUaliquam naturæ lumen, operáque Dei cùm creationis tum providentiæ, bonitatem ejus, sapientiam, potentiámque eò usque manifestant, ut homines vel inde reddantur inexcusabiles *a*: eam tamen Dei, voluntatisque divinæ cognitionem, quæ porrò est ad salutem necessaria, nequeunt nobis ingenerare *b*. Quocirca Domino complacitum est, variis quidem modis vicibúsque Ecclesiæ suæ semetipsum revelare, suámque hanc voluntatem patefacere *c*, sed & eandem omnem postea literis consignare, quò & veritati suæ tam conservandæ quàm propagandæ meliùs consuleret, nec Ecclesia sua contra carnis corruptelam, contra malitiam mundi Satanæque, præsidio foret ac solatio destituta *d*. Unde factum est, ut postquam pristini illi modi, quibus olim populo suo Deus voluntatem suam revelabat, jam desiverint *e*, Scriptura sacra sit maximè necessaria *f*.

a *Rom.* 1. 14. 15. & 1. 19. 20. *Psal.* 19. 1. 2. 3. *Rom.* 1. 32. *cum cap.* 2. 1. b 1 *Cor.* 1. 12. & 2. 13, 14. c *Heb.* 1. 1. d *Prov.* 22, 19. 20. 21. *Luc.* 1. 3. 4. *Rom.* 15. 4. *Mat.* 4. 5. 7. 10. *Isa.* 8. 19. 20. e *Heb.* 1. 1. 2. f 1 *Tim.* 3. 15. 2 *Pet.* 1. 13.

II. Sacræ Scripturæ nomine, seu verbi Dei scripti continentur hodie omnes illi libri tam Veteris quàm Novi Testamenti, nempe quorum inferiùs subsequuntur nomina.

Veteris Testamenti.

Genesis	Chronicorum 2.	Danicl
Exodus	Esræ	Hosea
Leviticus	Nehemias	Joel
Numeri	Esther	Amos
Deuteronomium	Job	Obadias
Josua	Psalmi	Jonas
Judices	Proverbia	Micheas
Ruth	Ecclesiastes	Nahum
Samuelis 1.	Canticum Canti-	Habacuc
Samuelis 2.	Isaias (corum	Zephanias
Regum 1.	Jeremias	Haggæus
Regum 2.	Lamentationes	Zecharias
Chronicorum 1.	Ezechiel	Malachias.

Novi autem. Evangelium secundum

Matthæum		Colossenses
Marcum		Thessalonicen. I. II.
Lucam		Timotheum I. II.
Johannem		Titum
Acta Apostolorum		Philemonem
Pauli Epistola ad		Epist. ad Hebræos
Romanos		Iacobi Epistola
Corinthios I. II.		Petri Epist. I. II.
Galatas		Iohan. Ep. I. II. III.
Ephesios		Judæ Epistola
Philippenses		Apocalypsis.

Qui omnes divinâ inspiratione dati sunt in Fidei vitæque regulam g. g Luc, 16. 29. 31. Eph. 1

20. *Apoc.* 22. 18, 19. 2 *Tim.* 3. 16.

III. Libri Apocryphi, vulgò dicti, quum non fuerint divinitùs inspirati, canonem Scripturæ nullatenùs constituunt; proindeque nullam aliam authoritatem obtinere debent in Ecclesia Dei, nec aliter quàm alia humana scripta, sunt aut approbandi aut adhibendi *h*. *h Luc.* 24. 27. 45. *Rom.* 3. 2. 2 *Pet.* 1. 21.

IV. Authoritas Scripturæ sacræ propter quam ei debetur fides & observantia, non ab ullius aut hominis aut Ecclesiæ pendet testimonio, sed à solo ejus authore Deo, qui est ipsa veritas: eóque est à nobis recipienda, quoniam est verbum Dei *i*. *i* 2 *Pet.* 1. 19. 21. 2 *Tim.* 3. 16. 1 *Joh.* 5. 9. 1 *Thes.* 2. 13.

V. Testimonium Ecclesiæ efficere quidem potest ut de Scriptura sacra quàm honorifice sentiamus *k*: materies insuper ejus cœlestis, doctrinæ vis & efficacia, stylí Majestas, partium omnium consensus, totiúsque scopus (ut Deo nempe omnis gloria tribuatur) plena denique, quam exhibet, unicæ ad salutem viæ commonstratio, præter alias ejus virtutes incomparabiles, & perfectionem summam, argumenta sunt quibus abundè se verbum Dei & luculenter probat; nihilominùs tamen plena, perfuasio & certitudo de ejus tam infallibili veritate, quàm authoritate divina non aliunde nascitur quàm ab interna operatione Spiritûs Sancti, per verbum & cum verbo ipso in cordibus nostris testificantis *l*. *k* 2 *Tim.* 3. 15. 1 2 *Joh.* 2. 10. 27. *Joh.* 16. 13. 14. 1 *Cor.* 2. 10, 11, 12. *Isai.* 59. 21.

VI. Consilium Dei universum de omnibus quæ ad suam ipsius gloriam, quæque ad hominum salutem, fidem, vitámque sunt necessaria, aut expressè

in Scriptura continetur, aut consequentiâ bonâ & necessariâ derivari potest à Scriptura, cui nihil deinceps addendum est, seu nobis à spiritu revelationibus, sive traditionibus hominum *m*. Internam nihilominus illuminationem Spiritus Dei ad salutarem eorum perceptionem, quæ in verbo Dei revelantur, agnoscimus esse necessariam *n*: quin etiam nonnullas esse circumstantias, cultum Dei spectantes & Ecclesiæ regimen, ijs cum humanis actionibus & societatibus communes, quæ naturali lumine ac prudentiâ Christianâ secundùm generales verbi regulas (perpetuò quidem illas observandas) sunt regulandæ *o*. *m* 2 *Tim.* 3. 15, 16, 17. *Gal.* 1. 8, 9. 2 *Thes.* 1. 2. *n Joh.* 6. 45. 1 *Cor.* 2. 9, 10, 11. *o* 1 *Cor.* 11. 13. 14. & 14. 26. 40.

VII. Quæ in Scriptura continentur non sunt omnia æquè aut in se perspicua, aut omnibus hominibus evidentia *p*: ea tamen omnia quæ ad salutem necessaria sunt cognitu, creditu, observatu, adeo perspicuè, alicubi saltem in Scriptura, proponuntur & explicantur, ut eorum, non docti solùm, verùm indocti, etiam ordinariorum debito usu mediorum, sufficientem assequi possint intelligentiam *q*. *p* 2 *Pet.* 3. 16. *q Psal.* 119. 105, 130.

VIII. Testamentum Vetus Hebraïcâ linguâ (antiquo Dei populo nempe vernaculâ) Novum autem Græcâ, (ut quæ apud Gentes maximè omnium tunc temporis, quum scriberentur illud, obtinuerat) immediatè à Deo inspirata, & juxtâ curâ & providentiâ singulari per omnia hucusque sæcula pura & intaminata custodita; ea propter sunt authentica *r*, adeo sanè ut ad illa ultimò in omnibus de religione controversijs, Ecclesia debeat appellare *s*.

Quo-

Quoniam autem Originales istæ linguæ non sunt toti Dei populo intellectæ, (Quorum tamen & jus est ut Scripturas habeant, & interest plurimùm, quique eas in timore Dei legere jubentur & perscrutari t,) proinde sunt in vulgarem cujúsque gentis, ad quam pervenerint, linguam transferendæ u, ut omnes, verbo Dei opulenter in ipsis habitante, Deum grato acceptóque modo colant *, & per patientiam ac consolationem Scripturarú spem habeant x. t *Mat.* 5. 18. ſ *Isai.* 8. 10. *Act.* 5. 5. *Job* 5. 39. 46. t *Joh.* 5. 39. u 1 *Cor.* 14. 6. 9. 11, 12. 24 27, 28. * *Col.* 3, 16. x *Rom.* 15, 4.

IX. Infallibilis Scripturam interpretandi regula est Scripturæ ipsa: Quoties igitur cunque oritur quæstio de vero plenóque Scripturæ cujusvis sensu, (unicus ille est non multiplex) ex alijs locis, qui apertiùs loquuntur, est indagandus & cognoscendus y. y 2 *Pet.* 1. 20, 21. *Act.* 15. 15. 16.

X. Supremus judex, à quo omnes de religione controversiæ sunt determinandæ, omnia Conciliorum decreta, opiniones Scriptorum veterum, doctrinæ denique hominum, & privati quicunque Spiritus sunt examinandi, cujúsque sententiâ tenemur acquiescere, nullus alius esse potest, præter Spiritum Sanctum in Scriptura pronunciantem z. z *Mat.* 21. 29. 31. *Eph.* 2. 20. *cum Act.* 28. 25.

CAPUT II.

De Deo & Sacro-sancta Trinitate.

I. UNus est unibúsque a, vivens ille & verus Deus b: qui idem est essentiâ & perfectione infinitus c, Spiritus purissimus d, invisibilis e, sine corpore, sine partibus f, sine passionibus g, immutabilis h, immensus i, æternus k, incompre-

hensibilis *l*, omnipotens *m*; summè sapiens *n*, summè sanctus *o*, liberrimus *p*, maximè absolutus *q*, operans omnia secundùm consilium immutabilis suæ ac justissimæ voluntatis *r*, ad suam ipsius gloriam *s*, idémque summâ benignitate *t*, gratiâ, misericordiâ, & longanimitate; bonitate abundans & veritate; condonans iniquitatem, transgressionem & peccatum *u*; studiosè quærentium ipsum remunerator ***, sed & in judicijs suis justissimus idem ac tremendus: maximè *x*, peccatum omne perosus *y*, & qui sontem nullo unquam absolvet modo *z*.

a *Deut.* 6. 4. 1 *Cor.* 8. 4. 6. b 1 *Thes.* 1. 9. *Jer.* 10. 10. c *Job* 11. 7. 8. 9. & 26. 14. d *Joh.* 4. 24. e 1 *Tim.* 1. 17. f *Deut.* 4. 15. 16. *Joh.* 4. 24. *cum Luc.* 24. 39. g *Act.* 14. 11. 15. h *Jac.* 1. 17. *Mal.* 3. 6. i 1 *Reg.* 8. 27. *Jer.* 23. 23. 24. k *Psal.* 90. 2. 1 *Tim.* 1. 17. l *Psal.* 145. 3. m *Gen.* 17. 1. *Apoc.* 4. 8. n *Rom.* 16. 27. o *Isa.* 6. 3. *Apoc.* 4. 8. p *Psal.* 115. 3. q *Exod.* 3. 14. r *Eph.* 1. 11. s *Prov.* 16. 4 *Rom.* 11. 36. t 1 *Joh.* 4. 8. 16. u *Exod.* 34. 6. 7. * *Heb.* 11. 6. x *Nehem.* 9. 32. 33. y *Psal.* 5. 5. 6. z *Nah.* 1. 2. 3. *Exod.* 34. 7.

II. Omnem vitam *a*, omnem gloriam *b*, bonitatem *c*, beatitudinémque *d*, omnem in sese habet & à seipso Deus, qui solus in se, sibique est ad omnia sufficiens, creaturarum, quas ipse condidit, nullius egens *e*, nec gloriam ab eis derivans ullam *f*, verùm in ijs, per eas, ijs in sis, ac super eas propriam ipsius gloriam tantummodò manifestans. Is omnis entitatis fons est unicus, à quo, per quem, & ad quem omnia *g*, summúmque in ea dominium habet, ac per illa, pro illis, in illa, pro suo arbitrio quidlibet agendi potestatem *h*. In conspectu ejus aperta sunt

omnia

omnia ac manifesta; scientia ejus infinita, est infallibilis, atque à creatura independens *k*, adeò ut illi contingens incertúmve nihil sit *l*, in omnibus ejus consilijs, operibus & mandatis est sanctissimus *m*. Quicquid cultûs, quicquid officij, quicquid obsequij ab Angelis illi, ab hominibus, aut à quavis alia creatura exigere placet, id illi omne jure optimo debetur *n*. a *Joh.* 5. 26. b *Act.* 7. 2. c *Psal.* 119. 68. d 1 *Tim.* 2. 15. *Rom.* 9. 5. e *Act.* 17. 24. 25. f *Job* 12. 1. 3. g *Rom.* 11. 36. h *Apoc.* 4 1. i *Tim.* 6. 15. *Dan.* 4. 25. 35. *Heb* 4. 13. k *Rom.* 11. 33, 34. *Psal.* 147. 5. l *Act.* 15. 18. *Ezech.* 11 5. m *Psal.* 145. 17. *Rom.* 7. 12. n *Apoc.* 5. 12. 13, 14.

III. In Deitatis unitate personæ tres sunt unius ejusdémque essentiæ, potentiæ, ac æternitatis; Deus Pater, Deus Filius, ac Deus Spiritus Sanctus *o*. Pater quidem à nullo est, nec genitus nempe nec procedens: Filius autem à Patre est æternè genitus *p*: Spiritus autem Sanctus æternè procedens à Patre Filióque *q*. o 1 *Joh.* 5 7. *Mat.* 3. 16. 17. & 28. 19. 2 *Cor.* 13. 14. p *Joh.* 1. 14 18. q *Joh.* 15. 26 *Gal.* 4 6.

CAP. III.

De æterno Dei Decreto.

I. DEus, è sapientissimo sanctissimóq; consilio voluntatis suæ, liberè ac immutabiliter, quicquid unquam evenit, ab omni æterno ordinavit *a*; ità tamen ut inde nec author peccati evadat Deus *b*, nec voluntati creaturarum sit vis illata, neque libertas aut contingentia causarum secundarum ablata sit, verùm potiùs stabilita *c*.

a *Eph.* 1. 11. *Rom.* 11. 33. *Heb.* 6. 17. *Rom.* 9. 15

16. b Luc. 13. 17. c Joh. 15. c Act. 2. 23. Mat. 17. 12. Act. 4. 27, 28. Joh. 19. 11. Prov. 16. 33.

II. Quamvis omnia cognoscat Deus, quæ suppositis quibuslibet conditionibus sunt eventu possibilia d, non tamen ideò quicquam decrevit, quoniam illud prævidebat aut futurum, aut positis talibus conditionibus eventurum e. d Act. 5. 18. 1 Sam 23. 11. 12. Mat. 11. 21. 23. e Rom. 9. 11. 13. 16. 18.

III. Deus, quò gloriam suam manifestaret, nonnullos hominum ac Angelorum f, decreto suo ad æternam vitam prædestinavit; alios potentem ad mortem æternam præordinavit g. f 1 Tim. 5. 21. Mat. 25. 41. g Rom. 9. 22. 23. Eph. 1. 5, 6. Prov. 16. 4.

IV. Prædestinati illi & præordinati homines angelique, particulariter sunt ac immutabiliter designati, certúsque illorum est ac definitus numerus, adeò ut nec augeri possit, nec imminui h. h 2 Tim. 2. 19. Joh. 13. 18.

V. Qui ex humano genere sunt ad vitam prædestinati, illos Deus ante jacta mundi fundamenta, secundùm æternum suum ac immutabile propositum, secretúmque voluntatis suæ consilium & beneplacitum elegit in Christo ad æternam gloriam i, idque ex amore suo & gratia mera & gratuita, non fide, non bonis operibus, nec in his illâve perseverantiâ, sed neque ullâ aliâ re in creatura, prævisis, ipsum tanquam causis aut conditionibus ad id moventibus k: quò totum tempore in laudem cederet gloriosæ suæ gratiæ l. i Eph. 1. 4. 9. 11. Rom. 8. 30. 2 Tim. 1. 9. 2 Thes. 2. 13. k Rom. 9. 11. 13. 16. Eph. 1. 4. 9. l Eph. 1. 6. 12.

VI. Quem-

VI. Quemadmodum autem Deus electos gloriam destinavit, sic omnia etiam, quibus illam consequantur, media præordinavit, voluntatis suæ proposito æterno simul & liberrimo *m*. Quapropter electi, postquam lapsi essent in Adamo, à Christo sunt redempti *n*, per Spiritum ejus, opportuno tempore operantem, ad fidem in Christum vocantur efficaciter, justificantur, sanctificantur *o*, & potentiâ ipsius per fidem custodiuntur ad salutem *p*. Nec alii quivis à Christo redimuntur vocantur efficaciter, justificantur, adoptantur, sanctificantur & salvantur, præter electos solos *q*. *m Pet. 1. 2. Eph. 1, 4. 5. & 2. 10. 2 Thes. 1. 13. n 1 Thes. 5. 9, 10. Tit. 2. 14. o Rom. 8. 30 Eph. 1. 5. 2 Thes. 2, 13. p 1 Pet. 1. 5. q Joh. 17. 9. Rom. 8. 18 ad finem. Joh. 6. 64, 65 & 10. 26. & 8. 47. 2 Joh. 1. 19.*

VII. Religuos humani generis Deo placuit secundùm consilium voluntatis suæ inscrutabile (quo misericordiam pro libitu exhibet abstinére) in gloriam supremæ suæ in creaturas potestatis, præterire; eósque ordinare ad ignominiam & iram pro peccatis suis, ad laudem justitiæ suæ gloriosæ *r*. *r Mat. 11. 25, 26. Rom. 9. 17, 18, 21, 22. 2 Tim. 2. 19, 20. Jud. v 4. 1 Pet. 2. 8.*

VIII. Doctrina de sublimi hoc prædestinationis mysterio non sinè summa cura & prudentia tractari debet *s*, quò nimirùm homines, dum voluntati Dei in verbo ejus revelatæ advertunt animos, eique debitam exhibeant obedientiam de efficaci suæ vocatione certiores facti, ad æternæ suæ electionis assurgere possint certitudinem *s*. Ità demum suppeditabit hæc doctrina laudandi, reverendi, admirandique Deum argumentum *s*, quin

eorum humiliatis, diligentiæ; & consolationis copiosæ omnibus sincerè obedientibus evangelio *.

t Rom. 9. 20. & 11. 33. Deut 29. 25. & 2 Pet. 1. 10. u Eph. 1. 6. Rom. 11. 33. * Rom. 11. 5, 6, 20. 2 Pet. 1. 10. Rom. 8. 33. Luc. 10. 20.

CAP. IV.

De Creatione.

I. DEo, Patri, Filio, & Spiritui sancto, complacitum est a, quò æternæ suæ cùm potentiæ tum sapientiæ bonitatisque gloriam manifestaret b, mundum hunc, & quæ in eo continentur universa, tam visibilia quàm invisibilia, in principio intra sex dierum spatium creare, seu ex nihilo condere, atque omnia quidem bona valdè c.

a Heb. 1, 2. Joh. 1. 2, 3. Gen. 1. 2. Job. 26. 12. & 33. 4. b Rom. 1. 20. Jer. 10. 12. Psal. 104. 24. & 33. 5, 6 c Gen. 1 cap. Heb. 11. 3. Col. 1. 16. Act. 17. 24.

II. Postquam omnes alias creaturas condidisset Deus, creavit hominem marem & fœminam d, animabus inditis rationalibus ac immortalibus e, imbutos cognitione, justitiâ, veràque sanctitate, ad suam ipsius imaginem f, habentes in cordibus suis inscriptam divinam legem g, simul & eandem implendi vires h, non tamen sine quadam violandi possibilitate, i; libertati siquidem permissi erant voluntatis suæ haud immutabilis i. Præter autem hanc in cordibus eorum inscriptam legem, de non comedendo ex arbore scientiæ boni malique mandatum insuper acceperunt; quod certè quamdiu observabant, communione Dei beati erant k; dominiumque habebant in creaturas l.

d Gen. 1. 27. e Gen. 2. 7. cum Eccles. 12. 7. & Luc. 23. 43. & Mat. 10. 28. f Gen. 1. 26. Col. 3. 10.

Eph.

Eph. 4. 24. g *Rom.* 2. 14, 15. h *Eccles.* 7. 29. i *Gen.* 3. 6. *Eccles.* 7. 29. k *Gen.* 2. 17. & 3, 8, 9, 10, 11, 23. l *Gen.* 1, 26. 28.

CAP. V.

De Providentia.

I. MAgnus ille rerũ omnium Creator Deus, sapientissimâ & sanctissimâ simul providentiâ *a*, creaturas, actiones, résque *b* à maximis usque ad minimas *c* universas sustentat *d*, dirigit, ordinat, gubernátque secundùm infallibilem suam præscientiam *e*, & voluntatis suæ consilium liberum ac immutabile *f*, ad laudem gloriæ sapientiæ suæ, potentiæ, justitiæ, bonitatis, ac misericordiæ *g*. a *Pro.* 15. 3. *Psal.* 104. 24. & 145. 17. b *Dan.* 4. 34, 35. Ps. 13. 5, 6. *Act.* 17. 25, 26. 28. *Job* 38. 39 40, 41 *capita.* c *Mat.* 10, 29, 30, 31. d *Heb.* 1. 3. e *Act.* 15. 18. *Psal.* 94. 8, 9, 10, 11. f *Eph.* 1. 11. *Psal.* 33. 10, 11. g *Isa.* 63, 14. *Eph.* 3. 20. *Rom.* 9. 17. *Gen.* 45. 7. *Psal.* 145. 7.

II. Quamvis respectu præscientiæ ac decreti Dei (causæ primæ) omnia immutabiliter atque infallibiliter eveniant *b*, per eandem tamen ille providentiam eadem ordinat evenire necessariò, liberè, aut contingenter, pro natura causarum secundarum *i*. h *Act.* 2. 23. i *Gen.* 8. 22. *Jer.* 31. 35. *Exod.* 21. 13. *cum Deut.* 19. 5. 1 *Reg.* 21. 28. 34. *Isa.* 10 6, 7.

III. Deus in providentiâ suâ ordinariâ mediis utitur *k*: ijs tamen non astringitur, quò minus absque eis *l*, supra *m*, aut etiam contra ea pro arbitrio suo operetur *n*. k *Act.* 27. 31. 44. *Isa.* 55. 10. 11. *Hos.* 2. 21, 22. l *Hos.* 1. 7. *Mat.* 4. 4. *Job.* 34. 10 m *Rom.* 4. 19, 20, 21. n 2 *Reg.* 6. 6. *Dan.* 3. 27.

IV. Omnipotentē Dei potentiam, sapientiam inscrutabilem, bonitatemque infinitam providentia ejus eò usque manifestat, ut vel ad primum lapsum, omniáque reliqua peccata, seu hominum sint sive angelorum, se extendat *o*; neq; id quidem permissione nudâ *p*, verùm cui conjuncta est sapientissima, potentissimáque eorum limitatio *q*, ac aliusmodi ad sanctos sibi propositos fines dispensatione multiplici ordinatio & gubernatio *r*; ità tamen ut omnis eorum vitiositas à solâ proveniat creaturâ, à Deo neutiquam, qui sanctissimus quum sit justissimúsque, neque est, nec esse quidem potest peccati author aut approbator *s*. *o Rom.* 11. 32, 33, 34. 2 *Sam.* 14. 1. *cum* 1 *Chro.* 21. 1. 1 *Reg.* 22. 22, 23. 1 *Chro.* 10. 4 13. 14. 2 *Sam.* 16. 10. *Act.* 1. 23. *&* 4. 27, 28. *p Act.* 14. 16. *q Psal.* 76. 10. 2 *Reg.* 19. 28. *r Gen.* 50 20. *Isa.* 10. 6, 7. 12. *s Jac.* 1. 13. 14, 17. 1 *Joh.* 2. 16. *Psal.* 50. 21.

V. Sapientissimus, justissimus, & gratiosissimus idem Deus, sæpenumerò filios suos tentationibus multifarijs, suorúmque cordium corruptioni ad tempus permittit; quò ob admissa priùs peccata castiget eos, vel corruptionis ijs detegat vim occultam, cordiúmque suorum fraudulentiam, ut humilientur *t*, quóque eos excitet ad strictam magis & constantem à seipso pro ferendis supplicijs dependentiam. Quò denique adversùs omnes occasiones peccati de futuro reddat cautiores. Sed & ob alios etiam varios fines, justos sanctósque sibi propositos *u*. *t* 2 *Chr.* 12. 25, 26 31. 2 *Sam.* 24. 1. *u* 1 *Cor.* 12. 7, 8, 9. *Psal.* 37. *per tot. &* 77. 1. *ad* 12. *Mat.* 14. 66. *ad finem, cum Joh.* 21. 15, 16, 17.

VI. Quod ad reliquos illos spectat impios; homines,

mines, quos Deus, ut justius judex, ob peccata præcedentia excæcat indurátque *3; eis ille non solùm gratiam suam non impertit, quâ ipsis cùm illuminari intellectus, tum affici corda potuissent x; sed interdú subtrahit eis, quibus imbuti erant, dona y, & ipsos exponit illiusmodi objectis, unde corruptio eorum arripit sibi peccandi occasiones z; simúlque tradit eos suis ipsorum concupiscentijs, & tentationibus mundi, & potestati Satanæ a; ex quo fit ut seipsos ipsi indurent, & quidem sub jisdem medijs quibus utitur Deus ad alios emolliendos b. * *Rom.* 1. 14. 26. 28. & 11. 7 8. x *Deut.* 29. 4. y *Mat.* 13. 12. & 25. 29. z *Deut.* 2. 30. 2 *Reg.* 12. 13. a *Psal* 81. 11, 12. 2 *Thes.* 2. 10. 11, 12. b *Exod.* 7. 3. *cum Exod.* 8. 15. 12. 2 *Cor.* 2. 15, 16. *Isai.* 8. 14. 1 *Pet.* 2. 7, 8 *Isai.* c. 9. 10. *cum Act.* 28. 26, 27.

VII. Providentia Dei sicut ad omnes creaturas universali modo se extendit, ita modo plane peculiari Ecclesiæ suæ curam gerit, ac in ejus bonum disponit universa c. c 2. *Tim* 4. 10. *Amos* 3. 8, 9. *Rom.* 8. 28. *Isa* 43. 3, 4, 5 14.

CAP. VI.

De hominis lapsu, de peccato, ejusque pœnâ.

I. PRimi parentes, Satanæ subtilitate ac tentatione seducti, fructûs vetiti esu peccaverunt *a*. Hoc eorum peccatú secundùm sapiens suum sanctúmque consilium Deo placuit permittere, non sine proposito illud ad suam ipsius gloriam ordinandi *b*. a *Gen.* 3, 13. 2 *Cor.* 11. 3. b *Rom.* 11. 32.

II. Hoc illi peccato, justitiâ suâ originali & communione cum Deo exciderunt *c*, itáque facti sunt in peccato mortui *d*, atq; in omnibus facultatibus ac partibus animæ corporísq; penitus contami-

nati c: c *Gen.* 3. 6, 7, 8: *Eccles.* 7. 29. *Rom.* 3. 23: d *Gen.* 1. 17. *Eph.* 2. 1. e *Tit.* 1. 15. *Gen.* 6. 5: *Jer.* 17. 9: *Rom.* 3. 10: *ad* 19.

III. Quúmque illi fuerint radix totius humani generis, hujusce peccati reatus fuit imputatus *f*, eadémque in peccato mors ac natura corrupta propagata, omnibus illorum posteris, quotquot ab ijs ordinariâ quidem generatione procreantur *g*.

f *Gen.* 1. 27, 28 *&* Gen. 2. 16, 17. *&* *Act.* 17. 26. *cum Rom.* 5. 12. 15, 16, 17, 18, 19, *&* 1 *Cor.* 15. 21, 22, 29. g *Psal.* 51. 5. *Gen.* 5. 3. *Job.* 14. 4. *&* 15. 14.

IV. Ab hac originali labe (quâ ad omne bonum facti sumus inhabiles prorsus ac impotentes, eíque planè oppositi *h*, ad malum autem omne proclives penitus *i*) proveniunt omnia peccata actualia *k*.

h *Rom.* 5. 6. *&* 8. 7. *&* 7. 18. *Col.* 1. 21. i *Gen.* 6: 5. *&* 8. 21: *Rom.* 3. 10, 11, 12. k *Jac.* 1. 14, 15. *Eph.* 2. 2, 3: *Mat.* 15. 19.

V. Hæc naturæ corruptio, durante hac vitâ, manet etiam in regenitis *l*: & quamvis per Christũ & condonata sit & mortificata; nihilominùs tam ipsa, quàm ejus motus vniversi verè sunt ac propriè peccata *m*.

l 1 *Joh.* 1. 8: 10: *Rom.* 7: 14. 17. 18: 23. *Jac.* 3. 2: *Prov.* 20. 9: *Eccles.* 7. 20: m *Rom.* 7: 5: 8. 25. *Gal.* 5. 17.

VI. Peccatum omne, cùm originale tum actuale, quum justæ Dei legis transgressio sit, eíque contraria *n*, peccatori suâpte naturâ reatum infert *o*, quo ad iram Dei *p*, ac maledictionem legis *q* subeundam obligatur, adeóque redditur obnoxius morti *r* simul & miseriis omnibus spiritualibus *s*, temporalibus *t*, ac æternis *u*.

n 1 *Joh.* 3, 4: o *Rom.* 1. 15.

1. 15: & 3. 9. 19. p Eph. 2. 3: q Gal. 3. 10: r Rom. 6. 23. s Eph. 4. 18. t Rom. 8: 20: Lam. 3: 39: u Mat. 25: 41: 2 Thes: 1: 9.

CAP. VII.

De fœdere Dei cum homine.

I. TAnta est inter Deum & creaturam distantia, ut, licet creaturæ rationales obedientiam illi ut Creatori suo debeant, nullam tamen fruitionem ejus, tanquam suæ beatitudinis ac præmij habere unquam potuissent, ni voluntaria fuisset aliqua ex parte Dei condescensio; quam ipsi exprimere placuit icto fœdere a. a Isa. 10: 14, 15. 16, 17. Job. 9. 32, 33. 1 Sam. 2: 25. Psal. 113: 5, 6. & 100: 2, 3. Job 12: 2, 3: & 35: 7, 8. Luc. 17: 10. Act. 17: 24, 25.

II. Primum fœdus cum hominibus initũ, erat fœdus operum b, quo vita Adamo promissa erat, ejusque in eo posteris c, sub conditione obedientiæ perfectæ ac personalis d. b Gal. 3: 11. c Rom. 10: 5. & 8: 12: ad 20. d Gen. 2: 17. Gal. 3: 10.

III. Quum autem homo lapsu suo omnem sibi præstruxisset ad vitam aditum per illud fœdus, complacuit Domino secundum inire e, quod vulgò dicimus Fœdus gratiæ; in quo peccatoribus offert gratuitò vitam ac salutem per Jesum Christum, fidem in illum ab ijs requirens ut salventur f, promittensque omnibus, qui ad vitam ordinantur se Spiritum suum sanctũ datorum, qui in illis operetur credendi cùm voluntatem, tum potentiam g. e Gal. 3: 21. Rom. 8: 3: & 3: 20, 21: Gen. 3: 15. Isa. 41: 6. f Mat. 16: 15, 16: Joh. 3: 16. Rom. 10: 6, 9: Gal. 3: 11: g Ezech. 36: 26, 27: Joh. 6: 44, 45.

IV. Hoc fœdus gratiæ in Scripturis sæpè nomine *Testamenti* indigitatur, respectu nimirum mortis Testatoris Jesu Christi, æternæque illius hæreditatis, quam is una cum omnibus ad eam spectantibus inibi legabat. h *Heb.* 9. 15, 16, 17. & 7. 22. *Luc.* 22. 20. 1 *Cor.* 11. 25.

V. Hoc fœdus sub Lege atque sub Evangelio administratum est modo alio atque alio i. Sub lege quidem per promissiones, prophetias & sacrificia, per circumcisionem, agnum paschalem, aliosque typos ac instituta populo Judaico tradita, quæ omnia venturum Christum præsignificabant k; eámque per orationem illorum temporum sufficientia, & per operationem Spiritûs efficacia ad electos instruendum ac ædificandum in fide in promissum Messiam l, per quem plenam peccatorum remissionem & salutem æternam sunt consecuti; dicitúrque *Vetus Testamentum* m. i 2 *Cor.* 3. 6, 7, 8, 9. k *Heb.* 8, 9, 10, 11. *cap. Rom.* 4. 11. *Col.* 2. 11, 12. 1 *Cor.* 5. 7. l 1 *Cor.* 10. 1, 2, 3, 4. *Heb.* 11. 13. *Joh.* 8. 56. m *Gal.* 3. 7, 8, 9, 14.

VI. Sub Evangelio autem, exhibito jam Christo, substantiâ n scilicet ac antitypo, præscriptæ rationes, in quibus hoc fœdus dispensatur, sunt prædicatio verbi, & administratio sacramentorum, Baptismi nempe ac Cœnæ Dominicæ o, in quibus quidem utut numero paucioribus, illique simplicius ac minore cum externâ gratiâ administratis, cum majore tamen plenitudine, evidentiâ, & efficaciâ spirituali p populis cunctis tam Judæis quàm Gentibus q exhibetur, dicitúrque *Novum Testamentum* r. Non sunt ergo duo fœdera gratiæ, re atque naturâ discrepantia; sed unum idémque, licèt non

uno

uno modo dispensarum f. n *Col.* 2. 17. o *Mat.* 19, 20. 1 *Cor.* 11, 23, 14. 25. p *Heb.* 12, 22, 18. *Jer.* 31, 33, 34. q *Mat.* 28, 9. *Eph.* 2, 15, 16, 17. 18 19. r *Luc.* 22, 20. s *Gal.* 3, 14, 16. *Rom.* 3, 21, 22, 23 30. *Psal.* 32, 1. cum *Rom.* 4, 3, 6, 16, 17, 23, 24. *Heb.* 13, 8. *Act.* 15. 11.

CAP. VIII.

De Christo Mediatore.

I. COmplacitum est Deo suum Filium unigenitum Dominum Jesum in æterno suo proposito eligere atque ordinare, ut Mediator esset inter Deum & hominem *a*, Propheta *b*, Sacerdos *c*, & Rex *d*, caput idem & salvator Ecclesiæ suæ *e*, rerum omnium hæres *f*, Mundique Judex *g*; cui ab æterno populum dedit futurum illi in semen *h*, ac per illum statо tempore redimendum, vocandum, justificandum, sanctificandum ac glorificandum *i*. a *Isa.* 12, 1. 1 *Pet.* 1, 19, 20. *Joh.* 3, 16. 1 *Tim.* 2, 5. b *Act.* 3, 22. c *Heb.* 5, 5, 6. d *Psal.* 2, 6. *Luc.* 1. 33. e *Eph.* 5, 23. 1 *Heb.* 1, 2. g *Act.* 17, 31. h *Joh.* 17, 6. *Psal.* 22, 30. *Isa.* 53. 10. i 1 *Tim.* 2, 6. *Isa.* 55, 4, 5. 1 *Cor.* 1. 30.

II. Filius Dei persona secunda in Trinitate, verus nempe idem æternúsque Deus, substantiæ cum Patre unius ejusdémque, eique coæqualis, cum advenerat temporis plenitudo, assumpsit naturam humanam *k*, unà cum omnibus ejus proprietatibus essentialibus, communibúsque infirmitatibus, immunem tamen à peccato *l*, conceptus scilicet in utero, éque substantiâ Mariæ Virginis *m*, vi nempe Spiritûs Sancti. Adeo sanè ut naturæ duæ, integræ, perfectæ, distinctæque, Deitas ac Humanitas in unâ eâdémque personâ indissolubili nexu con-

junctæ

junctæ fuerint, sine conversione, compositione, aut confusione *n*. Quæ quidem persona verè Deus est ac verè homo, unus tamen Christus, unicus inter Deum & hominem Mediator *o*. k *Joh.* 1; 1; 14; 1 *Joh.* 5; 20: *Phil.* 2; 6: *Gal.* 4; 4: l *Heb.* 2; 14; 16 17; & 4; 15. m *Luc.* 1. 27, 31; 35: *Gal.* 4; 4. n *Luc.* 1; 35. *Col.* 2; 9: *Rom.* 9; 5. 1 *Pet.* 3; 18: 1 *Tim.* 3; 16: o *Rom.* 1; 3, 4; 1 *Tim.* 2; 5.

III. Dominus Jesus in humanâ suâ naturâ divinæ in hunc modũ conjunctâ sanctificatus est, ac Spiritu sancto supra mensuram unctus *p*, in se habens omnes sapientiæ notitiæque thesauros *q*; in quo Patri visum est ut omnis plenitudo inhabitaret *r*, atque eo quidem fine; ut sanctus, innocuus, intaminatus, plenúsque gratiæ ac veritatis existens *s*, ad Mediatoris Vadísque munus exequendum perfectè esset instructus *t*. Quod ille officium non arripuit sibi, verùm à Patre erat ad id vocatus *u*, qui omnem ei potestatem ac judicium in manus dedit, unâ cum mandato exercendi *.

p *Psal.* 45; 7: *Joh.* 3; 34: q *Col.* 2; 3: r *Col.* 1; 19: s *Heb.* 7, 26: *Joh.* 1; 14: t *Act.* 10; 38: *Heb.* 12; 24 & 7; 21. u *Heb.* 5; 4, 5: * *Joh.* 5. 12, 27. *Mat.* 28 18: *Act.* 2. 36.

IV. Hoc munus promptissimâ voluntate in se suscepit Dominus Jesus *x*, quod ut expleret factus est sub lege *y*, eam perfectè implevit *z*, immediatè in animâ *a*, suâ gravissimos subijt cruciatus, in corpore *b* verò perpessiones quàm maximè dolorificas; crucifixus, mortuus *c*, ac sepultus est, mansítq; sub mortis potestate, nec tamen ullam vidit corruptionem *d*. Tertio die surrexit à mortuis *e* cum eodem, in quo passus fuerat, corpore *f*, cum quo etiam

ascendit

ascendit in cœlum, ibique sedens ad dextram Patris g intercedit h, rediturus indè in consummatione mundi, ad homines angelósque judicandum i.

x *Psal.* 40; 7; 8: *cum Heb.* 10; 5; *ad* 11: *Joh.*10: 18 *Phil.* 2; 8: y *Gal.* 4; 4: z *Mat.* 3; 15: *&* 5; 17: a *Mat.* 26; 37, 38: *Luc.* 22; 44: *Mat.* 27; 46; b *Mat.*26, 27: *cap:* c *Phil.* 2; 8: d *Act.* 1; 23, 24; 27: *&* 13; 37; *Rom.* 6; 9; e 1 *Cor.* 15; 3. 4. f *Joh.* 20; 25; 17: g *Marc.* 16; 9: h *Rom.* 8; 34: *Heb.* 9; 24: *&* 7, 25: i *Rom.* 14; 9, 10: *Act.* 1; 11: *&* 10: 42: *Mat.* 13; 40, 41: *Judæ v.* 6: 2 *Pet.* 2, 5.

V. Dominus Jesus obedientiâ suâ perfectâ, suíq; ipsius sacrificio, quod per æternum Spiritum Deo semel obtulit, justitiæ Patris plenè satisfecit k, ac omnibus ei à Patre datis non modò reconciliationem; verùm etiam æternam hæreditatem in regno cœlorum acquisivit l. k *Rom.* 5; 19: *Heb.* 9; 11, 16: *&* 10; 14: *Eph.* 5, 2: *Rom.* 3; 25, 26. l *Dan.* 9; 24; 26: *Col.* 1; 19, 20: *Eph.* 1; 11; 14: *Joh.* 17; 1: *Heb.* 9. 12, 15.

VI. Quamvis redemptionis opus non nisi post incarnationem ejus, à Christo quidem actu effectũ fuerit, vis tamen ejus, efficacia, & beneficia per omnia jam inde à mundi primordijs elapsa secula electis sunt communicata, in & per promissiones illas, typos, & sacrificia, quibus revelatum erat & significatum, hunc esse semen illud mulieris, quod contriturum erat serpentis caput, agnúmque illum mactatum ab initio mundi; ut qui heri ac hodie idem est, & in sempiternum m. m *Gal.* 4; 4; 5: *Gen.* 3, 15: *Apoc.* 13; 8. *Heb.* 13. 8.

VII. Christus in opere Mediatorio agit secundum utramque naturam, id agens per utramvis, quòd

quòd eidem proprium est *n*, nonnunquã tamen fit, propter personæ unitatẽ, ut, quod uni naturæ proprium est, personæ ab alterâ naturâ denominatæ in Scriptura tribuatur *o*. n *Heb.* 9, 14: 1 *Pet.* 3, 8. o *Act.* 10, 28: *Joh.* 3, 13: 1 *Joh.* 3, 16.

VIII. Pro quibus Christus redemptionem acquisivit, ijs omnibus certò quidem ac efficaciter eam applicat impertítque *p* pro eis intercedens *q*, eísque in verbo & per verbum revelans mysterium salutis *r*, per Spiritum suum eis, ut credere velint ac obedire, persuadens efficaciter *s*, eorúmque gubernans corda verbo suo Spiritúque *t*; sed & vi suâ omnipotenti, ac sapientiâ debellans omnes eorum hostes, ijs autem modis mediísque, quæ admirabili & inscrutabili ejus dispensationi sunt maximè consentanea *t*. p *Joh* 6: 37, 39: & 10, 15, 16: q 1 *Joh* 2, 1, 2: *Rom.* 8, 34. r *Joh.* 15, 13, 15: *Eph.* 1, 7, 8, 9. *Joh.* 17, 6, 1 *Joh.* 14, 16: *Heb.* 12, 2: 2 *Cor.* 1, 13 *Rom.* 8, 9, 11: & 15, 8, 19: *Joh.* 17, 11 t *Psal.* 120, 1: 1 *Cor.* 15, 25, 26: *Mal.* 4, 2, 3: *Col.* 2, 15.

CAP. IX.

De libero arbitrio.

I. EAm humanæ voluntati naturalem Deus indidit libertatem, ut nec cogatur unquam, neque absolutâ ullâ naturæ necessitate ad bonum aut malum determinetur *a*. a *Mat.* 17, 22. *Jac.* 1, 14. *Deut.* 30, 19.

II. Homo in statu innocentiæ libertatem habuit ac potentiam, quod bonum erat Deóque gratum volendi agendíque *b*, mutabiliter tamen, ita ut illâ potuerit excidere *c*. b *Eccl.* 4, 39. *Gen.* 1, 26: c *Gen.* 2, 16, 17, & 3, 6.

III. Homo

III. Homo per lapsum suum in statum peccati, potentiam omnem, quam habuerat voluntas ejus ad bonum aliquod spirituale & salutí contiguum, amisit penitus *d*, adeò sanè, ut naturalis homo, utpote ab ejusmodi bono abhorrens prorsus *e*, ac in peccato mortuus *f*, non possit unquam suis ipsius viribus convertere semet, sed ne quidem ad conversionem sé vel præparare *g*. d *Rom.* 5, 6: & 8, 7: *Joh.* 15, 5: e *Rom.* 10, 11: f *Eph.* 2, 1, 5: *Col.* 2, 13: g *Joh.* 6, 44, 65: *Eph.* 2, 2, 3, 4, 5. 1 *Cor.* 1, 14. *Tit.* 3, 3, 4, 5.

IV. Quandocunq; Deus convertit, ac in statum gratiæ transfert peccatorem, eundem eximit naturali suâ sub peccato servitute *h*, soláque gratiâ suâ potentem reddit ad spirituale bonum volendum præstandúmque *i*, Ita tamen ut propter manentem adhuc in eo corruptionem, bonum nec perfectè velit, neque id tantummodò, verum etiam quandoque malum *k*. h *Col.* 1, 13: *Joh.* 8, 34, 36. i *Phil.* 2, 13: *Rom* 6, 18, 22. k *Gal.* 5, 17: *Rom.* 1, 15, 18, 19, 21, 23.

V. Voluntas humana perfectè ac immutabiliter libera ad bonum solum redditur, non nisi in statu gloriæ *l*. l *Eph.* 4, 13: *Heb.* 12, 13. 1 *Joh.* 3, 2: *Judæ v.* 24.

CAP. X.

De vocatione efficaci.

I. DEus, quos ad vitam prædestinavit omnes, eosq; solos, dignatur per verbum suum & Spiritum *a*, constituto suo acceptóque tempore vocare efficaciter *b*, è statu illo peccati & mortis, in quo sunt naturâ constituti, ad gratiam ac salutem per Jesum Christum *c*, idque mentes eorum illuminando

luminando, ut modo spirituali & salutari, quæ Dei sunt, intelligant *d*, tollendo eorum cor lapideum, donandóque eis cor carneum *e*; voluntates eorum renovando, ac pro potentiâ suâ omni potente ad bonum determinando *f*, & ad Jesum Christum trahendo efficaciter *g*; ità tamen ut illi nihilominùs liberrimè veniant, volentes nempe facti per illius gratiam *h*. a 2 *Thes.* 2, 13, 14: 2 *Cor.* 3, 3, 6. b *Rom.* 8, 30: *&* 11, 7: *Eph.* 1, 10, 11: c *Rom.* 8, 2. *Eph.* 2, 1, 2, 3, 15: 2 *Tim.* 1. 9, 10: d *Act.* 26. 18 1 *Cor.* 1, 10, 12: *Eph.* 1, 17, 18: e *Ezech.* 36, 26: f *Ezech.* 11, 19: *Phil.* 2, 13: *Deut.* 30: 6: *Ezech.* 36, 27: g *Eph.* 1, 19: *Joh.* 6, 44, 45: h *Cant.* 1, 4 *Psal.* 10, 3: *Joh.* 6, 37: *Rom.* 6, 16, 17, 18.

II. Efficax hæc vocatio est à solâ Dei gratiâ, gratuitâ illâ & speciali; à nulla autem re in homine prævisa *i*, qui in hoc negotio se habet omninò passivè, donec per Spiritum sanctum vivificatus ac renovatus *k*, potis indè factus sit vocationi huic respondere, gratiámque inibi oblatam & exhibitam amplexari *l*. i 2 *Tim.* 1, 9: *Tit.* 3, 4, 5: *Eph.* 2, 4, 5, 8, 9: *Rom.* 9, 11: k 1 *Cor.* 2, 14: *Rom.* 8, 7. *Eph.* 2, 5: *l* *Joh.* 6, 37: *Ezech.* 36, 27. *Joh.* 5, 25.

III. Electi infantes in infantiâ suâ morientes regenerantur salvantúrque à Christo per Spiritum *m* (qui, quando, ubi, & quo sibi placuerit modo, operatur *n*) sicut & reliqui electi omnes, quotquot externæ vocationis per ministerium verbi sunt incapaces *o*. m *Luc.* 18, 15, 16: *&* *Act.* 2, 38, 39, *&* *Joh.* 3, 3, 5, *&* 1 *Joh.* 5, 12, *&* *Rom.* 8, 9: *collatis*: n *Joh.* 3, 8: o 1 *Joh.* 5, 12. *Act.* 4, 12.

IV. Alij autem, qui non electi sunt, utut verbi ministerio vocari possint *p*, communésque non-

nullas

nullas operationes Spiritus experiri q, nunquam tamen verè ad Christum accedunt, proindeque nec salvari possunt r. Multò quidem minùs poterunt illi, quotquot religionem Christianam non profitentur (summam licet operam navaverint moribus suis ad naturæ lumen, istiúsque quam profitentur religionis legem componendis) extra hanc unicam viam salutem unquam obtinere s. Atque huic quidem contrarium statuere ac defendere pernicioſum admodùm est ac detestandum t.

p *Mat.* 22. 14. q *Mat.* 7 22. & 13 20, 21. *Heb.* 6 4 5. r *Joh.* 6. 63, 64. 66. & 8. 15. s *Act* 4, 12. *Joh.* 14. 6. *Eph* 2. 12. *Joh* 4. 12. & 17. 3. t 2 *Joh.* v. 9, 10. 11. 1 *Cor.* 16, 22. *Gal* 1. 6, 7, 8.

CAP. XI.

De Justificatione.

I. QUos Deus vocat efficaciter, eosdē etiam gratis justificat a, non quidem justitiam ijs infundendo, sed eorum peccata condonando, personásque pro justis reputando atque accipiendo: neque id certè propter quicquam aut in ijs præditum, aut ab ijs præstitum, verùm Christi solius ergò; eíque ad justitiam non fidem ipsam, non credendi actum, aut aliam quamcunque obedientiam evangelicam, verùm obedientiam ac satisfactionem Christi imputando b, eum nempe recipientibus, eíque ac justitiæ ejus per fidem inhærentibus; quam illi fidem ex dono Dei, non à seipsis, habent c.

a *Rom.* 4 5. 6. 7 8 2 *Cor.* 5. 19, 21. *Rom.* 3. 22, 24, 25. 27, 28 *Tit.* 3. 5 7. *Eph.* 1. 7. *Jer.* 13. 6. 1 *Cor* 1. 30, 31. *Rom.* 5. 17. 18 19. c *Act.* 10. 44. *Gal.* 1. 16. *Phil.* 3. 9. *Act.* 13. 38, 39. *Eph.* 2. 7, 8.

II. Fides hoc modo Christum recipiens, eíque innitens ac justitiæ ejus, est justificationis unicum instrumentum *d*, in homine tamen justificato hæc non est solitaria, verùm gratijs alijs omnibus salutaribus semper comitata, neque est fides mortua, sed quæ per charitatem operatur *e*. | *d Joh. 1. 12. Rom. 4. 28. & 5. 1. e Jac. 2. 17. 22. 26. Gal. 5. 6.*

III. Qui hunc in modum justificantur, eorum omnium debita Christus per obedientiam suam mortémque prorsùs dissolvit; eorúmque vice justitiæ Patris sui realem, plenam, & propriè dictam satisfactionem præstitit *f*. Quum tamen non propter in ijs quicquam, verùm gratuitò Pater cùm Christũ ipsum pro eis dederit *g*, tum obedientiam ejus ac satisfactionẽ tanquã eorũ loco constituti *h* acceptaverit; omninò à gratiâ gratuitâ est eorũ justificatio *i*, quò nimirũ Dei tum accurata justitia, tum locuples gratia glorificata foret in justificatione peccatorũ *k*. *f Rom 5. 8. 9. 10. 19. 1 Tim. 2. 5. 6. Heb. 10. 10. 14. Dan. 9 24. 26. Isa. 53. 4. 5. 6. 10. 11. 12. g Rom. 8. 32. h 2 Cor. 5. 21. Mat. 3. 17. Eph. 5. 2. i Rom. 3. 24. Eph. 1. 7. k Rom. 3. 26. Eph. 2. 7.*

IV. Ab æterno decrevit Deus electos omnes justificare *l*, Christúsque in temporis plenitudine mortuus est pro eorum peccatis, & in justificationem eorum resurrexit *m*: nihilo minùs tamen justificati prius non sunt, quam Christum eis in tempore suo opportuno Spiritus sanctus actu applicuerit *n*. *l Gal. 3. 8. 1 Pet. 1. 2. 19. 20. Rom. 8. 30. m Gal. 4. 6. 1 Tim. 2. 6. Rom. 4. 25. n Col. 2. 11. 12. Gal. 2. 16. Tit. 3. 4. 5. 6. 7.*

V. Perseverat Deus eorum peccata condonare, quos semel justificavit *o*, quin *&c*, etiamsi excidere

statu justificationis nunquam possint p; fieri tamen potest ut iræ Dei, paternæ quidem illi; per peccata sua se exponant, nec lumen paterni vultus priùs sibi habeant restitutum, quàm semet ipsos humiliaverint, peccata agnoverint, imploraverint veniam, fidem denique & pœnitentiam suam renovaverint q. o *Mat.* 6, 12. 1 *Joh.* 1. 7, 9. & *Joh.* 2, 1, 2. p *Luc.* 22, 32. *Joh.* 10. 28. *Hab.* 10. 14. q *Psal.* 89. 31, 32, 33 & 51. 7, 8, 10, 11, 12. & 32. 5. *Mat.* 16. 75. 1 *Cor.* 11. 30, 32. *Luc.* 1, 20.

VI. Justificatio fidelium sub Vetere ac Novo Testamento quoad isthæc omnia, est una eademque r. r *Gal.* 3. 9. 13, 14. *Rom.* 4. 22, 23, 24. *Heb.* 13. 8.

CAP. XII.

De Adoptione.

I. DEus justificatos omnes dignatur in filio suo unigenito Jesu Christo, & propter eundem participes facere gratiæ Adoptionis s, per quam in numerum filiorum Dei assumuntur, taliúmque immunitatibus ac privilegijs potiuntur t, impositum sibi habent nomen Dei u, Spiritum adoptionis accipiunt x, aditum habent ad thronum gratiæ cum confidentiâ e, potestatem consequuntur clamandi Abba Pater f, commiserationem g, tutelam h, & providentiam i, fortiuntur; quin & castigationem Dei paternam experiuntur k, nunquam tamen abdicantur l, verùm in diem redemptionis consignati m, promissiones obtinent hæreditario jure n, ut qui hæredes sunt æternæ salutis o a *Eph.* 5. 5. *Gal.* 4. 4, 5. *Rom.* 8. 17. *Joh.* 1. 12. c *Jer.* 14. 9. 2 *Cor* 6. 18. *Apoc.* 3. 12. d *Rom.* 8. 14. e *Eph.* 3. 12. *Rom.* 5. 2. f *Gal.* 4. 6. g *Psal.* 103. 13. h *Prov.* 14. 26. i *Mat.* 6. 30, 31. 1 *Pet.* 5. 7.

k *Heb.* 12, 6. l *Lam.* 3. 31. m *Eph.* 4. 30. n *Heb.* 6. 12. o 1 *Pet.* 13 4. *Heb.* 1. 14.

CAP. XIII.

De Sanctificatione.

I. QUotquot efficaciter vocantur, ac regenerantur, cor novum habentes novúmque spiritum in se creatum, sunt virtute mortis & resurrectionis Christi *a*, per verbum ejus Spiritúmque in eis inhabitantem *b*, ulteriùs sanctificati, realiter quidem ac personaliter: totius corporis peccati dominium in eos destruitur *c*, ejusq; variæ cupiditates debilitantur indies magis magisq; ac mortificantur *d*, illi interim magis magisque in omni gratia salutari vivificantur & corroborantur indies *e*, ad praxim veræ sanctimoniæ, quâ quidem destitutus nemo unquam videbit Dominum *f*.

a 1 *Cor.* 6. 11. *Act.* 20. 32. *Phil.* 3, 10. *Rom.* 6, 3, 6. b *Joh.* 17. 17. *Eph.* 5. 26. 2 *Thes.* 2. 13. c *Rom.* 6, 6. 14. d *Gal.* 5. 14. *Rom.* 8. 13. e *Col.* 1. 11. *Eph.* 3. 16, 17, 18, 19. f 2 *Cor.* 7. 1. *Heb.* 12. 14.

II. Universalis est hæc & per totum hominem diffusa sanctificatio *g*, verùm in hac vitâ est imperfecta nonnullis corruptionis reliquijs adhuc in omni parte remanentibus *h*, unde bellum exoritur perpetuum & implacabile, hinc carne adversus Spiritũ, illinc Spiritu adversus carnem concupiscente *i*. g 1 *Thes.* 5, 23. h 1 *Joh.* 1. 10. *Rom.* 7. 18. 23. *Phil.* 3. 12. i *Gal.* 5. 17. 1 *Pet.* 2. 11.

III. In quo quidem bello licet corruptio residua possit aliquandiu prævalere plurimum *k* pars tamen regenita, sanctificante Christi spiritu perpetuas ferente supperias, evadit victrix *l*; adeóque sancti in gratia crescunt *m*, sanctitatem in timore

Domi-

Domini perficientes n. k *Rom.* 7. 23. l *Rom.* 6, 14. 1 *Joh.* 5, 4. *Eph.* 4. 15, 16. m 2 *Pet.* 3. 18. 2 *Cor.* 3. 18. n 2 *Cor.* 7. 1.

CAP. XIV.

De fide salvificâ.

I. GRatia Fidei, quâ electi credere valent ad animarum suarum salutem *a*, Spiritûs Christi opus est in eorum cordibus operantis *b*, effectum plerumque verbi Dei ministerio *c*, quo eodē etiam, ut & administratione Sacramentorū atque oratione robur ei accedit ac incrementum *d*. a *Heb.* 10. 35. b 2 *Cor.* 4. 13. *Eph.* 1, 17, 18, 19. & 2, 8. c *Rom.* 10. 14, 17. d 1 *Pet.* 2. 2. *Act.* 20 32. *Rom.* 4 11. *Luc.* 7, 5. *Rom.* 1, 16, 17.

II. Hac fide credit Christianus verum esse quicquid in verbo revelatur, propter auctoritatem ipsius inibi loquentis Dei *e*, & variè quidem in illud agit tum obsequendo mandatis *f*, tum ad minas contremiscens *g*, tum etiam promissa Dei, seu præsentem hanc vitam seu futuram spectent; amplexando *h*, pro variâ nempe ratione illarū rerum, quæ in singulis verbi partibus continentur. Verum fidei salvificæ actus illi sunt præcipui, Christi acceptatio & receptio, in eúmque solum recumbentia pro justificatione, sanctificatione, ipsáque adeò vita æterna, virtute fœderis gratiæ consequendis *i*. e *Joh.* 4. 42. 1 *Thes.* 2, 13. 1 *Joh.* 5. 10. *Act.* 24. 14. f *Rom.* 16. 26. g *Isa.* 66, 2. h *Heb.* 11, 13. 1 *Tim.* 4. 8. i *Joh.* 1, 12. *Act.* 16. 31. *Gal.* 2. 20, *Act.* 15, 11.

III. Fides hæc pro diversis ejus gradibus debilior est aut fortior *k*; impugnari quidem sæpe numerò, multísque modis debilitari potest, non ita

tamen quin victrix evadat *l*; & quidem in multis ad plenam usque certitudinem per Christum adolescit *m*, qui fidei nostræ idem auctor est & consummator *n*. k *Heb.* 5. 13. 14. *Rom.* 4. 19. 20. *Mat.* 6. 30. & 8. 10. l *Luc.* 22. 31. 38. *Eph.* 6. 16 1 *Joh.* 3, 4, 5. m *Heb.* 6, 11, 12, & 10, 22. *Col.* 2, 2. n *Heb.* 12, 1.

CAP. XV.

De resipiscentiâ ad vitam.

I. RResipiscentia ad vitam est gratia Evangelica *a*, cujus quidem doctrina pariter ac illa de fide in Christum est à singulis ministris Evangelij prædicanda *b*. a *Zech.* 12, 10. *Act.* 11, 18. b *Luc.* 24, 47. *Marc.* 1, 15. *Act.* 20, 21.

II. Per eam peccator ex inspectu sensúque non solùm periculi, verùm etiâ turpitudinis, ac naturæ peccatorum suorum prorsus abominandæ, utpote sanctæ Dei naturæ, justæque legi adversantium, atque è perspectâ ejus erga pœnitentes in Christo misericordiâ, ita peccata sua deflet ac detestatur, ut ab eis omnibus ad Deum conversatur *c* cum proposito constúque in cunctis mandatorum ejus vijs cum eodem ambulandi *d*. c *Ezech.* 18, 30, 31, & 36, 31. *Isa.* 30, 22. *Psal.* 51, 4. *Jer.* 31, 18, 19 *Joel* 2, 12, 13 *Amos* 5, 15. *Psal.* 119, 128. 2 *Cor.* 7, 11. d *Psal.* 119, 5, 59, 106. *Luc.* 1, 6. 2 *Reg.* 23. 25.

III. Etsi resipiscentiæ nobis fidendum non sit, ac si ea esset ulla sut pro peccatis satisfactio, aut causa remissionis peccatorum *e* (quæ gratiæ Dei in Christo gratuitæ actus est *f*) est nihilominùs cunctis peccatoribus usque adeo necessaria, ut sine ea nulla cuivis unquam remissio sit expectanda *g*. e *Ezech.* 36, 31, 32. & 16, 61, 62, 63. f *Hos.* 14

24. *Rom.* 2. 24. *Eph.* 1. 7. g *Luc.* 23. 3. 5. *Act.* 17. 30. 31.

IV. Quemadmodum nullum est peccatũ adeò exiguum ut damnationẽ non mereatur h, ità neque magnum adeò peccatum ullum est, ut damnationem inferre possit vetè pœnitentibus i. h *Rom.* 6. 23. & 5. 12. *Mat.* 22. 36. *Isa.* 55. 7. *Rom.* 8. 1. *Isa.* 1. 16. 18.

V. In resipiscentiâ generali acquiescendum non est, verùm ad id contendere tenetur quisque, ut singulorum suorum peccatorum quàm particularem agat pœnitentiam k. k *Psa.* 19, 13. *Luc.* 15 8. 1 *Tim.* 1, 13, 15.

VI. Quemadmodũ autem tenetur quivis peccata sua Deo privatim confiteri, & pro remissione illorum precibus contendere l: (quod si præstiterit & peccata simul dereliquerit, misericordiam consequetur m) ita qui fratri suo, aut Ecclesiæ Christi, scandalo fuerit, promptus & paratus esse debet quà confessione sive privatâ, sive etiam publicâ, quà de peccatis suis dolore, resipiscentiam suam eis quibus offendiculo fuerit declarare n, quo præstito illi redire cum eo in gratiã debent, eúmq; denuò cum charitate recipere o. l *Psal.* 51, 4, 5 7, 9, 14 & 32, 5, 6. m *Prov.* 28. 13. 1 *Joh.* 1. 9 n *Jac.* 5. 16. *Luc.* 17. 3. 4. *Jos.* 7. 19. *Psal.* 51 *per tot.* o 2 *Cor.* 1. 8.

CAP. XVI.

De bonis operibus.

I. BOna opera ea tantùm sunt quæ in verbo suo sancto præcepit Deus a; minimè autem ea quæ absque ulla illius auctoritate, sunt ab hominibus excogitata, sive è cæco zelo id factum fuerit

fuerit, seu bonæ intentionis præextu quicunque *b*. a *Mic.* 6. 8. *Rom.* 12. 2. *Heb.* 3. 22. b *Mat.* 15. 9 *Isa.* 29. 13. 1 *Pet.* 1. 18. *Rom.* 10. 2. *Joh.* 16. 2. 1 *Sam.* 15. 21. 22. 23.

II. Bona hæc opera è conscientia mandatorum Dei præstita vivæ veræque fidei fructus sunt ac evidentiæ *c*; per hæc fideles gratitudinem suam manifestant *d*, de salute certitudinē suam augent *e*, fratres suos ædificant *f*, Evangelij professionē ornant *g*, obturant ora adversantibus *h*, ac Deum denique glorificant *i*, cujus opificium sunt in Jesu Christo ad hæc creati *k*: quò fructum habentes ad sanctimoniā, finem consequantur æternā vitam *l*. c *Jac.* 2. 18. 22. d *Psal.* 116. 12. 13. 1 *Pet.* 2. 9 e 1 *Joh.* 2. 3. 5. 2 *Pet.* 1. 5. 6. 7. 8. 9. 10. f 1 *Cor.* 9. 2. *Mat.* 5. 6. g *Tit.* 2. 5. 9. 10. 11. 12. 1 *Tim.* 6. 1. h 1 *Pet.* 2. 15. i 1 *Pet.* 2. 12. *Phil.* 1. 11. *Joh.* 15. 8. k *Eph.* 2. 10. l *Rom.* 6. 22.

III. Quòd bonis operibus idonei sint præstandis omnino id à Spiritu Christi est, nullatenus autē è seipsis *m*. Et quò eis præstādis pares fiant, præter habitus gratiæ jam infusos, ejusdem Spiritus sancti actualis portò requiritur influxus, quo nempe in ijs operetur tum velle, tum etiam efficere pro suo ipsius beneplacito *n*: sed neque tamen ijs proinde socordiæ sese licet permittere; ac si, nisi specialiter eos excitante Spiritu, ad nulla pietatis officia præstanda tenerentur; verum sedulam debent navare operā suscitandæ illi quæ in ijs est divinæ gratiæ *o*. m *Joh.* 15. 1. 5. *Ezech* 36. 26. 37. n *Phil.* 2. 13 & 4. 13. 2 *Cor.* 3. 5. o *Phil.* 2. 12. *Heb.* 6. 11. 12 1 *Pet.* 1. 3. 5. 10. 11. *Isa.* 61. 7. 2 *Tim.* 2. 6. *Act.* 26. 6. 7. *Judæ* v. 20. 21.

IV.

IV. Qui gradum obedientiæ ſummũ quidem in hac vita poſſibilem aſſequuntur, tantum abeſt ut ſupererogare quicquam poſſint ac plus præſtare quàm quod Deus requiſiverit, ut multùm ſanè ſubſidant infra illud, quod ex officio præſtare obligantur *p*. p *Luc.* 17. 10. *Neh.* 13. 22. *Job.* 9. 53. *Gal.* 5. 17.

V. Peccatorum veniam, aut vitam æternam de Deo mereri non valemus, ne optimis quidem operibus noſtris; cùm propter ſummam illam inter ea & futuram gloriam diſparitatem, tum etiam propter infinitã diſtantiam quæ inter nos ac Deum intercedit, cui nos per illa nec prodeſſe quicquam poſſumus, neque pro antecedentium peccatorum noſtrorum debito ſatisfacere *q*; verùm, cum quantum poſſumus fecerimus, non niſi quod debemus præſtitimus, ac ſervi inutiles ſumus *r*; tum denique quoniam à Spiritu Dei in quantum bona ſunt proficiſcuntur *ſ*, ità verò ſunt coinquinata, tantúmq; imperfectionis ac infirmitatis admiſtum habent, prout à nobis efficiuntur, ut ſtrictũ Dei judicium non ſint ferendo *t*. q *Rom.* 3. 20. & 4. 2. 4. 6. *Eph.* 2. 8. 9. *Tit.* 3. 5. 6. 7. *Rom.* 8. 18. *Pſal.* 16. 2. *Job.* 22. 2. 3. & 35. 7. 8. r *Luc.* 17. 10 ſ *Gal.* 5. 22. 23. t *Iſa.* 64. 6. *Gal.* 5. 17. *Rom.* 7. 15. 18. *Pſal.* 143. 2. & 130. 3.

VI. Nihilominus tamen acceptis in gratiam per Chriſtum fidelium perſonis, eorũ etiam opera bona per eundem accepta ſunt *u*, non quòd in hac vita ſint omnis culpæ prorſus immunia, quæque in conſpectu Dei nullam reprehenſionem mereantur *x*; verùm quòd illa reſpiciens in filio ſuo Deus, quod ſincerum eſt, utcunque multis infirmitatibus

ac

ac imperfectionibus involutum, acceptare dignetur ac remunerari x. u *Eph.* 1. 6. 1 *Pet.* 2. 5. *Exod* 18. 38. *Gen.* 5. 4 *cum Heb.* 11. 4. * *Job.* 9. 20. *Psal.* 143. 2, x *Heb.* 13. 20. 21. y *Cor.* 8. 12. *Heb.* 6. 10. *Mat.* 25. 21. 23.

VII. Opera nondum regenitorũ, licet, quoad materiam, præcepto divino conformia esse possint, sibique ipsis & alijs ītẽ utilia y, cùm tamen neque à corde profluant per fidem depurato z, nec secundùm verbum eo quo par est præstentur modò a, sed neque ad finem debitum, Dei nempe gloriam, destinentur b, sunt proinde peccata, nec Deo grata esse possunt, nec reddere quenquã valent idoneum ad gratiam à Deo recipiendũ c. Ejusmodi tamen operũ neglectu, gravius quidẽ illi peccant Deúmq; offendunt vehementius d. y 1 *Reg.* 10. 30. 31. *&* 21. 27. 29. *Phil.* 1. 15. 16. 18. z *Gen.* 3. 5. *cum Heb* 11. 4. *&* 11. 6. a 1 *Cor.* 13. 3. *Lam.* 1. 12. b *Mat.* 6. 2. 5. 16. c *Hag.* 1. 14. *Tit.* 1. 15. *Amos* 5. 21. 22. *Hos.* 1. 4. *Rom.* 9. 16. *Tit* 3. 5. d *Psal.* 14. 4. *&* 36. 3. *Job* 21. 14. 15. *Mat.* 25. 41. 42. 43. 45. *&* 23. 23.

CAP. XVII.

De perseverantia Sanctorum.

I. QUotquot Deus in dilecto suo acceptavit, vocavit efficaciter ac per Spiritum suum sanctificavit, non possunt illi statu gratiæ aut finaliter excidere aut totaliter; verùm in eo ad finem usque certò perseverabunt, ac salutem æternam consequentur a. a *Phil.* 1, 6; 2 *Pet.* 1. 10. *Job.* 10. 28. 29 1 *Joh.* 3. 9 1 *Pet.* 1. 5, 5.

II. Hæc autem sanctorum perseverantia, non pendet à libero ipsorum arbitrio, verum à decreto electio-

electionis immutabilitate (quod ex amore Dei Patris fluxit, gratuito illo ac immutabili *b*) à merito Jesu Christi ac intercessionis efficacia *c*; à Spiritûs & seminis Dei in ijs permansione *d*, à natura denique fœderis gratiæ *e*, è quibus omnibus etiam emergit certitudo ejusdem & infallibilitas *f*.

b 2 *Tim.* 2. 18. 19. *Jer.* 31, 3. *c Heb.* 10. 10, 11, *&* 12, 20, 21. *&* 9, 12, 13, 14, 15. *Rom.* 8, 33, *ad finem. Joh.* 17, 11, 24. *Luc.* 12, 31. *Heb.* 7, 25, *d Joh.* 4, 16, 17. 1 *Joh.* 2. 27. *&* 3. 9. *e Jer.* 32. 40 *f Joh.* 10. 28. 2 *Thes.* 3. 3. 1 *Joh.* 2, 19.

III. Nihilo tamen minus fieri potest ut ijdem illi, quâ Satanæ mundique tentatione, quâ manentis adhuc in ijs corruptionis prævalentia, & neglectu mediorum conservationis suæ, in peccata gravia incidant *g*, in eisque ad tempus commorentur *h*; unde iram Dei sibi ipsis contrahunt *i*, ejusque Spiritum sanctum contristant *k*, gratias suas & consolationes quadantenus, & quoad gradus nonnullos amittunt *l*, corda sibi habent indurata *m*, & vulneratas conscientias *n*; alijs nocumento sunt & offendiculo *o*, sibimet ipsis denique accersunt judicia Dei temporalia *p*. *g Mat.* 26. 70, 72. 74. *h Psal.* 51, *titulus & vers.* 14, *i Isa.* 64. 5, 7, 9. 2 *Sam.* 11, 27 *k Eph.* 4, 30. *l Psal.* 51. 8, 10, 11. *Apoc.* 2, 4. *Cant.* 5. 2, 3, 4, 6. *m Isa.* 63. 17. *Marc.* 16, 14. *n Psal.* 32. 3, 4 *&* 51. 8. *o* 2 *Sam.* 12, 14. *p Psal.* 89. 31 32. 1 *Cor.* 11, 32.

CAP. XVIII.

De certitudine gratiæ & salutis.

I. QUamvis fieri potest ut hypocritæ aliique homines non regeniti spe vana, falsisque (pro corruptæ naturæ more) opinionibus præsumptis

sumptis se decipiant, favorem Dei, statumque salutis sibi falso arrogantes *a*; quæ illorum spes peribit *b*: qui tamen in Dominum Jesum verè credunt, eúmque sincere diligunt, studentes coram ipso in omni bona conscientia ambulare, evadere possunt in hac vita certissè in statu gratiæ esse constitutos e, quin etiam lætari possunt spe gloriæ Dei, quæ quidem spes nunquam eos pudefaciet, *d*.

a *Job* 8, 13, 14. *Mat* 3, 11. *Deut.* 29, 19. *Joh.* 8, 41. *b* *Mat.* 7, 22, 23. *c* 1 *Joh.* 2, 3. *&* 3, 14, 18 19, 21, 24. *&* 5. 13. *d* *Rom.* 5, 2, 5.

II. Hæc certitudo non est persuasio meræ conjecturalis & probabilis, innixa spe fallaci *e*; verùm infallibilis quædam fidei certitudo, fundamentum habens divinam promissionum salutis veritatem *f*, gratiarum, quibus promissiones illæ fiunt internam evidentiam *g*, testimonium denique Spiritûs adoptionis unà cum spiritibus nostris testificantis nos esse filios Dei *h*, qui quidem Spiritus arrhabo est hæreditatis nostræ, quo in diem redemptionis sigillamur *i*. *e* *Heb.* 6, 11, 19. *f* *Heb.* 6, 17 18. *g* 2 *Pet.* 1. 4, 5, 10, 11. 1 *Joh.* 2. 3. *&* 5, 14. 2 *Cor.* 1, 12. *h* *Rom.* 8. 15, 16. *i* *Eph.* 3, 13. *&* 4. 30. 2 *Cor.* 1. 21, 22.

III. Hæc certitudo infallibilis, non ita spectat essentiam fidei, quin verè fidelis expectare quandoq; diutiùs, & cum variis difficultatibus conflictare prius possit, quàm illius compos fiat *k*; verum poterit idem ordinariorum usu debito mediorum, absque revelatione ulla extraordinaria eam adipisci *l*, Spiritu nempe, quæ Deus illi gratuito donaverit, cognoscendi facultatem subministrante. Proindéque tenetur quisque, quò vocationem suam

sibi

sibi & electionem certam faciat, omnem adhibere diligentiam m, unde cor suum habeat pace & gaudio in Spiritu sancto, in Deũ amore & gratitudine in actibus observantiæ, robore & alacritate dilatatã; qui certitudinis hujus fructus proprij sunt ac genuini n. Tantum abest ut homines indè ad omnem nequitiam discingantur o. k 1 Joh. 5. 13. Isa. 50. 10. Marc. 9. 24. Psal. 88. per totum. & 77. ad ver. 12. l 1 Cor. 2. 12. 1 Joh. 4, 13. Heb. 6. 11 12. Eph. 3, 17, 18, 19. m 2 Pet. 1. 10. n Rom. 5. 1, 2. 5. & 14. 17, & 15, 13. Eph. 1. 3, 4. Psal. 4. 6, 7. & 119. 32. o 1 Joh. 2, 1, 2. Rom. 6. 19 Tit. 2, 11, 12, 14. 2 Cor. 7. 1. Rom. 8, 1, 12. 1 Joh. 3, 2, 3. Psal. 130. 4. 1 Joh. 1. 6, 7.

IV. Certitudo salutis verè fidelibus multifariam concuti potest & imminui, imo & quandoque interrumpi; conservandi scilicet eam incuriâ, lapsu in peccatum aliquod insigne, quod conscientiam vulnerat, spiritúmque contristat; tentatione aliquâ vehementi ac subitaneâ; uti etiam Deo vultûs sui lumen subducente, ac permittente, ut vel illi, qui ipsum timent, in tenebris ambulent omni prorsus lumine viduati p: Nunquam tamen destituuntur penitus illo Dei semine vitaque fidei, Christi illa fratrúmque dilectione, eâ sinceritate cordis & pietatis officia præstandi conscientiâ, unde per operationem Spiritus eadẽ illa certitudo tempestivè possit reviviscere q: quibúsque interim, ne prorsus in desperationem ruant, suffulciuntur r. p Cant. 5. 2, 3, 4. Psal. 51, 8. 12, 14. Eph. 4, 30, 32. Psal. 77 1, ad 10. Mat. 16, 65, 70, 71, 72. Psal. 31, 22 & 88. per totum. Isa. 50, 10. q Joh. 3, 9. Luc. 22, 32. Job 23. 15. Psal. 73, 15, & 51, 8. 10. Isa. 50

10. Mic. 7. 7. 8. 9. Jer. 32. 40. Isa. 34. 7. 8. 9. 10. Psal. 22. 1. & 88. per totum.

CAP. XIX.

De Lege Dei.

I. DEus Adamo legem dedit, ut fœdus operum, quo cùm illum ipsum tum posteros ejus omnes, ad obedientiam personalem, integram, exquisitam simul & perpetuam obligavit, pollicitus vitam si observarent, violatoribus autem mortem interminatus; Eundémque potentiâ & viribus imbuit, quibus par esset illam observando a. a Gen. 1. 16. 27. cum Gen. 1. 17. Rom. 2. 14. 15. & 10. 5. & 5. 12. 19. Gal. 3. 10. 12. Eccles. 1. 29. Job 28. 18.

II. Lex ista post lapsum non desiit esse justitiæ regula perfectissima; quo etiam nomine à Deo est in monte Sinai tradita, tabulis duabus descripta, decem præceptis comprehensa b; quorum quatuor prima officium nostrum erga Deum, sex autem reliqui nostrum erga homines officium complectuntur c. b Jac. 1. 25. & 2. 8. 10. 11. 12. Rom. 13. 8. 9. Deut. 5. 32. & 10. 4. Exod. 34. 1. c Mat. 22. 37. 38. 39. 40.

III. Præter autem hanc legem quæ moralis vulgo audit, visum est Deo in populo Israëlitico tanquam Ecclesiæ minorenni, leges daret ceremoniales, instituta typica multifaria continentes; Partim de cultu, Christi gratias, actiones, perpessiones ac beneficia præfigurantia d; partim autem de moralibus officijs institutiones varias exhibentia e. quæ leges ceremoniales omnes hodie sub Novo Testamento sunt abrogatæ f. d Heb. 9. cap. & 10. 3. Gal. 4. 1. 2. 3. Col. 2. 17. e 1 Cor. 2. 7. 2 Cor. 6. 17. Judæ v. 23. f Col. 2. 14. 16. 17. Dan. 9. 27. Eph. 15. 16.

IV.

IV. Ijsdem etiam tanquam corpori politico leges multas dedit judiciales, quæ unà cum istius populi politia expirârunt, nullos hodie alios obligantes supra quod generalis & communis earum æquitas postulârit g. g *Exod.* 21. *cap.* & 22. 1. *ad* 29. *Gen.* 19, 10. *cum* 1 *Pet.* 2, 13, 14. *Mat.* 5, 17. *cum* v 38, 39. 1 *Cor.* 9, 8, 9, 10.

V. Lex moralis omnes tam justificatos quàm alios quosvis perpetuò ligat ad obedientiam illi exhibendam h; neque id quidem solummodò vi materiæ quæ in illâ continetur, verùm etiam virtute auctoritatis eandē constituentis Creatoris Dei i; neque sanè hoc ejus vinculum in Evangelio ullâ ratione dissolvit Christus, verum idem plurimùm confirmavit k. h *Rom.* 13, 8, 9, 10. *Eph.* 6, 2. 1 *Joh.* 2, 3, 4. 7, 8. i *Jac.* 2, 10, 11. k *Mat.* 5. 17 18. 19. *Jac.* 1. 8. *Rom.* 3, 31.

VI. Quamvis verè fideles non sint sub lege tanquam sub operum fœdere, unde aut justificari possint aut condemnari l. Est tamen ea illis non minus quàm alijs vehementer utilis, ut quæ cùm sit vitæ norma, illos voluntatem divinam suumque officium edocendo, dirigit simul & obligat ad consentaneè ambulandum m, ipsisque patere facit naturæ, cordis, vitæque suæ nefaria inquinamenta n: adeo ut ad illam semet exigentes, cum peccati ulterius convinci, pro eodem humiliari, ac ejusdem odio inflāmari possint o, tum verò etiam ut perspicere possint evidentiùs quàm planè necessarius eis Christus, quámque perfecta sit ejusdem obedientia p. Verum ulteriùs etiam regenitis ea utilis esse potest, in quantum nempe corruptiones eorum, peccata prohibendo coercet q, graviter autem in-

terminando indicat tum quid vel eorum peccata commeruerint, tum etiam quas ex propter in hac vita afflictiones expectare possint, utcunque ab eorum maledictione, quam lex minatur, liberentur, quin etiam promissiones ejus demonstrent ijs, obedientia Deo quàm accepta sit & approbata; quasque illâ præstitâ benedictiones ſ, (licet non tanquam lege debitas ex operum foedere t,) possint expectare. Adeo ut, quod quis bonum præstet invitante lege, à malo autem abhorreat lege deterritus, nullo prorsus argumento fit, eum sub lege esse, non verò sub gratia constitutum u. l *Rom.* 6. 14. *Gal.* 2, 16. & 3. 23. & 4, 5, 6. *Act.* 13. 39. *Rom.* 8, 1. m *Rom.* 7. 21, 22, 23. *Psal.* 119, 4, 5, 6. n 2 *Cor.* 12, 19. *Gal.* 5, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23. n *Rom.* 7. 7. & 3. 20. o *Jac.* 1. 23, 24, 25. *Rom.* 7. 9, 14, 24. p *Gal.* 3, 24. *Rom.* 7. 24, 25. & 8. 3, 4. q *Jer.* 2, 21. *Psal.* 119. 101, 104, 128. r *Ezra* 9, 13, 14. *Psal.* 89. 30, 31, 32, 33, 34. s *Levit.* 26. 1 ad 14. cum 2 *Cor.* 6, 16. *Eph.* 6, 2, 3. *Psal.* 37. 11. cum *Mat.* 5. 5. *Psal.* 19. 11. t *Gal.* 2. 16, *Luc.* 11. 10. u *Rom.* 6. 12, 14. x *Pet.* 3, 8, 9, 10, 11, 12. cum *Psal.* 31, 12, 13, 14, 15, 16. *Heb.* 12. 28. 29.

VII. Neque interim Legis usus iſti jam memorati, Evangelij gratiæ adversantur, sed cum eadem conspirant suaviter *, voluntatem humanam ita subjugante ac imbuente Christi Spiritu, ut idem illud præstare velint spontaneè ac alacriter quod ab illa exigit voluntas Dei in lege sua revelata x.

* *Gal.* 3. 21. x *Ezech.* 16. 27. *Heb.* 8. 10. cum *Jer.* 31. 33.

CAP.

CAP. XX.

De libertate Christiana, deque libertate conscientiæ.

I. Libertas quam Christus acquisivit fidelibus sub Evangelio in eo sita est, quòd à reatu peccati, ab ira Dei condemnante, à legis Moralis maledictione immunes sint a: quòd à præsenti malo seculo, à dura Satanæ servitute, dominioque peccati b: ab afflictionum malo, ab aculeo mortis, à sepulchri victoria, ab æterna denique damnatione c liberentur, quódque libere eis liceat ad Deum accedere d: eíque non è metu servili, sed ú filiali dilectione e, promptóque animo præstare valeant obedientiam e. Atque hæc quidem omnia cum fidelibus sub lege habent cómunia f. Verum sub Novo Testamento ulteriùs adhuc se extendit libertas Christiana g, in quantum nempe legis cæremonialis jugo, cui subjecta erat Ecclesia Judaica, eximuntur g, majorémque confidentiam ad thronum gratiæ accedendi h, sed & effusiorem gratuitæ Spiritus Dei cómunicationem sunt cósecuti, quam ordinarie sub lege fideles participarunt i. a *Tit.* 2. 14. 1 *Thess.* 1. 10. *Gal.* 3. 13. b *Gal.* 1. 5. *Col.* 1. 13. *Act.* 26. 18. *Rom.* 6. 14. c *Rom.* 8. 28. *Psal.* 119. 71. 1 *Cor.* 15. 54. 55. 56. 57. *Rom.* 8. 1. d *Rom.* 5. 2. 2. e *Rom.* 8. 14. 15. 1 *Joh.* 5. 18. f *Gal.* 3. 9. 14. g *Gal.* 4. 1. 2. 3. 6. 7. & 5. 1. *Act.* 15. 10. 11. h *Heb.* 4. 14. 16. & 10. 19. 20. 21. 22. i *Joh.* 7. 38. 39. 1 *Cor.* 3. 13. 17. 18.

II. Deus solus Dominus est conscientiæ k, quam certè exemit doctrinis & mandatis hominum, ubi aut verbo ejus adversantur, aut in rebus fidei & cultûs quicquam ei superaddunt l. Unde

qui ejusmodi aut doctrinas credunt, aut mandatis obtemperant, quasi ad id ex conscientia teneantur, veram ij conscientiæ libertatem produnt m: qui autem vel fidē implicitā, vel obedientiā absolutam cæcámq; exigunt, næ illi & agunt, ut cùm conscientiæ, tum rationis etiam destruant libertatem n. k *Jac.* 4. 12. *Rom.* 14. 4. l *Act.* 5. 19. & 5. 29. 1 *Cor.* 7. 23. *Mat.* 23. 8. 9. 10. 2 *Cor.* 1. 24. *Mat.* 15. 9. m *Col.* 2. 20. 22. 23. *Gal.* 1. 10. & 2. 4. 5. & 5. 1. n *Rom.* 10. 17. & 11. 13. *Isa.* 8. 20. *Act.* 17. 11. *Joh.* 4. 21. *Hos.* 5. 11. *Apoc.* 13. 12. 16. 17. *Jer.* 8. 9.

III. Qui sub prætextu Christianæ libertatis, cuivis aut cupiditati indulgent, aut peccato assuescunt, eo ipso libertatis Christianæ finem corrumpunt; nempe ut è manibus inimicorū nostrorum liberati, Domino in sanctimonia & justitia coram ipso omnibus diebus vitæ nostræ absque metu serviamus o. o *Gal.* 5, 18. 1 *Pet.* 2, 16. 2 *Pet.* 2, 19. *Joh.* 8, 34. *Luc.* 1, 74, 75.

IV. Quoniam vero potestates quas Deus ordinavit, & libertas quam acquisivit Christus, non in eum finem à Deo destinata sunt ut se mutuò perimant, verùm ut se sustentent ac conservent invicem; qui itaque sub libertatis Christianæ prætextu potestati cuivis legitimæ (civilis sit sive Ecclesiastica) aut legitimo ejusdem exercitio contraiverint, ordinationi divinæ resistere censendi sunt p, quique vel ejusmodi opiniones publicaverint, praxésve defenderint, quæ lumini naturæ, aut Religionis Christianæ de fide, de cultu, aut moribus principijs notis, aut pietatis denique vi ac efficaciæ adversantur, vel ejusmodi opiniones praxésve erroneas

neas, quæ aut suâ naturâ, aut publicationis defensionisve modo, externæ paci ac eutaxiæ, quas in Ecclesia sua stabilivit Christus, perniciem minitantur; omnino licitum est tum ab iis facti rationem reposcere, tum in eos, quâ censuris Ecclesiasticis *q*, quâ civilis Magistratûs potestate animadvertere *r*. p *Mat.* 12, 15. 1 *Pet.* 2, 13, 14, 16. *Rom.* 13, 1, *ad* 8. *Heb.* 13, 17. q *Rom.* 1, 32, *cum* 1 *Cor.* 5, 1, 5, 11, 13. 2 *Joh.* v 10, 11, & 2 *Thess* 3, 14, & 1 *Tim.* 6, 3, 4, 5, & *Tit.* 2, 10, 11, 13, & 3, 10, *cum Mat* 18, 15, 16, 17. 1 *Tim.* 1, 19, 20. *Apoc.* 2, 2, 14, 15, 20. & 3, 9. 1 *Deut.* 3, 6, *ad* 12 *Rom* 13, 3, 4, *cum* 1 *Joh.* v 10, 11. *Ezra* 7, 23 25, 26, 27, 28. *Apoc.* 17, 12, 16, 17. *Nehem.* 13 15, 17, 21, 22, 25, 30. 2 *Reg.* 13, 5, 6 9, 20, 21. 2 *Chron.* 34, 33. & 15, 11, 13, 16. *Dan.* 3, 29. 1 *Tim.* 2, 1. *Isa.* 49, 23. *Zech.* 13, 2, 3.

CAP. XXI.

De cultu religioso, & de Sabbato.

I. COnstat quidem naturæ lumine esse Deum qui in universa Primatû obtinet ac absolutû Dominium, eundémque bonû esse ac omnibus beneficû, proindéque toto corde, totâ animâ, totísque viribus timendû esse & diligendû, laudandum ac invocandû, eíque fidendû esse ac serviendum *a*. At rationé verû Deum colendi acceptabilem ipse instituit, itaque voluntate suâ revelatâ definivit, ut coli non debeat secundùm imaginationes, ac inventa hominû, aut suggestiones satanæ, sub specie quavis visibili, aut aliâ viâ quâcunque quam Scriptura sacra non præscripsit *b*. a *Rom.* 1 20. *Act.* 17, 24. *Psal.* 119, 68. *Jer.* 10, 7. *Psal.* 31, 23, & 18, 3. & 62, 8. *Rom.* 10, 12. *Jos.* 24

14. *Marc.* 11, 33. b *Deut.* 12, 32. *Mat.* 5, 9, & 4, 9, 10. *Act.* 17, 25. *Deut.* 4, 15, ad 20. *Exod.* 20, 4, 5, 6. *Col.* 2, 23.

II. Cultus religiosus Deo Patri, Filio & Spiritui sancto, eique soli est exhibendus c, non angelis, non sanctis, neque alij cuivis creaturæ d, nec ipsi Deo quidē post ipsum citra Mediatorē, aut quidē per Mediatorē alium quàm Jesū Christū e. c *Mat.* 1. 10. *cum Joh.* 5. 23. & 2 *Cor.* 13. 14. d *Col.* 2. 18. *Apoc.* 19. 10. *Rom* 4. 15. e *Joh.* 14 6. 1 *Tim.* 2. 5. *Eph.* 2. 18. *Col.* 3. 17.

III. Supplicationem cum gratiarū actione, quæ est inter partes præcipuas divini cultūs f, Deus fieri jubet ab hominibus universis g; quæ, quò Deo grata sit & accepta, est in nomine Filij h, subsidio Spiritūs ejus i, & secundùm ipsius voluntatem k, cum intellectu, reverentia, humilitate, fervore, fide, amore, ac perseverantia offerenda l; & quidē, si vocalis sit, in lingua nota est efferenda m. f *Phil.* 4. 6. g *Psal.* 65. 2. h *Joh.* 14. 13. 14. 1 Pet. 2. 5. i *Rom.* 8. 26. k 1 *Joh.* 5. 14. l *Psal.* 47. 7 *Eccles.* 5. 1. 2. *Heb.* 12. 28. *Gen* 8. 27. *Jac.* 5. 16 & 1. 6. 7. *Marc.* 11. 24. *Mat.* 6. 12. 14. 15. *Col.* 4. 2. *Eph.* 6. 8. m 1 *Cor.* 14. 14.

IV. Preces pro rebus non nisi licitis sunt faciendæ n, pro hominibus autem cujuscunque generis, vivis scilicet, aut etiam victuris aliquando o, pro mortuis autē nequiquā p, sed neque pro ijs, de quibus constare possit eos peccatum ad mortē perpetrâsse q. n *Joh.* 5, 14. o 1 *Tim.* 2, 1, 2. *Joh.* 17 20. 2 *Sam.* 7, 29. *Ruth* 4, 12. p 2 *Sam.* 12, 21. 22 23. *cum Luc.* 16, 25, 26. *Apoc.* 13. 11. q 1 *Joh.* 5. 16.

V. Scripturarum lectio cum timore pio r, verbi præ-

prædicatio solida f, ejusdémque audítio religiosa ex obedientia erga Deum, cum intellectu, fide & reverentia t; Psalmorum cum gratia in corde cantatio u, prout etiam Sacramentorum quæ Christus instituit, debita administratio, & participatio digna, sunt divini cultûs religiosi partes, & quidé ordinarij *. Religiosa insuper jurementa x votáq; y, solennia je junia z, solennéq; gratiarú actiones, pro varietate eventuú a suo quæq; tempore ac opportunitate sanctè quidé ac religiosè sunt adhibenda b.

r *Act.* 15. 21. *Apoc.* 1. 3. s *1 Tim.* 5, 2. t *Jac.* 1, 22. *Act.* 10, 33. *Mat.* 13, 19. *Heb.* 4, 2. *Isa.* 66, 2. u *Col.* 3, 16. *Eph.* 5, 19. *Jac.* 5, 13. * *Mat.* 28, 19. 1 *Cor.* 11, 23, & 29. *Act.* 2, 42. x *Deut.* 6, 13. cum *Neh.* 10, 29. y *Isa.* 19, 21, cum *Eccles.* 5, 4, 5. z *Joel* 2, 12. *Ester* 4, 16. *Mat.* 9, 15. 1 *Cor.* 7, 5. a *Psal.* 107, per totum. *Ester* 9, 22. b *Neh.* 12. 28.

VI. Hodie sub Evangelio neque preces, nec ulla pars alia religiosi cultûs ita cuivis alligatur loco in quo præstetur, aut versus quem dirigatur c, ut inde gratior evadat & acceptior; verùm ubique Deus colendus est d in spiritu ac veritate e; quotidie f quidem inter privatos parietes à quavis familia g, ut etiam à quolibet seorsim in secreto h; ac solenniter magis in conventibus publicis, qui certè quoties eò nos Deus vocat, seu verbo suo seu providentiâ, non sunt vel ex incuria vel obstinatione animi, aut negligendi, aut deserendi i

c *Joh.* 4: 21: d *Mal.* 1: 11. i *Tim.* 2: 8. e *Joh.* 4: 23: 24 f *Mat.* 6: 11. g *Jer.* 10: 25: *Deut.* 6: 6: 7. *Job.* 1: 5 2 *Sam.* 6: 18: 20: 1 *Pet.* 3: 7: *Act.* 10. 2: h *Mat.* 6: 6: *Eph.* 6: 18: i *Isa.* 56: 6: 7: *Heb.* 10: 25: *Prov.* 1: 20: 21: 24: & 8: 34: *Act.* 13. 42. & 21. 41: *Luc.* 4: 16:

VII.

VII. Quemadmodum est de lege naturæ, ut indefinite portio quædam temporis idonea divino cultui celebrando sejuncta sit ac assignata; ita in verbo suo Deus (præcepto morali, positivo ac perpetuo, homines omnes cujuscunq; fuerint seculi obligante) specialim è septenis quibusque diebus diem unum in Sabbatum designavit, sanctè sibi observandum *k*. Quod quidè ab orbe condito ad resurrectionem usq; Christi dies ultimus erat in septimana; deinde autem à Christi resurrectione in septimanæ diem primum mutatum est, *l* qui quidem in Scriptura *Dies Dominicus m*, nuncupatur, estque perpetuò ad finem mundi tanquam Sabbatum Christianum celebrandus *n*. *k Exod.* 20, 8, 10, 11. *Isa.* 56. 2, 4, 6, 7. *l Gen.* 2, 1. 3. *1 Cor.* 16, 1, 2. *Act.* 20. 7. *m Apoc.* 1, 10. *n Exod.* 20, 8, 10. *cum Mat.* 5. 17. 18.

VIII. Tunc autem hoc Sabbatum Deo sanctè celebratur, quum post corda ritè præparata, & compositas suas res mundanas, homines, non solùm à suis ipsorum operibus, dictis, cogitatis, (quæ circa illas exerceri solent) à recreationibus etiam ludicris quietem sanctam toto observant die; verùm etiam in exercitijs divini cultûs publicis, privatisque, ac in officijs necessitatis & misericordiæ toto illo tempore occupantur *p*. *o Exod.* 20. 8, 47. 16. 23, 25, 26. 29, 30. & 31. 15, 16, 17. *Isa.* 58. 13. *Nehem.* 13. 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22. *p Isa.* 58. 13. *Mat.* 12. 1. *ad* 13.

CAP. XXII.

De Juramentis, votisque licitis.

I. JUramentum licitum est pars cultûs religiosi *a*, quâ (occasione justâ oblatâ) qui jurat, Deum, ac

de eo quod asserit aut promisit, solenni modo testatur, eundémque appellat se secundùm illius quod jurat veritatem aut falsitatem judicaturum *b*.

a *Deut.* 10, 20. b *Exod.* 20, 7. *Levit.* 19. 12. 2 *Cor.* 1. 23. 2 *Chron.* 6. 22, 23.

II. Per solum Dei nomen jurare debent homines, quod quidem cum omni timore sancto ac reverentiâ est inibi usurpandum *c*. Proindéque per nomen illud glorioſum ac tremendum jurare leviter, aut temerè, vel etiam omnino jurare per rem aliam quamcunque, scelerosum est & quàm maximè perhorrescendum *d*. Veruntamen sicut in rebus majoris ponderis & momenti, secundùm verbum Dei licitum est jusjurandum, non minus quidem sub Novo quàm sub veteri Testamento *e*: ità sanè jusjurandum licitum, auctoritate legitimâ si exigatur, non est in rebus ejusmodi declinandum *f*.

c *Deut.* 6. 13. d *Exod.* 20. 7. *Jer.* 5, 7. *Mat.* 5. 34, 37. *Jac.* 5. 12. e *Heb.* 6. 16. 2 *Cor.* 1. 23. *Isa.* 65. 16. 1 *Reg.* 8, 31. *Nehem.* 13. 25. *Ezra.* 10. 5.

III. Quicunque juramentum præstat, eum pondus actionis tam solennis ritè secum perpendere oportet, atque juratum de nullo asseverare quod verum esse non habeat sibi persuasissimum *g*. Neque licet cuivis ad agendum quicquam obstringere semet jurejurando, nisi quod revera bonum justumque est, quod ille ejusmodi esse credit, quódque ipse præstare potest statuitque *h*. Veruntamen de re bonâ justâque jusjurandum, legitimâ auctoritate si exigatur, peccat ille qui detrectat *i*.

g *Exod.* 20. 7. *Jer.* 4. 1. h *Gen.* 21. 2, 3, 5, 6, 8, 9. i *Num.* 5. 19. 21. *Neh.* 5. 12. *Exod.* 22. 7, 8, 9, 10, 11.

IV. Ju-

IV. Juramentum præstandum est sensu verborum vulgari quidem ac manifesto; sine æquivocatione aut reservatione mentali quacunque k. Ad peccandum quemquam obligare nequit, verùm in re qualibet, cui abest peccatum, qui semel istud præstitit, adimplere tenetur, vel etiam cum damno suo l; neque sanè licet, quamvis hæreticis datum aut infidelibus, violare m. k Jer. 4. 2. Psal. 24. 4. l 1 Sam. 25. 22. 33. 33, 34. Psal. 15. 4. m Ezech. 17, 16. 18, 19. Jos. 9. 18, 19. cum 2 Sam. 21. 1.

V. Votum, naturæ consimilis est cum juramento promissorio, parique debet tum religione nuncupari tum fide persolvi n. n Isa. 19, 21. Eccles. 5, 4. 5. 6. Psal. 66. 13, 14.

VI. Non est ulli creaturæ, sed Deo soli nuncupandum o, & quò gratum illi esse possit acceptúmque, est quidem lubentet, è fide, officiíque nostri conscientia suscipiendum, vel gratitudinis nostræ ob accepta beneficia testandæ causâ, vel boni alicujus, quo indigemus, consequendi; per hoc autem nosmet ad officia necessaria arctius obligamus, vel etiam ad res alias quarenus quidem & quamdiu istis subserviunt p. o Psal. 76. 11. Jer. 44. 25, 26. p Deut. 23. 21, 22, 23. Psal. 50, 14. Gen. 28 20, 21, 22. 1 Sam. 1. 11. Psal. 66. 13, 14. & 132 2, 3, 4, 5.

VII. Nemini quicquam vovere licet se acturum, quod aut verbo Dei prohibetur; aut officium aliquod inibi præceptum impediret, quódve non est in voventis potestate; & cui præstando vires illi Deus non est pollicitus q. Unde Pontificiorum illa de perpetuo de cælibatu, de paupertate, déque obedientia regulari vota Monastica, tantû abest ut per-

fectionis

fectionis gradus sint sublimiores, ut superstitionis planè sint ac peccati laquei, quibus nulli unquam Christiano semetipsum licet implicare *r*. *r* Act. 23, 12, 14. *Marc.* 6, 26. *Num.* 30, 5. 8. 12, 13. 1 *Mac.* 2, 41, 42. 1 *Cor.* 7, 2. 9. *Eph.* 4, 28. 1 *Pet.* 4, 2. 1 *Cor.* 7, 23.

CAP. XXIII.

De Magistratu civili.

I. SUpremus totius Mundi Rex ac Dominus Deus Magistratus civiles ordinavit, qui vices ejus gerant supra populum ad suam ipsius gloriam, ac bonum publicum; in quem finem eosdem armavit potestate gladij, propter bonorum quidem animationem ac tutamen, animadversionem autem in malefactores *a*. *a* *Rom.* 13. 1, 2, 3, 4. 1 *Pet.* 2, 13, 14.

II. Christianis, quoties ad id vocantur, Magistratûs munus & suscipere licet & exequi *b*; in quo quidem gerendo, ut pietatem præcipue, justitiam ac pacem, secundùm salubres cujusque Reipublicæ leges tueri debent *c*, ita quò illum finem consequantur, licitum est ijs vel hodie sub Novo Testamento in causis justis ac necessarijs bellum gerere *d*. *b* *Prov.* 8. 15, 16. *Rom.* 13. 1, 2, 4. *c* *Psal.* 2, 10, 11, 12. 1 *Tim.* 2. 2. *Psal.* 82, 3, 4. 2 *Sam.* 23, 3. 1 *Pet.* 2, 13. *d* *Luc.* 3. 14. *Rom.* 13, 4. *Mat.* 8, 9, 10. *Act.* 10, 1, 2. *Apoc.* 17. 14. 16.

III. Magistratui civili verbi & sacramentorum administratione, aut clavibus regni cœlorum potestate assumere sibi non est licitum *e*: nihilominus tamen & jure potest ille, eique incumbit providere ut Ecclesiæ unitas ac tranquillitas conservetur, ut veritas Dei pura & integra custodiatur, ut suppriman-

aut blasphemiæ omnes, hæreticique, ut in cultu ac disciplinâ omnes corruptelæ ac abusus aut præcaveantur, aut reformentur, omnia denique instituta divina, ut rite statuminentur, administrentur, observentur *f*. Quæ omnia quò melius præstare possit, potestatem habet tum Synodos convocandi, tum ut ipsis interfit, prospiciátque, ut, quicquid in eis transigitur, sit menti divinæ consentaneum *g*. *e* 2 *Chr.* 26, 18. *cum Mat.* 18. 17. *&* 16, 19. 1 *Cor.* 12, 28, 29. *Eph.* 4. 11, 12. 1 *Cor.* 4, 1, 2. *Rom.* 10. 15. *Heb.* 5. 4. *f Isa.* 49. 23. *Psal.* 122. 9. *Ezra.* 7. 23 24, 26, 27, 28. *Lev.* 24. 16. *Deut.* 13, 5, 6, 12. 2 *Reg.* 18. 4. 1 *Chron.* 13. 1. *ad* 9. 2 *Reg.* 13. 1. *ad* 26. 2 *Chron.* 34. 33. *&* 15, 12, 13. *g* 2 *Chron.* 19. 8, 9, 10. 11. 2 *Chron.* 29, 30. *cap. Mat.* 2. 4, 5.

IV. Debet populus pro Magistratibus preces fundere *h*, personas eorum honore prolequi *i*, tributa, aliaque eis debita persolvere *k*, obtemperare licitis eorum mandatis, ac propter conscientiam subjici illorum auctoritati *l*, quæ si justa sit ac legitima, non eam illorum infidelitas, non religio diversa etiam tollit, neque populum liberat à debita illis obedientiæ præstatione *m*, quâ viri quidem Ecclesiastici non eximuntur *n*, multò minus in ipsos Magistratus, intra dictionem suam, aut ex eorum populo quemvis potestatem ullam habet aut jurisdictionem Papa Romanus; minimè verò omnium vita illos aut Principatu exuendi, si ipse scilicet eos hæreticos esse judicaverit, vel etiam alio prætextu quocunque *o*. *h* 1 *Tim.* 2. 1, 2. 1 *Pet.* 2. 17. *k Rom.* 13, 6, 7. *l Rom.* 13. 5. *Tit.* 3, 1. *m* 1 *Pet.* 2. 13, 14, 16. *n Rom.* 13. 1. 1 *Reg.* 2. 35. *Act.* 25 9, 10, 11. 2 *Pet.* 2, 1, 10, 12. *Judæ v.* 8, 9, 10, 11. *o* 2 *Thes.* 2, 4. *Apoc.* 13. 15, 16, 17.

CAP.

CAP. XXIV.

De Conjugio & Divortio.

I. Conjugium inter unum virũ ac fœminam unam contrahi debet, neque viro ulli uxores plures, nec ulli fœminæ ultra unum maritum eodem tempore habere licet *a*. *a Gen.* 2. 24. *Mat.* 19. 5, 6. *Prov.* 2. 17.

II. Conjugium erat institutum, cùm propter mariti uxorisque auxiliũ mutuum *b*, tum propter humani generis prole legitimâ, Ecclesiæque sancto semine incrementum *c*, tum verò etiam ad impudicitiam declinandam *d*. *b Gen.* 2. 18. *c Mal.* 2. 15. *d 1 Cor.* 7. 2, 9.

III. Matrimonio jungi cuivis hominum generi licitum est, qui consensum suum præbere valent cum judicio *e*: Veruntamen solum in Domino connubia inire debent Christiani *f*, proindeque quotquot religionem veram reformatámque profitentur, non debent Infidelibus, Papistis, aut aliis quibuscunque idololatris connubio sociari, neque sanè debent qui pij sunt impari jugo copulari, conjugium cum illis contrahendo, qui aut improbitate vitæ sunt notabiles, aut damnabiles tuentur hæreses *g*. *e Heb.* 13. 4. *1 Tim.* 4. 3. *1 Cor.* 7. 36, 37, 38. *Gen.* 24. 57, 58. *f 1 Cor.* 7. 39. *g Gen.* 34. 14. *Exod.* 34. 16. *Deut.* 7. 3, 4. *1 Reg.* 11. 4. *Nehem.* 13. 25, 26, 27. *Mal.* 2. 11, 12. *2 Cor.* 6. 14.

IV. Connubia intra consanguinitatis affinitatisque gradus in verbo Dei vetitos, iniri non est licitum *h*, neque possunt ejusmodi incesta conjugia quâvis aut humanâ lege, aut consensione partium fieri legitima, adeo ut personis illis ad instar mariti & uxoris liceat unquam cohabitare *i*. Non licet

viro è cognatione uxoris suæ ducere, quam si æque seipsum attingeret sanguine, ducere non liceret; sicuti nec fœminæ licet viro nubere à mariti sui sanguine minùs quàm à suo liceret, alieno *k*. h *Lev.* 18, *cap* 1 *Cor.* 5, 1. *Amos* 2. 7. i *Marc.* 6, 18. *Lev.* 18, 24, 25, 27, 26, 28. k *Lev.* 20, 19, 20, 21.

V. Adulterium aut scortatio si admittatur post sponsalia, ac ante cõjugiũ detegatur, personæ innocenti justã præbet occasionẽ contractum illum dissolvendi *l*; quod si adulteriũ post conjugiũ admittatur, licebit parti innocenti divortiũ lege postulare ac obtinere *m*, atque quidem post factũ divortium conjugio alteri sociari, perinde ac si mortua esset persona illa quæ conjugij fidem violabat *n*. l *Mat.* 1. 18 19 20. m *Mat.* 5 31, 32. n *Mat.* 19 9 *Rom.* 7. 2. 3.

VI. Quamvis ea sit hominis corruptio, ut proclivis sit ad excogitanda argumenta, indebite illos quos Deus connubio junxit, dissociandi; nihilominus tamen extra adulterium, ac desertionem ita obstinatam, ut cui nullo remedio, nec ab Ecclesia nec à Magistratu civili subveniri possit, sufficiens causa nulla esse potest conjugij vinculum dissolvendi *o*. Atque hac quidem in re procedendi ordo publicus & regularis est observandus, nec personæ illæ, quarum jus agitur, sunt suo arbitrio judicióve in causa propria permittendæ *p*. o *Mat.* 19, 8. 9 1 *Cor.* 7, 15. *Mat.* 19, 6. p *Deut.* 24. 1, 2, 3, 4.

CAP. XXV.

De Ecclesia.

I. CAtholica sive Universalis Ecclesia, ea quæ est invisibilis constat è toto electorum numero, quotquot fuerint, sunt, aut vernot unquam in unum collecti, sub Christo ejusdem capite; estque sponsa

sponsa, corpus, ac plenitudo ejus qui implet omnia in omnibus *a*. a Eph. 1, 10, 22, 23. & 5, 23, 27, 32. Col. 1. 18.

II. Ecclesia visibilis, (quæ etiam sub Evangelio Catholica est & universalis, non autem uniusgentis finibus, ut olim sub lege circumscripta) ex ijs omnibus constat, undecunque terrarum sint, qui veram religionem profitentur *b*, una cum eorundem liberis *c*, éstque Regnum Domini Jesu Christi *d*, Domus & familia Dei *e*, extra quam quidem ordinarie fieri nequit ut quivis salutem consequatur *f*. b 1 Cor. 1. 2. & 12, 12, 13. Psal. 2. 8. Apoc. 7, 9. Rom. 15, 9, 10, 11, 12. c 1 Cor. 7. 14 Act. 2. 39. Ezech. 16, 20, 21. Rom. 11, 16. Gen. 3. 15. & 17. 7. d Mal. 13. 47. Isa. 9. 7. e Eph. 2, 19 & 3, 15. f Act. 2. 47.

III. Catholicæ huic Ecclesiæ visibili dedit Christus ministrorum ordinem, oraculà, ac institutà Dei ad sanctos, usque ad finem mundi in hac vita, colligendos simul & perficiendos; in quem finem præsentiâ suâ, Spiritúque secundum ipsius promissionem, eadem reddit efficacia *g*. g 1 Cor. 12, 28. Eph. 4. 11, 12, 13. Mat. 28, 19, 20. Isa. 59. 21.

IV. Ecclesia hæc Catholica extitit quandoque magis quandoque minùs visibilis *h*. Ecclesiæ autem particulares (quæ sunt illius membra) eò magis minúsve puræ sunt, quò majori aut minori cum puritate in ijs docetur excipiturque Evangelij doctrina, administrantur divina instituta, cultúsque publicus celebratur *i*. h Rom. 11. 3, 4. Apoc. 12. 6, 14. i Apoc. 2, 3. cap. 1 Cor. 5, 6, 7.

V. Purissimæ omnium, quæ in terris sunt, Ecclesiæ, cùm mixturæ tum etiam errori sunt obno-

xiæ *k*, eoúsque autem nonnullæ degenerârunt, ut ex Ecclesijs Christi factæ demum sint ipsius Satanæ Synagogæ *l*, nihilominus tamen nunquam deerit in terris Ecclesia, quæ Deùm colat secundum ipsius voluntatem *m*. k 1 *Cor.* 13, 12. *Apoc.* 2. 3. *cap. Mat.* 13, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30. 47. l *Apoc.* 18, 2. *Rom.* 11. 18, 19, 20, 21, 22. m *Mat.* 16. 18 *Psal.* 72, 17. & 102. 28. *Mat.* 28, 19. 20.

VI. Ecclesiæ caput extra unum Dominum Jesum Christũ nullum est *n*; nec ullo sensu caput ejus esse potest Papa Romanus, qui est insignis ille Antichristus, homo ille peccati, & perditionis filius; in Ecclesia semet efferens adversus Christũ, & supra quicquid dicitur Deus *o*. n *Col.* 1. 18. *Eph.* 1. 22 o *Mat.* 23. 8, 9, 10. 2 *Thes.* 2, 3, 4, 8, 9. *Apoc.* 13, 6.

CAP. XXVI.

De Communione Sanctorum.

I. SAncti omnes, qui capiti suo Jesu Christo per Spiritum ejus ac per fidem uniuntur, gratiarum ejus, perpessionum, mortis, resurrectionis ac gloriæ ejus habent communionem *a*; atque inde etiam, amore conjuncti sibimet invicem mutuam donorum suorum gratiarúmque societatem quandam ineunt *b*, ac ad ejusmodi officia præstanda publica & privata obligantur, quæ ad mutuum eorum bonum conducant, cùm quoad internũ tum etiam quoad externum hominem *c*. a 1 *Joh.* 1. 3. *Eph.* 3. 16. 17. 18, 19. *Joh.* 1. 16. *Eph.* 2. 5. 6. *Phil.* 3. 10. *Rom.* 6. 5, 6. 2 *Tim.* 2. 12. b *Eph.* 4. 15. 16. 1 *Cor.* 12. 7. & 3. 21, 22, 23. *Col.* 2. 19. c 1 *Thes.* 5. 11. 14. *Rom.* 1. 11. 12, 14. 1 *Joh.* 3. 16. 17, 18. *Gal.* 6. 10.

II. Qui sanctos sese profitentur, sanctam illi societatem & communionem inire tenentur & conservat

servare, cùm in divino cultu, cum alia officia spiritualia præstando, quæ ad mutuam eorum ædificationem conferre possint *d*; Quinetiam porrò sublevando se mutuò in rebus externis, pro ratione cujusque vel facultatum vel indigentiæ. Quæ quidem communio, prout opportunitatem Deus obtulerit, est ad eos omnes, qui ubivis locorũ Domini Jesu nomen invocãt, extendenda *e*. *d Heb.* 10. 24, 25. *Act.* 2. 42, 46. *Isa.* 2, 3. 1 *Cor.* 11, 20. *e Act.* 2. 44. 45. 1 *Joh.* 3. 17. 2 *Cor.* 8, 9. *cap. Act.* 11, 29, 30.

III. Hæc autem communio, quâ sancti cum Christo potiuntur, eos substantiæ Deitatis ejus neutiquam reddit participes, nec ullo respectu æquales Christo; Quorum utrumvis affirmare impium est ac blasphemum *f*, neque sanè communio illa, quæ ijs secum mutuò quatenus sanctis intercedit, cujusquam ad bona & possessiones suas jus privatum vel tollit vel imminuit *g*. *f Col.* 1. 18, 19. 1. *Cor.* 8. 6. *Isa.* 42. 8. 1 *Tim.* 6. 15, 16. *P Sal.* 45. 7. *cum Heb.* 1. 8, 9. *g Exod.* 20. 15. *Eph.* 4. 28. *Act.* 5. 4.

CAP. XXVII.

De Sacramentis.

I. SAcramenta sunt fœderis gratiæ signa sacra & sigilla *a*, immediatè à Deo instituta *b*, ad Christum ejúsque beneficia repræsentandum, ad jus nostrũ in illo confirmandũ *c*, prout etiam ad illos qui ad Ecclesiã spectant à reliquis illis qui sunt è mundo, visibili discrimine separandos *d*, utque ijs solenniter devinciantur ad obedientiam & cultum Deo in Christo juxta verbum ejus exhibendum *e*. *a Rom.* 4. 11. *Gen.* 17. 7. 10. *b Mat.* 28. 19. 1 *Cor.* 11, 23. *c* 1 *Cor.* 10. 16. *&* 11. 25. 26. *Gal.* 3. 27. *d Rom.* 15. 8. *Exod.* 12. 48. *Gen.* 34. 14. *e Rom.* 6. 3, 4. 1 *Cor.* 10, 16, 21.

II.

II. In Sacramento quolibet est inter signum & rem significatam relatio quædam spiritualis, sive Sacramentalis unio; unde fit ut alterius nomina & effectus alteri quandoque tribuantur *f*. [*f Gen.* 17, 10. *Mat.* 26, 27, 28. *Tit.* 3. 5.

III. Quæ in Sacramentis, sive per ea ritè adhibita exhibetur gratia, per vim aliquam ijs intrinsecam non confertur, neque ex intentione vel pietate administrantis pendet Sacramenti vis ac efficacia *g*; verùm ex operatione Spiritûs *h*, ac verbo institutionis, quod complectitur cùm præceptum, unde celebrandi Sacramenti potestas fit, tum etiam promissionem de beneficijs dignè percipientibus exhibendis *i*. [*g Rom.* 2. 28. 29. 1 *Pet.* 3. 21. *h Mat.* 3. 11. 1 *Cor.* 12. 13. *i Mat.* 26, 27, 28. *&* 28. 19, 20.

IV. Sacramenta duo tantùm sunt à Christo Domino nostro in Evangelio instituta, Baptismus scilicet; & cœna Domini; quorum neutrum debet nisi à Ministro verbi legitimè ordinato dispensari *k*. [*k Mat.* 28. 19. 1 *Cor.* 11. 10, 23. *&* 4, 1. *Heb.* 5. 4.

V. Sacramenta Veteris Testamenti, si res spirituales per ea significatas exhibitásque respiciamus, quoad substantiam eadem fuêre cum his sub Novo *l*. [*l* 1 *Cor.* 10, 1, 2, 3, 4.

CAP. XXVIII.

De Baptismo.

I. BAptismus est Sacramentum Novi Testamenti, ab Jesu Christo institutum *a*, non solùm propter solennem personæ baptizatæ in Ecclesiam visibilem admissionem *b*, verùm etiam ut signum eidem sit, & sigillum cùm fœderis gratiæ *c*, tum suæ in Christum insitionis *d*, regenerationis *e*, remissionis peccatorum *f*, ac sui ipsius Deo per Chri-

Christum dedicationis, ad ambulandum in vita novitate *g*. Quod quidem Sacramentū è Christi ipsius mandato est in Ecclesiâ ejus ad finem usque mundi retinendum *h*. a *Mat.* 28. 19. b 1 *Cor.* 12. 13. c *Rom.* 4. 11. *cum Col.* 2. 11. 12. d *Gal.* 3. 27. *Rom.* 6. 3. e *Tit.* 3. 5. f *Marc.* 1. 4. g *Rom.* 6. 3. 4. h *Mat.* 28. 19. 20.

II. Elementū externū in hoc Sacramento adhibendū est aqua; quâ baptizari debet admittendus, à Ministro Evangelij legitimè ad hoc vocato, in nomine Patris & Filij, & Spiritūs sancti *i*. i *Mat.* 3. 11. *Joh.* 1. 33. *Mat.* 28. 19. 20.

III. Baptizandi in aquâ immersio necessaria non est; verùm baptismus ritè administratur aquâ supersusâ vel etiâ aspersa baptizando *k*. *Heb.* 9. 10 19. 20. 21. 22. *Act.* 2. 41. *&* 16. 33. *Marc.* 7. 4.

IV. Non illi solùm, qui fidē in Christū, eique se obedientes fore actu quidē profitentur *l*, verum etiam infantes, qui à parente, vel altero vel utroq; fideli procreantur, sunt baptizandi *m*. l *Marc.* 16. 15. 16. *Act.* 8. 37. 38. m *Gen.* 17. 7. 9. *cum Gal.* 3. 9. 14. *&* *Col.* 2. 11. 12. *&* *Act.* 2. 38. 39. *&* *Rom.* 4. 11. 12. 1 *Cor.* 7. 14. *Mat.* 28. 19. *Marc.* 10. 13. 14. 15. 16. *Luc.* 18. 15.

V. Quamvis grave peccatū sit institutū hoc despicatui habere, vel negligere *n*; non tamen ei salus & gratia ita individuè annectuntur, ut absque illo nemo unquā regenerari aut salvari possit *o*, aut quasi indubiū omninò sit regenerari omnes qui baptizantur *p*. n *Luc.* 7. 30 *cum Exod.* 4. 24. 25. 26. o *Rom.* 4. 11. *Act.* 10. 2. 4. 22. 31. 45. 47 p *Act.* 8. 13. 23.

VI. Baptismi efficacia ei temporis momento quo

quo administratur, non astringitur q. Nihilominùs tamen, usu debito hujus instituti non offertur solùm promissa gratia, verùmetiã omnibus (tam infantibus quàm adultis) ad quos gratia illa è consilio divinæ voluntatis pertinet, per Spiritũ sanctũ in tempore suo constituto realiter confertur & exhibetur r. q *Joh.* 3. 5. 8. r *Gal.* 3. 27. *Tit.* 3. 5. *Eph.* 5. 25. 26. *Act.* 2. 38. 41.

VII. Sacramentũ Baptismi eidẽ personæ non est nisi semel administrandũ s. s *Tit.* 3. 5.

CAP. XXIX.

De Cœnâ Domini.

I. DOminus noster Jesus eâdem, quâ prodebatur, nocte instituit corporis & sanguinis sui Sacramentum, *Cœnam Domini* quam dicimus, in Ecclesiâ suâ ad finẽ usque mundi celebrandum, in perpetuam memoriã sacrificij sui ipsius in morte suâ oblati, & ad beneficia istius omnia verè fidelibus obsignanda, in eorum item alimentũ, ac incrementũ in Christo spirituale, quóque ad officia cunctis præstanda, priùs quidem illi debita, arctiori adhuc nodo tenerentur; ut vinculum denique ac pignus foret cõmunionis illius, quæ ijs cum Christo, & secum ipsis mutuò, tanquã corporis ipsius mystici membris, intercedit a. a 1 *Cor.* 11. 23. 24. 25. 26. & 10. 16. 17. 21. & 12. 13.

II. In hoc Sacramento non Patri suo offertur Christus, sed neque inibi fit reale aliquod sacrificium, ad peccatorum remissionẽ vivis aut mortuis procurandam b, verùm unicæ istius oblationis, quâ Christus semetipsum ipse in cruce, & quidem omnino semel obtulit, cõmemoratio solùm, unà cum spirituali propterea laudis omnimodæ Deo reddi-

tæ oblatione c. Unde Pontificiorũ istud sacrificium Missæ (uti loqui amant) planè detestandum sit oportet, utpote maximè injuriũ uni illi unicóque Christi sacrificio, quod quidem unica est pro peccatis electorum universis propitiatio d. b *Heb.* 9 22. 25. 26. 28. c 1 *Cor.* 11. 24. 25. 26. *Mat.* 26 26. 27. d *Heb.* 7. 23. 24. 27. & 10. 11. 12. 14. 18.

III. In hoc suo instituto præcepit Dominus Jesus Ministris suis, verbum institutionis populo declarare, orare, ac elementis pani scilicet ac vino benedicere, eáque hac ratione à cõmuni ad sacrum usum separare, quinetiam panem accipere & frangere; poculum item in manus accipere; atque (cõmunicantibus unà ipsis) utrumque cõmunicantibus exhibere e, nemini autẽ à congregatione tunc absenti f. e *Mat.* 26. 26. 27. 28. & *Marc.* 14. 22. 23. 24. & *Luc.* 22. 19. 20. cum 1 *Cor.* 11. 23 24. 25. 26. f *Act.* 20. 7. 1 *Cor.* 11. 20.

IV. Missæ privatæ, sive perceptio hujusce Sacramenti à solo vel Sacerdote, vel alio quovis g, prout etiam poculi à populo detentio b, elementorũ adoratio, quóque adorentur elevatio aut circumgestatio, ut & prætextu religiosi usus cujuscunque asservatio, sunt quidem omnia tum hujusce Sacramenti naturæ, tum Christi institutioni planè contraria i. g 1 *Cor.* 10. 6. h *Marc.* 14. 23. 1 *Cor.* 11 25. 26. 27. 28. 29. i *Mat.* 15. 9.

V. In hoc Sacramento externa elementa ad usus à Christo institutos ritè separata, ita ad eum crucifixũ referuntur, ut rerũ, quas repræsentant, nominibus (corporis nempe ac sanguinis Christi) verè quidem, at sacramentaliter tantùm, sint nuncupata & maneat; siquidẽ adhuc quoad substantiam

&

& naturam verè solúmque panis ac vinum nihilominùs quàm antea fuerant *l*. k *Mat.* 26. 26. 27 28. l 1 *Cor.* 11. 26. 27. 28. *Mat.* 26. 29.

VI. Doctrina illa, quæ substantiæ panis ac vini in substantiã corporis & sanguinis Christi conversione (Transubstantiatio vulgò dicitur) sive illam per Sacerdotis consecrationẽ, sive quomodocunque demum fieri statuit, non Scripturæ solùm; verùm etiam cõmuni omniũ sensui ac rationi adversatur, Sacramenti naturam evertit, superstitionis multifariæ causa exstitit atque etiamnũ existit, imò verò & crassissimæ idololatriæ *m*. m *Act.* 3. 21. *cum* 1 *Cor.* 11. 24. 25. 26. *Luc.* 24. 6. 39.

VII. Dignè cõmunicãtes, elementa in hoc Sacramento visibilia dum participant *n*, unà cum ijs interne Christũ crucifixum & beneficia mortis ejus universa reverâ & realiter, (modo, non carnali quidẽ aut corporeo, sed spirituali) per fidem recipiunt, eisque vescuntur. Corpus siquidẽ & sanguis Christi non corporeo aut carnali modo, in, cum, vel sub pane ac vino; realiter tamen, aut spiritualiter credentiũ fidei in hoc instituto, non minùs quam externis sensibus elementa ipsa, sunt præsentia *o*. n 1 *Cor.* 11. 28. o 1 *Cor.* 10. 16.

VIII. Homines improbi & ignari, externa licet in hoc Sacramento percipere possint elementa, rem tamen per ea significatã non recipiunt; verùm indignè illius accedendo, rei fiunt corporis ac sanguinis Dominici ad sui ipsorum condẽnationem: Quapropter homines impij & ignari, prout cõmunioni cum Deo potiundæ nullatenus sunt idonei, ita prorsus indigni sunt qui accedant ad mensam Domini; neque sine gravi in Christum peccato,

possunt

possunt (quamdiu tales esse non desiterint) sacra hæc mysteria participare *p*, vel ad ea participandum admitti *q*. p 1 *Cor.* 11, 27, 28, 29. 2 *Cor.* 6. 14, 15, 16. q 1 *Cor.* 5, 6, 7. 13. 2 *Thes.* 3. 6. 14 15. *Mat.* 7. 6.

CAP. XXX.

De Censuris Ecclesiasticis.

I. DOminus Iesus, quatenus Rex & caput Ecclesiæ suæ constituit in ea regimen, quod in officiariorum Ecclesiasticorum manu foret, distinctum à civili Magistratu *a*. a *Isa.* 9, 7. 1 *Tim.* 5, 17. 1 *Thes.* 5, 12. *Act.* 20. 17, 28. *Heb.* 13. 7. 17, 24. 1 *Cor.* 12, 28. *Mat.* 28, 18, 19, 20.

II. Officiarijs hisce claves regni cœlorum sunt commissæ, quarum virtute obtinent potestatem peccata vel retinendi pro varia peccantium conditione; impœnitentibus quidem regnum illud tam per verbum quàm per censuras occludendi, peccatoribus vero pœnitentibus, tam Evangelij ministerio quàm absolutione à censuris idem aperiendi, prout occasio postulaverit *b*. b *Mat.* 6, 19. & 8, 17, 18. *Joh.* 20, 21, 22, 23. 2 *Cor.* 2. 6. 7, 8.

III. Omnino necessariæ sunt censuræ Ecclesiasticæ, lucrandis fratribus delinquentibus, eisque in viam reducendis, reliquis autem à similibus delictis deterrendis, fermento illi malo, ne totam massam inficiat, expurgando; ad honorem Christi & sanctam Evangelij professionem vindicandum, ut prævertatur denique ira Dei, quæ meritò in Ecclesiam accendi posset, si ipsius fœdus, hujusque sigilla ab insigniter ac pertinaciter delinquentibus impurè profanari pateretur *c*. c 1 *Cor.* 5. cap. 1 *Tim.* 5, 20. *Mat.* 7, 6. 2 *Tim.* 1. 20. 1 *Cor.* 11. 27.

ad finem; cum Jude v. 23.

IV. Quò melius autem hosce fines consequantur, procedere debent Ecclesiæ officiarij, admonendo, à Sacramento cœnæ Dominicæ ad tempus aliquod suspendendo, excommunicando denique ab Ecclesia, pro ratione criminis, atque personæ delinquentis merito *d*. *d* 1 Thes. 5. 12. 2 Thes. 3 6. 14, 15. 1 Cor. 5, 4, 5. 13. Mat. 18. 17. Tit. 3. 10.

CAP. XXXI.

De Synodis & Concilijs.

I. Quò melius gubernari, ac ulterius ædificari possit Ecclesia, conventus ejusmodi fieri debent, quales vulgò Synodi & Concilia nuncupantur *a*. *a* Act. 15. 2, 4, 6.

II. Quemadmodum licitum est Magistratibus Synodum Ministrorum, aliorumque qui sunt idonei, convocare, quibuscum de religionis rebus deliberent ac consulant *b*: Ita si Magistratus fuerint Ecclesiæ hostes aperti, licebit Christi ministris à seipsis virtute officij, etsi ve cum alijs idoneis, acceptâ prius ab Ecclesijs suis delegatione, in ijsmodi convenibus congregari *c*. *b* Isa. 24. 23. 1 Tim. 2, 1, 2. 2 Chron. 19. 8, 9, 10, 11. & 29. 30. cap. Mat. 2. 4, 5. Prov. 11. 14. *c* Act. 15. 2. 4. 22. 23. 25.

III. Synodorum & Conciliorum est, controversus fidei & conscientiæ casus, ministerialiter quidem, determinare; regulas ac præscripta, quò melius publicus Dei cultus ejusque Ecclesiæ regimen ordinentur, constituere; querelas de malâ administratione delatas admittere, deque ijs auctoritative decernere. Quæ quidem decreta & decisiones, modò verbo Dei consenserint, cum reverentia

tiâ sunt ac summissione excipienda; Non quidem solum quòd verbo Dei sint consentanea, verum etiam gratiâ potestatis ea constituentis, ut quæ sit ordinatio Dei ad id in verbo suo designata. d *Act.* 15. 15, 19. 24. 27, 28, 29, 30, 31 & 16. 4. *Mat.* 18, 17, 18, 19, 20.

IV. Synodi omnes sive Concilia post Apostolorum tempora, seu generales sive particulares, errori sunt obnoxiæ, quin neque paræ erraverunt: proindéque fidei aut praxeos norma constituendæ non sunt, verùm in utriusque auxilij loco habendæ. e *Eph.* 2, 20. *Act.* 17. 11. 1 *Cor.* 2. 3. 2 *Cor.* 1. 24.

V. Synodi & Concilia id solùm quod ad Ecclesiam spectat, tractare debent & concludere, neque civilibus negotijs, quæ, Rempublicam spectant ingerere se debent, nisi humiliter supplicando in casibus, si qui acciderint, extraordinarijs: aut consulendo, quoties id ab eis postulat Magistratus civilis, nempe quòd conscientiæ illius satisfiat f. f *Luc.* 12, 13, 14. *Joh.* 18. 36.

CAP. XXXII.

De statu hominum post mortem, deque resurrectione mortuorum.

I. HOminum corpora post mortem ad pulverem redigunctur, & corruptionem vident a; At animæ illorum (quæ quidem nec moriuntur nec obdormiunt) ut quæ subsistentiam habent immortalem, ad Deum continuò earum datorem revertuntur b. Animæ quidem Justorum jam tum perfectè sanctificatæ, cœlis supremis accipiuntur, ubi Dei faciem in lumine ac gloria intuentur, corporum suorum plenam redemptionē expectan-

tes c: Animæ verò improborum conjiciuntur in gehennam, ubi inter diros cruciatus in tenebris exterioribus concluſæ manent, ad judicium magni illius diei aſſervatæ d. Locum autem animabus à corpore ſolutis extra hoſce duos Scriptura ſacra non agnoſcit ullum. a *Gen.* 3 19. *Act.* 13. 36. b *Luc.* 23, 43. *Eccleſ.* 12. 7. c *Heb.* 12, 23. 2 *Cor.* 5. 1. 6, 8. *Phil.* 1. 23. *cum Act.* 3, 21 *& Eph.* 4. 10. d *Luc.* 16, 23, 24. *Act.* 1. 25. *Judæ v.* 6, 7. 1 *Pet.* 3. 19.

II. Noviſſimo illo die, qui comperientur in vivis, non morientur quidem, ſed mutabuntur e, qui mortui fuerint reſuſcitabuntur omnes, ipſiſſimis ijs corporibus quibus viventes aliquando fungebantur, ac non alijs, ut ut qualitate differentibus; quæ denuò animabus quæque ſuis æterno conjugio unientur f. e 1 *Theſſ* 4, 17. 1 *Cor.* 15, 13, 52. f *Job.* 19, 26, 27. 1 *Cor.* 15. 42, 43, 44.

III. In juſtorum corpora ad decus per potentiam Chriſti ſuſcitabuntur, juſtorum autem corpora per ſpiritum ejus ad honorem, fientque hæc conformia corpori ipſius glorioſo g. g *Act.* 24. 15. *Joh.* 5. 28, 29. 1 *Cor.* 15. 43. *Phil.* 3. 21.

CAP. XXXIII.

De ultimo Judicio.

I. DIem Deus deſignavit, quo mundum in juſtitia judicabit per Jeſum Chriſtum a, cui à Patre data eſt omnis poteſtas & judicium b. Quo quidem die non ſolùm judicabuntur Angeli apoſtatici c, verùmetiam omnes homines quotquot unquam in orbe terrarum aliquando vixerint, coram Chriſti tribunali compatebunt, ut cogitationum, dictorum, factorúmque ſuorum rationem reddant, recipiant

recipiántque simul, juxta id quod in corpore quisque fecerit, seu bonum sive malum *d.* a *Act.* 17, 31 b *Joh.* 5. 22, 27. c 1 *Cor.* 6. 3. *Judæ v.* 6. 2 *Pet.* 2. 4. d 2 *Cor.* 5. 10. *Eccles.* 12. 14. *Rom.* 2. 16. & 14, 10, 11. *Mat.* 12. 36, 37.

II. Eo autem consilio diem hunc præstituit Deus, quò nempe misericordiæ suæ conflaret gloria ex æterna salute electorum, justitiæ autem e damnatione reproborum, qui improbi sunt & contumaces. Tunc enim justi introibunt in vitam æternam, recipiéntque plenitudinem illam gaudij se profligerij, quæ à præsentia Domini ventura sunt: Impij autem, qui Deum ignorant, quique Evangelio Jesu Christi non morem gerunt, in æternos cruciatus detrudentur, æternáque perditione punientur à præsentia Domini, & à potentiæ ipsius gloria profligati *e.* e *Mat.* 25. 31. *ad finem. Rom.* 2, 5, 6. & 9, 22, 23. *Mat.* 25. 21. *Act.* 3. 19. 2 *Thes.* 1, 7, 8, 9, 10.

III. Quemadmodum Christus nobis, futurum esse aliquando diem judicij, esse velit persuasissimum, tum quò omnes à peccato absterreantur, tum ob majus piorum solatium in rebus adversis: ita sanè diem ipsum vult ab hominibus ignorari, quò securitatem omnem carnalem excutiant, & nunquam non sint vigilantes (quum qua hora venturus sit Dominus ignorent) utque semper sint parati ad dicendum, Veni Domine Jesu, etiam citò veni *g.* *Amen.* f 2 *Pet.* 3. 11. 14. 2 *Cor.* 5. 10. 11 2 *Thes.* 1, 5, 6, 7. *Luc.* 21, 27, 28. *Rom.* 8. 23, 24, 25. g *Mat.* 24, 36. 42, 43, 44. *Marc.* 13, 35, 36, *Luc.* 12. 35, 36, 37.

CATECHISMUS MAJOR

QUAESTIO.

Quisnam est hominis finis summus ac præcipuus?

R. Finis hominis summus ac præcipuus est Deum glorificare *a*, eodémque perfecte frui in æternum *b*. a *Rom.* 11. 36. 1 *Cor.* 10. 31. b *Psal.* 73. 24. *ad finem. Job.* 17. 21, 22, 23.

Q. *Unde constat esse Deum?*

R. Ipsissimum in homine naturæ lumen, operáque Dei esse Deum luculenter manifestant *c*: solum autem ipsius verbú Spiritúsque eum hominibus revelant sufficienter ac efficaciter ad salutem *d*. c *Rom.* 1. 19, 20. *Psal.* 19. 1, 2, 3 *Act.* 17. 28. d 1 *Cor.* 2. 9, 10. 2 *Tim.* 3, 15, 16, 17. *Isa.* 59. 21.

Q. *Quid est verbum Dei?*

R. Scripturæ sacræ Veteris ac Novi Testamenti sunt verbum Dei *e*, unica illa fidei ac obedientiæ regula *f*. e 2 *Tim.* 3. 16. 2 *Pet.* 1. 19, 20. 21. f *Eph.* 2. 20. *Apoc.* 22. 18, 19. *Isa.* 8. 20. *Luc.* 18 29. 31. *Gal.* 1. 8. 9. 2 *Tim.* 3, 15, 16, 17.

Q. *Quibus modis mediisque constat Scripturas esse verbum Dei?*

R. Scripturæ se ostendunt esse verbum Dei, majestate sua *g* & puritate *h*, partium omnium consensu *i*, totiúsque scopo, ut Deo nempe omnis gloria tribuatur; *k*; lumine suo & vi mirabili cùm con-

convincendi tum convertendi peccatores, [illegible] autem consolandi ac ædificandi ad salutem *l*: eas autem esse ipsissimum Dei verbum, solus Dei Spiritus in Scripturis & cum Scripturis testimonium præbens in corde hominis plenè illi potest persuadere *m*. g *Hos.* 8. 12. 1 *Cor.* 2, 6, 7. 13. *Psal.* 119. 18. 119. h *Psal.* 12. 6. & 119. 140. i *Act.* 10. 43 & 16. 22. k *Rom.* 3 19. 27. l *Act.* 18. 28. *Heb.* 4. 12. *Jac.* 1. 18. *Psal.* 19, 7, 8, 9. *Rom.* 15. 4. *Act.* 20 32. m *Joh.* 16, 13, 14. 1 *Joh* 2. 20, 27. *Joh.* 20, 31.

Q. *Quid est quod præcipuè docent Scripturæ?*

R. Duo inprimis sunt quæ Scripturæ docent, quid homo de Deo credere debeat, quidque officij ab homine Deus exigat *n*. n 2 *Tim.* 1. 13.

Q. *Quid autem de Deo nobis è Scripturis innotescit?*

R. Innotescunt nobis è Scripturis quid sit Deus *o*, Personæ in Deitate *p*, decreta ejus *q*, eorúq; executio *r*. o *Heb.* 11. 6. p 1 *Joh.* 5. 7. q *Act.* 15 14. 15 18. r *Act.* 4. 27, 28.

Q. *Quid est Deus?*

R. Deus est spiritus *s*, in seipso & à seipso essentiâ *t*, gloriâ *u*, beatitudine *, ac perfectione *x*, infinitus; ad omnia sufficiens *y*, æternus *z*, immutabilis *a*, incomprehensibilis *b*, ubique præsens *c*, omnipotens *d*, omniscius *e*, sapientissimus *f*, sanctissimus *g*, justissimus *h*, summè misericors, ac benignus, summè longanimis, abundánsque bonitate ac veritate *i*. s *Joh.* 4. 24. t *Exod.* 3. 14. *Joh.* 11. 7, 8, 9. u *Act.* 7, 2. * 1 *Tim.* 6. 15. x *Mat.* 5. 48. y *Gen.* 17. 1. z *Psal.* 90. 2. a *Mal.* 3. 6. *Jac.* 1. 17. b 1 *Reg.* 8. 27. c *Psal.* 139. 1. *ad* 13. d *Apoc.* 4, 8.

8. e Heb. 4. 13. Psal. 147. 5. f Rom. 16. 27. g Isa. 6, 3. Apoc. 15, 4. h Deut. 32, 4. i Exod. 34, 6.

Q. *An sunt plures uno Deo?*

R. Unicus est (non plures) vivens nempe verúsque Deus *k*. k Deut. 6, 4. 1 Cor. 8, 4, 6. Jer. 10, 10.

Q. *Quot sunt personæ in Deitate?*

R. Tres in Deitate sunt personæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, súntque hi tres unus verus æternus Deus, ijdem substantiâ, potentiâ & gloriâ coæquales, proprietatibus licèt suis personalibus inter se distincti *l*. l 1 Joh. 5. 7. Mat. 3. 16. 17. & 28. 19. 2 Cor. 13. 14. Joh. 10. 30.

Q. *Quænam sunt trium personarum in Deitate proprietates personales?*

R. Patri proprium est Filium gignere *m*, Filio proprium à Patre gigni *n*, Spiritui autem sancto procedere à Patre Filióque, ab omni retrò æternitate *o*. m Heb. 1, 5. 6. 8. n Joh. 1. 14. 18. o Joh. 15. 26. Gal. 4. 6.

Q. *Unde constat Filium & Spiritum sanctum esse Deum, Patrique coæquales?*

R. Filium & Spiritum sanctum esse Deum, Patríque coæquales demonstrant Scripturæ sacræ, nomina *p*, attributa *q*, opera *r*, cultúmque ejusmodi eis tribuendo, quæ soli Deo propria sunt & peculiaria *s*. p Isa 6. 3. 5. 8. cum Joh. 12. 41. & Act. 28. 25. 1 Joh. 5. 20. Act. 5. 3. 4. q Joh. 1. 1. Isa. 9. 6. Joh. 2. 24. 25. 1 Cor. 2. 10. 11. 1 Col. 1, 16. Gen. 1. 2. r Mat. 28. 19. 2 Cor. 13 14.

Q. *Quid sunt decreta Dei?*

R. Decreta Dei sunt consilij voluntatis ejus actus liberi, sancti, sapientes *t*, quibus ab omni æter no

æterno quæcunque in tempore eveniunt ad suã ipsius gloriã immutabiliter præordinavit *u*, inprimis vero quæ ad Angelos spectant hominésque. *t Eph.* 1. 11. *Rom.* 11. 33. & 9. 14. 15. 18. *u Eph.* 1. 4. 11. *Rom.* 9. 22. 23. *Psal.* 33. 11.

Q. Quid autem de angelis hominibusque præcipuè decrevit Deus?

R. Deus decreto æterno ac immutabili ex mero amore, in laudem gloriosæ suæ gratiæ statu tempore manifestandæ, nonnullos Angelorum elegit ad gloriam *, uti & hominum aliquos elegit in Christo ad vitam æternam, simul & ad media quibus eam consequantur *x*: idem pro suprema sua potestate, ac secundùm inscrutabile voluntatis suæ consilium (quo favorẽ exhibet abstinérve, pro suo ipsius beneplacito) reliquos præterijt, ac ad ignominiam & irã pro peccatis eorũ infligendam præordinavit, in laudẽ gloriæ justitiæ suæ *y*. * *1 Tim.* 5. 21. *x Eph.* 1. 4. 5. 6. *2 Thess.* 2. 13. 14. *y Rom.* 9. 17. 18. 21. 22. *Mat.* 11. 25. 26. *2 Tim.* 2. 20. *Judæ v.* 4. *1 Pet.* 2. 8.

Q. Quomodò decreta sua exequitur Deus?

R. Deus exequitur decreta sua creationis operibus ac providentiæ; secundum præscientiam ipsius infallibilem, voluntatisque suæ consilium liberum ac immutabile *z*. *z Eph.* 1. 11.

Q. Quid est Creationis opus?

R. Opus Creationis illud est, quo Deus in principio per verbũ potentiæ suæ, mundum hunc & quæ in eo continentur universa, sex dierum spatio ex nihilo condidit propter semetipsum, atque omnia quidem valdè bona *a*. *a Gen.* 1. *cap. Heb.* 11. 3. *Prov.* 16. 4.

Q. Qua-

Q. *Qualem creavit Deus Angelos?*

R. Angelos *b*, omnes Deus creavit spiritus *c*, immortales *d*, sanctitate, scientiâ præstantes *f*, potentiâ valentes *g*, ad ipsius mandata exequendum, nomenq; celebrandum *h*, non tamen immutabiles *i*. *b Col.* 1. 16. *c Psal.* 104. 4. *d Mat.* 22. 30. *e Mat.* 25. 31. *f* 2 *Sam.* 14 17. *Mat.* 24. 36. *g* 2 *Thess.* 1. 7. *h Psal.* 103. 20. 21. *i* 2 *Pet.* 2. 4.

Q. *Qualem creavit Deus hominem?*

R. Postquâ Deus condiderat omnes alias creaturas, hominẽ creavit, marẽ quidẽ & fœminámque *k*, viri corpus è terræ pulvere *l*, fœminæ autẽ è costâ viri fabricavit *m*, imbuitque animabus vivacibus, rationalibus, ac immortalibus *n*; ad suam ipsius imaginem creavit eos *o*, in cognitione *p*, justitiâ & sanctitate *q*, habentes divinam legem in cordibus suis inscriptam *r*, eandémque implendi vires *s*, dominium etiam habentes in creaturas *t*, possibilitatis tamen isthoc statu excidendi haud immunes *u*. *k Gen.* 1. 27. *l Gen.* 2. 7. *m Gen.* 2. 22. *n Gen.* 2. 7. *cum Job.* 35. 11. *& Eccles.* 12. 7. *& Mat.* 10. 28. *& Luc.* 23. 43. *o Gen.* 1. 27. *p Col.* 3. 10. *q Eph.* 4. 24. *r Rom.* 2. 14. 15. *s Eccles.* 7. 29. *t Gen.* 1. 28. *u Gen.* 3. 6. *Eccles.* 7. 29.

Q. *Quænam sunt opera divinæ providentiæ?*

R. Opera divinæ providentiæ sunt Dei sanctissima *, sapientissima *x*, ac potentissima creaturarum suarum omnium conservatio *y* ac gubernatio *z*, earúmque ut & actionũ ab ijs profluentium *a*, ad suam ipsius gloriam ordinatio *b*. * *Ps.* 14. 5. 17. *x Psal.* 104. 84. *Isa.* 28. 29. *y Heb.* 1. 3. *z Psal.* 103. 19. *a Mat.* 10, 29, 30, 31. *Gen.* 45. 7. *b Rom.* 11, 36. *Isa.* 63, 14.

Q. Qua-

Q. *Qualis est Dei erga Angelos providentia?*

R. Nonnullis angelorum providentiâ suâ permisit Deus præfracto animo semet, ac nunquam indè recuperandos, in peccatum & damnationem præcipitare *a*; hoc tamen, reliquaque eorum peccata omnia, terminis suis circumscribens dirigensque ad suam ipsius gloriam *b*: reliquos autem in sanctitate ac beatitudine stabilivit *c*: utrisque verò pro arbitrio suo utitur *d* potentiâ, misericordiâ, ac justitiâ suâ administrando *e*. c *Judæ v.* 6. 2 *Pet.* 2, 4. *Heb.* 2, 16. *Job.* 8, 44. d *Job.* 1, 12. *Mat.* 8, 31. e 1 *Tim.* 5, 21. *Marc.* 8, 38. *Heb.* 12, 22. f *Psal.* 104, 4. g 2 *Reg.* 19, 35. *Heb.* 1, 14.

Q. *Qualis erat providentia Dei circa hominem in statu creationis?*

R. Providentia Dei circa hominem in statu creationis hujusmodi fuit; eum in paradiso collocavit, eâmque illi colendâ dedit, illi fructibus terræ vescendi fecit potestatem *h*, creaturas omnes illius imperio ac dominio subjugavit *i*, conjugium instituit, quod ei foret in subsidium *k*; ad communionem sui ipsius eum admisit *l*, Sabbatum instituit *m*, fœdus cum eo sanxit, vitæ quidem, sub conditione obedientiæ personalis, perfectæ ac perpetuæ *n*; cujus arbor vitæ pignus erat *o*, esu arboris scientiæ boni maliq; sub pœna mortis eidem interdixit *p*. h *Gen.* 2, 8, 15, 16. i *Gen.* 1, 28. k *Gen.* 2, 18. l *Gen.* 1, 26, 27, 28, 29 & 3, 8. m *Gen.* 2, 3. n *Gal.* 3, 12. *Rom.* 10, 5. o *Gen.* 2, 9. p *Gen.* 2, 17.

Q. *Perstitit ne homo in eo quo Deus illum primitus creavit statu?*

R. Primi nostri parentes, libertati voluntatis suæ permissi, serpentis tentatione inducti, mandatorum

Dei

Dei transgressi sunt e fructu vetito comedendo, eoque facto, statu innocentiæ, in quo creati fuerant, exciderunt *q.* q *Gen.* 3, 6, 7, 8, 13. *Eccles.* 7, 29. 2 *Cor.* 11. 3.

Q. *Totúmne genus humanum lapsum est in prima illa transgressione?*

R. Quandoquidē fœdus cum Adamo tanquam persona publica, tum suo tum posterorū suorum nomine ictum erat, exinde factū est ut humanum genus universū ab illo generatione ordinaria procreatum *r*, in ipso peccārit, & una cum ipso ceciderit in primâ illa transgressione *s*. r *Act.* 17, 26. s *Gen.* 2, 16, 17, *cum* Rom. 5, 12, *ad* 20, *&* 1 *Cor.* 15, 21, 22.

Q. *In qualem statum præcipitavit lapsus hic humanum genus?*

R. Lapsus hic humanum genus in statum peccati ac miseriæ præcipitavit *t*. *Rom.* 5, 12, *&* 3, 23.

Q. *Quid est peccatum?*

R. Peccatum est defectus quilibet conformitatis cum lege divina, vel transgressio cujusvis divinæ legis, quæ data est in regulam creaturæ rationali *u*. u 1 *Joh.* 3, 4. *Gal.* 3. 10, 12.

Q. *In quo consistit status illius, in quem lapsus est homo, peccaminositas?*

R. Status illius, in quem lapsus est homo, peccaminositas consistit in reatu primi peccati quod admisit Adamus *x*, in carentia illius justitiæ in qua idem est creatus, ut etiam in corruptione naturæ suæ, unde inhabilis prorsus, ac impotens factus est ad bonum omne spirituale; eique planè oppositus, ad malum autem omne proclivis penitus & quidem perpetuò x; quod *peccatum originale*, vulgò

vulgò dicitur; indéque proveniunt peccata omnia actualia y. * Rom. 5, 12, 19. x Rom. 3, 10, ad 20. Eph. 2, 1, 2, 3. Rom. 5, 6, & 8, 7. & Gen. 6, 5. y Jac. 1, 14, 15. Mat. 15, 19.

Q. *Quomodò peccatum hoc originale à primis parentibus ad eorum posteros derivatur?*

R. Peccatum originale à primis parentibus ad eorú posteros derivatur per generationé naturalem, adeò ut omnes in peccato concepti natíq; sint, quotquot ab ijs eâ ratione procreantur z. z Psal. 51, 5. Job. 14, 4, & 15, 14. Job. 3, 6.

Q. *Quam autem miseriam intulit lapsus humano generi?*

R. Lapsus intulit humano generi non solùm communionis cum Deo jacturam a, verum etiam iram ejus & maledictionem; adeò ut naturâ simus iræ filij b, Satanæ mancipia c, & supplicijs quibuscunque meritissimè obnoxij, tam in hoc seculo quam futuro d. a Gen. 3, 8, 10, 24. b Eph. 2, 3. c 2 Tim. 2, 26. d Gen. 2, 17. Lam. 3, 39. Rom. 6, 23. Mat. 25, 41, 46. Juda v. 7.

Q. *Quænam sunt peccati in præsenti seculo supplicia?*

R. Supplicia peccati in præsenti seculo sunt, cum interna, animi nempe cæcitas e, sensus reprobus f, illusiones fortes g, duritiei cordis h, conscientiæ horror i, & affectus viles k, tum etiam externa, cujusmodi sunt, creaturarum nostri causâ maledictio divina l, omniaque, quotquot nobis veniunt mala, sive corporibus, sive nominibus, fortunis, amicis, aut negotijs demum nostris adversentur m, unà cum ipsa morte n. e Eph. 4, 18. f Rom. 1, 28. g 2 Thes. 2, 11. h Rom. 2, 5. i Isa. 33. 4. Gen.

4. Gen. 4. 13. Mat. 27. 4. k Rom. 1. 26. l Gen. 3. 17. m Deut. 28. 15. ad finem. n Rom. 6. 22, 23.

Q. *Quænam sunt peccati supplicia in futuro seculo?*

R. Supplicia peccati in seculo futuro sunt, à jucundissimâ Dei præsentiâ separatio sempiterna, omnium, æterni & exquisitissimi animæ corpusque in igne gehennæ cruciatus o. o 2 Thes. 1. 9. Marc. 9. 44. 46. 48. Luc. 16. 33.

Q. *An humanum genus universum perire finit Deus in statu peccati ac miseriæ?*

R. Deus universum genus humanum non dereliquit in statu peccati, ac miseriæ perituram p, in quem scilicet inciderant, primum fœdus violando (*fœdus operum* q vulgo dictum) verùm præ mero amore suo ac misericordia electos suos indè eripit, ac in statum salutis eos transfert virtute novi fœderis, quod vulgo dicitur *fœdus gratiæ* r. p 1 Thess. 5, 9. q Gal. 3. 10. 12. r Tit. 3. 4, 5. 6, 7. Gal. 3. 21. Rom. 3. 20, 21, 22.

Q. *Quocum initum est fœdus gratiæ?*

R. Fœdus gratiæ initum est cum Christo, Adamo secundo, atque in eo cum electis omnibus tanquam ipsius semine s. s Gal. 3. 16. Rom. 5. 15. ad finem. Isa. 53. 10, 11.

Q. *Quomodo in secundo fœdere manifestatur gratia Dei?*

R. Gratis Deus in secundo fœdere manifestatur, in quantum peccatoribus gratuitò pacem offertque Mediatorem t, ac per eum vitam & salutem u; Atque, quò in illo jus obtineant, fidem requirens conditionem x, electis omnibus Spiritum suum sanctum promittit ac largitur y, qui fidem in ipsis il-

lam

lam y, unà cum gratijs aliis salutaribus universis, operetur, eósque sanctæ omni obedientiæ pares reddat ac idoneos a; ut quæ sit genuinæ ipsorum veræque fidei b, & gratitudinis erga Deum c, argumentum, viáque illis præscripta, quâ Deus voluit ad salutem perveniri d. t Gen. 3. 15. Isa. 42. 6. Job. 6, 27. u 1 Joh. 5. 11, 12. * Joh. 3. 16 & 1. 12. x Prov. 1. 13. y 2 Cor. 4. 13. z Gal. 5. 22. 23. a Ezech. 36. 27. b Jac. 2. 18. 22. c 2 Cor. 5, 14, 15. d Eph. 2. 10.

Q. *Fœdus gratiæ an uno semper fuit eodémque modo administratum?*

R. Fœdus gratiæ non uno semper fuit eodémque modo administratum, verùm administratio ejus sub Veteri Testamento ac sub Novo est alia atque alia. e 2 Cor. 3, 6, 7, 8, 9.

Q. *Quomodò administratum est fœdus gratiæ sub Veteri Testamento?*

R. Sub Veteri Testamento fœdus gratiæ est administratum promissionibus f, Prophetijs g, & Sacrificijs h, circumcisione i, paschate k, aliisque typis ac institutis; quæ omnia Christum tunc futurum præsignificabant, ac pro ratione illorum temporum sufficiebant electis in fide in promissum Messiam ædificandis l, per quem illi plenam peccati remissionem ac salutem æternam tunc temporis suos consecuti sunt. f Rom. 15. 8. g Act. 3. 20, 24. h Heb. 10. 1. i Rom. 4. 11. k 1 Cor. 5. 7. l Heb. 8, 9, 10. cap. Heb. 11. 13. m Gal. 3. 7, 8, 9, 14.

Q. *Quomodò administratur fœdus gratiæ sub Novo Testamento?*

R. Sub Novo Test. exhibito jam Christo (qui

est substantia) idem illud gratiæ fœdus administrabatur, & usque debet administrari prædicatione verbi n, ut & administratione sacramentorum Baptismi o nempe, & Cœnæ Dominicæ p, in quibus gratia salúsque cunctis gentibus, plenius, evidentius, ac efficacius exhibetur q. n *Marc.* 16. 15. o *Mat.* 28. 19, 20. p 1 *Cor.* 11. 23, 24, 25. q 2. *Cor.* 3, 6. *ad finem. Heb.* 8. 9: 10, 11. *Mat.* 28. 19.

Q. *Quis est fœderis gratiæ Mediator?*

R. Fœderis gratiæ Mediator unicus est Dominus Jesus Christus r, qui quum esset æternus Dei Filius coessentialis Patri & coæqualis s, in plenitudine temporis homo factus est t, adeóque fuit, & usque durat, Deus & homo, è naturis duabus integris distinctísque, persona unica in æternum u. r 1 *Tim.* 2. 5. s *Joh.* 1. 1. 14. & 10. 30. *Phil.* 2. 6. t *Gal.* 4, 4. u *Luc.* 1, 35. *Rom.* 9. 5. *Col.* 2. 9. *Heb.* 7, 14, 25.

Q. *Quomodò autem Christus, Filius Dei quum esset, factus est homo?*

R. Christus Dei Filius factus est homo, dum corpus verum, animámque rationalem assumeret sibi *, vi Spiritûs sancti in utero, éque substantia Virginis Mariæ conceptus, & ex eadem natus x; immunis tamen à peccato y. * *Joh.* 1. 14. *Mat.* 26. 38. x *Luc.* 1. 27. 31, 35, 42. *Gal.* 4. 4. y *Heb.* 4. 15. & 7. 26.

Q. *Quæ necessitas id exegit, ut Deus esset idem qui Mediator?*

R. Necessitas erat ut Deus esset qui Mediator, cùm ut humanâ naturâ sub ira Dei infinitâ, ac potestate mortis laborantem sustentaret z, & quodâmodò

modò suffulciret ne succũberet; tum verò etiam ut depressionibus suis, obediẽtiæ ac intercessioni pretium faceret ac efficaciã a, quò justitiæ Dei satisfaceret b, favorẽ ejus conciliaret c, populũ acquireret peculiarem d, Spiritum suum ijs daret e, eorúmque hostes omnes debellaret f, ipsósque perduceret ad æternam salutem g. z Act. 2. 24. 25 Rom. 1. 4. cum Rom. 4. 25. Heb 9. 14. a Act. 20. 28. Heb. 9. 14. & 7. 25, 26, 27, 28. b Rom. 3. 24 25, 26. c Eph. 1, 6. Mat. 3. 17. d Tit. 2, 13, 14. e Gal. 4, 6. f Luc 1, 68, 69, 71, 74. g Heb. 5, 8. 9 & 9, 11, ad 16.

Q. *Quæ autem necessitas quamobrem homo esset Mediator?*

R. Oportebat Mediatorem esse hominem, quò naturam nostram eveheret h, obedientiam legi præstaret i, inque naturâ nostrâ, cùm pati posset tum intercedere k; ut infirmitatum nostrarum sensu communi nobiscum afficeretur l, ut nos denique filiorum adoptionem reciperemus m, & consolationem accessúmque ad thronum gratiæ cum fiduciâ consequeremur n. h Heb 2. 16. i Gal. 4. 4 k Heb. 2. 14, & 7, 24, 25. l Heb 4. 15. m Gal. 4, 5. n Heb. 4. 16.

Q. *Unde necessarium erat ut Mediator esset Θεάνθρωπος sive in una eadémque persona Deus & homo?*

R. Necessum erat ut Mediator, cujus erat Deum ac hominem conciliare, ipse & Deus & homo existeret, & persona quidem unica, ut opera utriúsque naturæ propria, à Deo pro nobis acceptarentur o, nos autem ut illis tanquam totius personæ operibus niteremur p. o Mat. 1, 21. 23. & 3.

27. Heb. 9. 14. p 1 Pet. 2. 6.

Q. *Quamobrem Mediatori nostro inditum est nomen* Iesus?

R. Mediatori nostro nomen *Iesus* inditum est quoniam populum suum à peccatis ipsius servat q. q *Mat.* 1. 21.

Q. *Quare Mediator noster vocatus est Christus?*

R. Mediator noster ideo *Christus* vocatus est, quoniam Spiritu sancto supra mensuram unctus est r, adeóque separatus, pleneque instructus, cùm auctoritate tum potentiâ s, ad munera Prophetæ t. Sacerdotis u, ac Regis Ecclesiæ suæ *, exequendũ, tam in humiliationis, quàm exaltationis suæ statu. r *Joh.* 3. 34. *Psal.* 45. 7. s *Joh.* 6. 27. *Mat.* 28. 18, 19, 20. t *Act.* 3. 21, 22. *Luc.* 4. 18. 21. u *Heb.* 5. 5, 6, 7. & 4. 14, 15. * *Psal.* 2. 6. *Mal.* 2, 5. *Isa.* 9. 6, 7. *Phil.* 2. 8, 9, 10, 11.

Q. *Quibus modis exequitur Christus munus Propheticum?*

R. Christus exequitur Prophetæ munus, Ecclesiæ suæ x, in unoquoque seculo integram Dei voluntatem y, de omnibus quæ ad illius ædificationem spectant & salutẽ, revelando z, per verbum quidem suũ spiritumque a, varijs tamen administrandi modis b. x *Joh.* 1. 18. y *Joh.* 15, 15. z *Act.* 20, 32. *Eph.* 4. 11, 12, 13. *Joh.* 20. 31. a 1 *Pet.* 1, 10, 11, 12. b *Heb.* 1. 1, 2.

Q. *Quibus modis præstat Christus munus Sacerdotale?*

R. Christus præstat munus Sacerdotis, seipsum in sacrificiũ Deo immaculatũ semel offerendo c, quod pro populi sui peccatis reconciliatio foret d, prout etiam pro Ipsis perpetuò intercedendo e.

e *Heb.*

c Heb. 9. 14, 28. d Heb. 2, 17. e Heb. 7, 25.

Q. *Quomodò regio munere defungitur Christus?*

R. Christus exequitur munus Regium, dum populum sibi ex mundo vocat *f*, eóque officiarijs *g*, legibus *h* atque censuris donat, atque instruit, quibus eos visibili modo regit & gubernat *i*; dumque largitur electis suis gratiâ salvificam *k*, eósque obedientes remunerat *l*, peccantes castigat *m*, in tentationibus ac perpessionibus sustentat ac conservat *n*, hostes eorum omnes coercet superâque *o*, omnia denique potentiâ suâ in sui ipsius gloriam *p*, eorumque bonum ordinat *q*; quinetiam de reliquis omnibus supplicium sumit, quotquot Deum ignorant & non obtemperant Evangelio *r*.

f Act. 15. 15, 16. Isa. 55. 4, 5. Gen. 49. 10. Psal. 110. 3. g Eph. 4. 11, 12. 1 Cor. 12. 28. h Isa. 33. 22. i Mat. 18, 17, 18. 1 Cor. 5, 4, 5. k Act. 5. 31. l Apoc. 22. 12. & 2. 10. m Apoc. 3. 19. n Isa. 63. 9. o 1 Cor. 15. 25. Psal. 110. per totum. p Rom. 14. 10, 11. q Rom. 8. 28. r 2 Thes. 1. 8, 9. Psal. 2, 8, 9.

Q. *Quis erat status humiliationis Christi?*

R. Humiliationis Christi status erat humilis illa conditio, quâ nostri ergò gloriâ suâ semet exinanivit, formam servi in se suscepit, cùm in conceptione & ortu, cum in vita & morte, imo verò etiâ à morte usque ad ejus resurrectionem *s*. *s* Phil. 2. 6, 7, 8. Luc. 1, 31. 2 Cor. 8, 9. Act. 2. 24.

Q. *Quomodò in conceptione & nativitate sua humiliavit se Christus?*

R. Christus in conceptione & nativitate sua semet ipsum humiliavit, eò quòd ab omni æterno

Filius

Filius Dei quamvis esset in sinu Patris, nihilominus tamen in plenitudine temporis Filius hominis fieri dignatus sit; factus ex muliere humilis conditionis, ex eáque natus, cum variis insolitæ demissionis circumstantijs t. t Joh. 1. 14, 18. Gal. 4. 4. Luc. 2, 7.

Q. *Quomodò Christus in vitâ suâ semet humiliavit?*

R. Christus in vitâ suâ semet humiliavit, legi, quam perfectè implevit u, subjiciendo semet *, quinetiâ cõflictando cum indignissimis mundi injurijs x, tentationibus Satanæ y, carnisq; suæ infirmitatibus tam naturæ humanæ cõmunibus, quàm tenuè ipsius conditioné consequentibus z. u Mat. 5. 17. Rom. 5. 19. * Gal. 4. 4. x Psal. 22. 6. Heb. 12, 2, 3. y Mat. 4. 1. ad 12. Luc. 4. 13. z Heb. 2. 17. 18. & 4. 15. Isa. 52, 13. 14.

Q. *Quomodò Christus semet in morte suâ humiliavit?*

R. Christus humiliavit se in morte suâ, in quantũ à Juda proditus a, à Discipulis suis derelictus b, à mundo ludibrio habitus ac rejectus c, damnatus à Pilato, à persecutoribus suis excruciatus d, & cum terroribus mortis ac potestatibus tenebrarum conflictatus, ponderisque iræ Divinæ e, quum senserat ac sustinuerat, animam suam deposuit oblationem pro peccatis f, ignominiosam, dolorificam ac maledictam crucis morte subeundo g. a Mat. 27. 4. b Mat. 26. 56. c Isa. 53. 2, 3. d Mat. 27. 26. ad 50. Joh. 19. 34. e Luc. 22. 44. Mat. 27. 46. f Isa. 53. 10. g Phil. 2. 8. Heb. 12. 2. Gal. 3. 13.

Q. *In quo consistit Christi post mortem humilia-*

tio?

R.

R. Christi post mortem humiliatio in hoc consistit, quòd sepultus fuerit *b*, atque in statu mortuorum & sub potestate mortis ad tertium usque diem commoratus *i*, quod aliàs quidem hisce verbis expressum est ac significatum, *Descendit ad inferos.* h 1 *Cor.* 15, 3, 4. i *Psal.* 16. 10 *cum Act.* 2. 24, 25, 26, 27. 31. *Rom.* 6, 9. *Mat.* 12. 40.

Q. *Quis erat exaltationis Christi status?*

R. Status exaltationis Christi complectitur ejus resurrectionem *k*, & ascensum *l*, ut & sessionem ejus ad dextram Patris *m*, reditúmque ad mundum judicandum *n*. k 1 *Cor.* 15. 4. l *Mat.* 16. 10. m *Eph* 1, 20. n *Act.* 1. 11. & 17, 31.

Q. *Quomodò erat Christus in resurrectione suâ exaltatus?*

R. Christus in resurrectione sua exaltatus est eò quòd cum nullâ vidisset corruptionem in morte (à quâ impossibile erat eum detineri *o*) cum eodē ipsissimo, in quo passus est corpore, unà cum proprietatibus ejusdē essentialibus *p*, (mortalitatis tamen experte, ut & communium reliquarum, ad vitam hanc spectantium, infirmitatum) animæ suæ denuò realiter unito *q*, sua ipsius potentiâ fretus, à mortuis tertio die resurrexit *r*, unde semet esse filium Dei *s*, Divinæ justitiæ satisfeciſſe *t*, mortem, eumque quī potestatē ejus habebat debellâsse *u*, denique se Dominum esse vivorum ac mortuorum * demonstravit. Quæ quidē omnia tanquam persona publica *x*, & caput Ecclesiæ suæ *y* præstitit, quò nempe illos justificaret *z*, in gratia vivificaret *a*, suppetias eis adversus hostes ferret *b*, ut ipsi denique certum haberent se novissimo illo die à mortuis esse resurrecturos *c*. o *Act.* 2. 24. 27.

p *Luc.*

p Luc. 24. 39. q Rom. 6. 9. Apoc. 1. 18. r Joh. 10. 18. s Rom. 14. t Rom. 8. 34. u Heb. 2. 14. x Rom. 14. 9. y 1 Cor. 15. 21. 22. z Eph. 1. 20. 22. 23. Col. 1. 18. a Rom. 9. 25. a Eph. 2. 1. 5. 6 Col. 2. 12. b 1 Cor. 15. 25. 26 27. c 1 Cor. 15. 20.

Q. Quomodò Christus in ascensu suo exaltatus est?

R. Christus in ascensu suo exaltatus est, eò quòd postquam Apostolis à resurrectione sua sæpius apparuisset, cúmque ijs esset conversatus, ea quæ Regni Dei sunt annuncians d, simul & potestatem ipsis faciens Evangelij omnibus nationibus prædicandi e, post quadragesimam demú à resurrectione sua diem, in natura nostra, utque caput nostrum f de hostibus triumphans g, visibiliter ascenderit in supremos cœlos, ut ibi pro hominibus dona acciperet h, ut affectus nostros eo usque elevaret i, nobísque locú præpararet k, ubi ipse manet manebitque usque ad secundú ipsius adventum in consummatione seculi l. d *Act.* 1. 2. 3. e *Mal.* 28. 19. 20. f *Heb.* 6. 20 g *Eph.* 4. 8. h *Act.* 1. 9. 10. 11. *Eph.* 4. 10. *Psal.* 68. 18. i *Col.* 3. 1. 2. k *Joh.* 14. 3. l *Act.* 3. 21.

Q. Quomodò exaltatur Christus sessione sua ad dextram Dei?

R. Christus exaltatur sessione sua ad dextram Dei, eo quòd quà Θεάνθρωπος summã Dei Patris gratiam ac favorẽ consecutus sit m, una cum omni plenitudine gaudij n, gloriæ o, ac potentiæ in omnia quæ in cœlis ac in terris sunt p, quódque Ecclesiam suam colligat protegátque, eorú hostes prosternat, ministros suos populúmque donis ac gratijs instruat q, ac pro ijs intercedat r. m *Phil.* 2. 9.

n *Act.*

n *Act.* 2. 28. *cum Psal.* 16. 11. o *Joh.* 17. 5. p *Eph.* 1. 22. 1 *Pet.* 3. 22. q *Eph.* 4. 10. 11. 12. *Psal.* 110. *per totum.* r *Rom.* 8. 34.

Q. *Quomodò intercedit Christus?*

R. Christus intercedit in naturâ nostrâ coram Patre in cœlo jugiter comparendo *s*, cùm obedientiæ suæ ac in terris oblati sacrificij merito *t*; quin etiam declarando velle se meritū illud suum universis credentibus applicari *u*, omnes adversus eos criminationes diluendo *; deniq; conscientiæ tranquillitatē, lapsibus eorū quotidianis non obstantibus *x*, accessum ad thronū gratiæ cum fiduciâ *y*, eorúmque cùm personarū *z* tum obedientiæ *a*, acceptationē eis procurando. *s Heb.* 9, 12, 24. *t Heb.* 1, 3. *u Joh.* 3, 16. & 17, 9, 20, 24. * *Rom.* 8, 33, 34. *x Rom.* 5, 1, 2. 1 *Joh.* 2, 1, 2. *y Heb.* 4, 16. *z Eph.* 1. 6. *a* 1 *Pet.* 2, 5.

Q. *Quomodò exaltandus est Christus cum redierit mundum judicaturus?*

R. Christus quum judicaturus mundū redierit, in eo exaltabitur, quod ipse, qui ab hominibus impijs injustè judicatus est & condemnatus *b*, novissimo illo die in potentia maxima *c*, plenâque gloriæ tum suæ tum paternæ manifestatione, stipatus universis angelis suis sanctis *d*, redibit cum celeusmate, cum voce Archangeli, & cum buccinâ Dei *e*, mundū judicaturus in justitiâ *f*. *b Act.* 3, 14, 15. *c Mat.* 24, 30. *d Luc.* 9, 26. *Mat.* 25, 31. *e* 1 *Thess.* 4, 16. *f Act.* 17, 31.

Q. *Quænam beneficia mediatione suâ impetravit Christus?*

R. Christus mediatione suâ impetravit redēptionem *g*, unà cum omnibus alijs fœderis gratiæ bene-

beneficijs b. g Heb. 9. 12. h 2 Cor. 1. 20.

Q. *Unde autem fit, ut beneficiorum, quæ Christus impetravit, simus participes?*

R. Participes sacti sumus beneficiorũ quæ impetravit Christus per eorundẽ nobis applicationẽ *i*, quod Dei Spiritus sancti opus inprimis est *k*. i 1 Joh. 11. 12. k Tit. 3. 5. 6.

Q. *Quinam redemptionis per Christum sunt participes?*

R. Redemptio ijs omnibus certò applicatur, & cõmunicatur efficaciter, pro quibus eam Christus acquisivit *l*, qui quidem suo quisque tempore à Spiritu sancto potentes siunt in Christũ credere secundùm Evangelium *m*. l Eph. 2. 13. 14. Joh. 6. 37. 39. & 10. 15. 16. m Eph. 2. 8. 2 Cor. 4. 13.

Q. *An fieri poteſt, ut qui Evangelium nunquam audiverunt, adeoque nec Christum norunt, neque in eum credunt, vivendo secundùm naturæ lumen, æternam salutem consequantur?*

R. Qui Evangelium nunquam audiverunt *n*, Christũmque adeò ignorant *o*, nec in eum credunt, salvari nequeunt *p*; summã licet operã navaverint moribus suis ad naturæ lumen *q*, istiusque, quam profitentur, Religionis legem cõponendis *r*, neque in alio quovis salus est extra Christũ solũ *s*, qui Salvator est non nisi corporis sui, hoc est Ecclesiæ *t*. n Rom. 10. 14. o 2 Thess. 1. 8. 9. Eph. 2. 12. Joh. 1. 10. 11. 12. p Joh. 8. 24. Marc. 16. 16. q 1 Cor. 1. 20. 21. 22. 23. 24. r Heb. 11. 32. Rom. 9. 31. 32. Phil. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. s Act. 4. 12. t Eph. 1. 23.

Q. *Omnes ne salvantur, quotquot Evangelium audiunt ac in Ecclesia vivunt?*

R. Non

R. Non salvantur omnes qui Evangelium audiunt, ac in Ecclesia visibili vita degunt, verùm illi soli qui membra sunt Ecclesiæ invisibilis *a*. *a* Joh. 12, 38, 39, 40. Rom. 9, 6. Mat. 22, 14. & 7, 21. Rom. 11, 7.

Q. *Quidest Ecclesia visibilis?*

R. Ecclesia visibilis est societas ex ijs omnibus, quotquot in omnibus mundi locis temporibúsque Religionẽ veram profitentur *, eorúmque liberis coagmentata *x*. * 1 Cor. 1, 2. & 12, 13. Apoc. 15, 9, 10, 11, 12. Apoc 7, 9. Psal. 2, 8 & 22, 27, 28, 29, 30, 31. & 45. 17. Mat. 28, 19. Isa. 59, 21. x 1 Cor. 7, 14. Act. 2, 39. Rom. 11, 16. Gen. 17, 7.

Q. *Quænam sunt peculiaria visibilis Ecclesiæ privilegia?*

R. Ecclesia visibilis hoc habet privilegij, quòd sit sub speciali Dei cura ac regimine *y*, unde per omnes ætates, hostibus omnibus nequicquam contrà nitentibus, *z* protecta fuit & conservata; quòd Sanctorum communione, *a* salutisque mediis ordinarijs potiatur *b*, quódque singulis ejusdem membris in ministerio Evangelij gratia per Christum offeratur, qui salvatum iri, quicunque in eum crediderit, testificatur *c*. *y* Isa. 4, 5, 6. 1 Tim. 4, 10. *z* Psal. 115 per totum. Isa. 31, 4, 5. Zach. 12, 2, 3, 4, 8, 9. *a* Act. 2, 39 42. *b* Psal. 147, 19, 20. Rom. 9, 4. Eph. 4, 11, 12. Marc. 16, 15, 16. *c* Joh. 6, 37.

Q. *Quid est Ecclesia invisibilis?*

R. Invisibilis Ecclesia, est electorum numerus universus, quotquot nempe fuerunt, sunt, aut erunt

tanquam in unum [illegible] sub Christo capite *d*. *d* Eph. 1, 10, 22, 23. Joh. 10, 16, & 11, 52.

Q. *Quæ sunt specialia illa beneficia, quibus Ecclesiæ invisibilis membra per Christum potiuntur?*

R. Membra Ecclesiæ invisibilis per Christum in gratia ac gloria unione cum ipso & cōmunione potiuntur *e*. *e* Joh. 17, 21. Eph. 2, 5, 6. Joh. 17, 24.

Q. *Quid est unio illa quæ electis cum Christo intercedit?*

R. Unio quæ electis cum Christo intercedit, est opus divinæ gratiæ *f*, quo spiritualiter quidem ac mysticè, realiter tamen ac inseparabiliter Christo tanquam capiti ac marito suo conjunguntur *g*, quod quidem effectum est vocatione illorum efficaci *h*. *f* Eph. 1, 22. & 2, 6, 7, 8. *g* 1 Cor. 6, 17. Joh. 10, 28. Eph. 5, 23, 30. *h* 1 Pet. 5, 10. 1 Cor. 1, 9.

Q. *Quid est vocatio efficax?*

R. Vocatio efficax est opus omnipotentis potestatis & gratiæ Dei *i*, quo ex amore suo erga electos, gratuito illo quidem ac speciali, nullâ in ipsis re quicquā eum ad id movente *k*, tempore suo accepto, per verbum suum spiritúmque ad Jesum Christū eos invitat atque trahit *l*, salutariter mentes eorum illuminans *m*, voluntates renovans *n*, ac potenter determinans, adeo quidem ut per se mortui licet in peccatis sint, hac ratione tamen volentes fiant ac potentes, vocationi ipsius libertimè respondere, gratiámque inibi oblatā & exhibitam excipere quidem & amplexari *o*. *i* Joh. 5, 25. Eph. 1, 18, 19, 20. 2 Tim. 1, 8, 9. *k* Pet. 3, 4, 5. Eph. 2, 4, 5, 7, 8, 9. *a* om. 9, 11. *l* 2 Cor. 5, 20. cum 2 Cor. 6, 1, 7. Joh. 6, 44. 2 Thess. 2, 13, 14. *m* Act.

26, 18. 1 Cor. 2, 10, 12. n Ezech. 11, 19. & 36, 26, 27. Joh. 6, 45. o Eph. 2, 5. Phil. 2, 13. Deut. 30, 6.

Q. *An soli electi vocantur efficacius?*

R. Omnes & soli electi vocantur efficacius p, quamvis alij etiam verbi ministerio externè vocari & possint & soleant q, cōmunésque nonnullas operationes Spiritûs experiri r, qui ob contumacem suum gratiæ sibi oblatæ neglectū & contemptum, nunquā verè ad Christū accedunt, in sua nempe infidelitate quàm justissimè derelicti s. p Act. 13, 48. q Mat. 22, 14. r Mat. 7, 22. & 13, 20, 21. Heb. 6, 4, 5. s Joh. 12, 38, 39, 40. Act. 28, 25, 26, 27. Joh. 6, 64, 65. Psal. 81, 11, 12.

Q. *Qualis est communio in gratiā quæ membris Ecclesiæ invisibilis cum Christo intercedit?*

R. Cōmunio in gratia quæ membris Ecclesiæ invisibilis cum Christo intercedit, est eorum de virtute mediationis Christi participatio, in justificatione t, adoptione u, sanctificatione, & quicquid aliud sit, quod eorum cum ipso unionē in hac vita manifestat *. t Rom. 8, 30. u Eph. 1, 5. * 1 Cor. 1, 30.

Q. *Quid est justificatio?*

R. Justificatio est actus gratuitæ Dei erga peccatores gratiæ x, quo peccata illorum omnia condonat, personas eorū pro justis in conspectu ipsius acceptat reputátque y, non quidem propter quicquam in ijs productum, aut ab ijs præstitum q, verùm propter solā Christi perfectā obedientiam, ac plenam satisfactionem à Deo illis imputatam a, receptam autē fide solùm b. x Rom. 3, 22, 24, 25. & 4, 5. y 2 Cor. 5, 19, 21. z Rom. 3, 22, 24, 25

27, 28. 2 Tit. 3, 5, 7. Eph. 1, 7. a Rom. 5, 17, 18, 19, & 4, 6, 7, 8. b Act. 10, 43. Gal. 2, 16. Phil. 3, 9.

Q. *Quomodò ijs justificatio datur gratia Dei gratuita?*

R. Quanquam Christus obedientiâ & morte suâ justitiæ divinæ propriè, realiter, ac plenè illorum vice, qui justificantur, satisfecit c; nihilominus tamen in quantum Deus satisfactionem, quam ab illis poterat exegisse, à vade acceptavit, vademq; hunc ijs procuravit; filium nempe suum unicum d; imputans ijs justitiam ejus e; nihilque ab ijs ad justificationem eorum requirens præter fidem f, quæ etiam ipsa illius donum est g, justificatio illorum est quoad ipsos à gratiâ gratuitâ h. c Rom. 5, 8, 9, 10, 19. d 1 Tim. 2, 5, 6. Heb. 10, 10. Mat. 20, 28. Dan. 9, 24, 26. Isa. 53, 4, 5, 6, 10, 11, 12. Heb. 7, 22. Rom. 8, 32. 1 Pet. 2, 18, 19. e 2 Cor. 5, 21. f Rom. 3, 24, 25. g Eph. 2, 8. h Eph. 1, 7.

Q. *Quid est fides justificans?*

R. Fides justificans est gratia salutaris i, à Spiritu k, verbóque l, Dei effecta in corde peccatoris; quâ convictus peccati ac miseriæ suæ, ut & summæ illius quæ in ipso est reliquisq; omnibus creaturis impotentiæ, eum à perditâ sua & planè conclamatâ conditione vindicandi m, non solum Evangelicæ promissionis veritati assentitur n, verùm etiam Christum, ejúsque justitiam recipit, iisque nititur inibi oblatis, in remissionem peccati o, personæque suæ pro justa in conspectu Dei acceptationem & reputationem ad salutem p. i Heb. 10, 39. k 2 Cor. 4, 13. Eph. 1, 17, 18, 19. l Rom. 10, 14, 17. m Act. 2, 37, & 16, 30. Joh. 16, 8, 9.

Rom. 5, 6. Eph. 2, 1. Act. 4, 12. n Eph. 1, 13. o Joh. 1, 12. Act. 16, 31. & 10, 43. p Phil. 3, 9. Act. 15, 11.

Q. Quomodò fides justificat peccatorem in conspectu Dei?

R. Fides justificat peccatorē in conspectu Dei, non quidem propter alias illas, quæ perpetuò illam comitantur, gratias; sed neque sanè propter ea, quæ fructus ejus sunt q, bona opera; neque perinde ac si ipsa fidei gratia, aut ejusdem actus quivis, ad justificationē illi esset imputatus r; verùm solùmodo quatenus instrumentū est, quo Christum ejúsque justitiam recipit applicátque s. q Gal. 3, 11. Rom. 3, 28. r Rom. 4, 5. cum Rom. 10, 10. s Joh. 1, 12. Phil. 3, 9. Gal. 2, 16.

Q. Quid est adoptio?

R. Adoptio est actus gratiæ Dei gratuitæ t, in & propter Jesū Christū filiū ejus unicū u, quo justificati omnes in numerum filiorū ejus recipiuntur *, impositum sibi habent ejus nomen x, Spiritum filij ejus dono accipiunt y, sub paterna ipsius cura ac dispensatione constituuntur z, ad immunitates omnes ac privilegia filiorum Dei admittuntur, promissionum fiunt hæredes & cum Christo in gloria cohæredes a. t 1 Joh. 3, 1. u Eph. 1, 5. Gal. 4, 4, 5. * Joh. 1, 12. x 2 Cor. 6, 18. Apoc. 3, 12. y Gal. 4, 6. z Psal. 103, 13. Prov. 14, 26. Matt. 6, 32. a Heb. 6, 12. Rom. 8, 17.

Q. Quid est sanctificatio?

R. Sanctificatio est opus divinæ gratiæ, quo omnes, quos Deus ante jacta mundi fundamenta elegit ad sanctimoniā, sunt per potentē operationē Spiritus ejus b, Christi mortē eis & resurrectionē

applicantis c, in tempore per totum hominem ad imaginem Dei renovati d: indita cordibus suis habentes resipiscentiæ ad vitam, aliarúmque gratiarum omnium salutarium e semina, ipsásque gratias ita excitatas, auctas & confirmatas f, ut magis indies magisque peccato moriantur, atque ad novitatem vitæ resurgant ac reviviscant g. b Eph. 2. 4. 1 Cor. 6. 11. 2 Thes. 2. 13. c Rom. 6. 4, 5, 6. d Eph. 4. 23. 24. e Act. 11, 18. 1 Joh. 3. 9. f Judæ v, 20 Heb. 6, 11, 12. Eph 3. 16 17, 18, 19. Col. 1. 10. 11. g Rom. 6. 4. 6, 14 Gal. 5. 24.

Q. *Quid est resipiscentia ad vitam?*

R. Resipiscentia ad vitam est gratia salvifica h, à Spiritu i, verbóque k, Dei effecta in corde peccatoris, quâ ex inspectu sensúque non solum periculi l, sed etiam turpitudinis, & exosæ naturæ peccatorum suorum m, atque è perspecta Dei erga resipiscentes in Christo misericordia n, ita peccata sua deflet o, ac detestatur p, ut ab ijs omnibus ad Deum convertatur q, cum proposito & conatu in omnibus novæ obedientiæ vijs constanter cum ipso ambulandi r. h 2 Tim. 2, 25. i Zech. 12. 10. k Act. 11, 18, 20, 21. l Ezech. 18. 28. 30, 32. Luc. 15. 17, 18. Hos. 2. 6, 7. m Ezech. 36. 32. Isa. 30. 22. n Joel 2. 12, 13. o Jer. 31. 18, 19 p 2 Cor. 7. 11. q Act. 26. 18. Ezech. 14. 6. 1 Reg. 8. 47. 48. r Psal. 119. 6, 59. 128. Luc. 1. 6. 2 Reg. 23. 25.

Q. *In quo à se invicem differunt justificatio & sanctificatio?*

R. Quanquam sanctificatio justificationi inseparabiliter planè sit conjuncta s, in eo tamen differunt, quòd in justificatione Deus imputet justitiâ

Christi

Christi r, in sanctificatione autem Spiritus ejus gratiam infundat, eámque exercendi potentiam suppeditet s, in illâ peccatum condonatur t, in hâc sub jugum mittitur u: altera fideles ex æquo omnes ab ira Dei vindicante, idque in hac vitæ perfectè liberat, adeo ut in condemnationem nunquam incidant x, altera vero neque in omnibus æqualis existit y, neque in quoquam est in hâc vitâ perfecta z, verùm ad perfectionem adolescit a.

r 1 Cor. 6. 11. & 1. 30. s Rom. 4. 6, 8. u Ezech. 36. 27. t Rom. 3. 24, 25. x Rom. 6, 6, 14. y Rom. 8, 33, 34. z 1 Joh. 2. 12, 13, 14. Heb. 5, 11, 13, 14. a 2 Joh. 1, 8, 10. b 2 Cor. 7. 1. Phil. 3. 12, 13, 14.

Q. *Unde oritur sanctificationis in fidelibus imperfectio?*

R. Imperfectio sanctificationis in fidelibus oritur è reliquijs peccati in omni eorum parte remanentibus, perpetuis carnis adversùs spiritum concupiscentijs, unde fit ut à tentationibus vincantur sæpiùs, in peccata multa incidant c, in officijs suis spiritualibus sufflaminentur d, operáque eorum optima in conspectu Dei imperfecta sint & contaminata e. c Rom. 7. 18 23 Marc. 14, 66. ad finem. Gal. 2. 11, 12. d Heb. 12. 1. e Isa. 64. 6. Ezech. 28, 38.

Q. *Annon fieri potest propter eorum quæ imperfectiones, quæ tentationes multas, ac peccata quæ admittunt, ut è statu gratiæ tandem excidant fideles?*

R. Verè fideles per amorem Dei immutabilem f, ejusque decretum de fœdus perseverantiæ eis largiendi g, ut etiam inseparabilem eorum cum Christo unionem h, ejúsque pro eis intercessionem perpetuam i, per Spiritum denique sanctum

Dei

Dei in ipsis permanentia k, statu gratiæ nec finaliter neque totaliter possunt excidere l; verum potentia Dei per fidem custodiuntur ad salutem m.

f Jer. 31, 5. g 2 Tim. 2, 19. Heb. 13, 20, 21. 2 Sam. 23. 5. h 1 Cor. 1. 8, 9. i Heb. 7. 25. Luc. 12, 32. k 1 Joh. 3. 9 & 2. 27. l Jer. 32. 40. Joh. 10 28. m 1 Pet. 1. 5.

Q. Possúntne verè fideles infallibilem habere certitudinem se in statu gratiæ constitutos, déque suâ in eodem perseverantiâ ad salutem?

R. Qui verè in Christum credunt, studentes coram ipso in omni bona conscientia ambulare n, possunt quidem absque revelatione extraordinariâ per fidem veritati promissionum Dei nixam, perq; Spiritum facultatem ijs subministrantem, quâ gratias illas quibus promissiones vitæ fiunt o, discernere valeant in seipsis, & unà cum spiritibus eorum testificantem eos esse Dei filios p, infallibiliter certi evadere esse se cùm in statu gratiæ constitutos, tum perseveraturos in eodem ad salutem q. n 1 Joh. 2, 3. o 1 Cor. 2. 12. 1 Joh. 3. 14, 18, 19, 20, 21, 24 & 4, 13, 16. Heb. 6, 11, 12. p Rom. 8. 16. q 1 Joh. 5. 13.

Q. An omnes vere fideles, omni tempore, certi sunt de præsenti suo in gratiæ statu, deque futura salute?

R. Quum certitudo gratiæ ac salutis de essentia fidei non sit r, verè fideles priusquam eam consequantur, diu possunt expectare s, quinetiam postquam eam adepti sunt, perturbationibus quidem multifarijs, peccatis, tentationibus, ac desertionibus debilitari illa potest ac intermitti t, nunquam tamen eâ Spiritus Dei præsentiâ, ijsque subsidijs

desti-

destruuntur, quæ eos sustentant, quò minus in desperationem penitus demergantur. z 1 Eph. 1. 13. Isa. 50. 10. Psal. 88. per totum. a Psal. 77. 7. ad 12. Gen. 5. 2, 3, 6 Psal. 51. 8, 12. & 31. 22. & 22, 1. b 1 Joh. 3. 9. Job 13. 15. Psal. 73, 15, 23. Isa. 54. 7, 8, 9, 10.

Q. *Quænam est communio gloriæ quæ membris Ecclesiæ invisibilis cum Christo intercedit?*

A. Communio gloriæ, quæ membris Ecclesiæ invisibilis cum Christo intercedit, est cum in hac vita *, tum immediate post mortem x, tum verò etiam perfecta demum in resurrectione, ac die judicij y. * 2 Cor. 3. 18. x Luc. 23. 43. y 1 Thes. 4. 17.

Q. *Quænam est illa gloriæ cum Christo communio, quâ membra Ecclesiæ invisibilis in hac vita potiuntur?*

A. Membris Ecclesiæ invisibilis primitiæ gloriæ cum Christo in hac vita communicantur, in quantum ejus spiritu sui, membra sunt; adeoque in ipso jus habent in illa gloria, cujus plenam illic possessionem est assecutus a, cujusque velut arrhabone quodam divini amoris sensu, conscientiæ pace, gaudio in Spiritu sancto, & spe gloriæ potiuntur b. Quemadmodum è contrario, sensus iræ Dei vindicantis, conscientiæ horror, judicijque terribilis expectatio improbis initia sunt illorum cruciatuum, qui ab illis sunt post mortem subeundi c. z Eph. 2. 5, 6. a Rom. 5. 5. cum 2 Cor. 1. 22. b Rom. 5. 1, 2. & 14. 17. c Gen. 4. 13. Mat. 27. 4. Heb. 10. 27. Rom. 2. 9. Marc. 9. 44.

Q. *An omnes homines moriantur?*

A. Quandoquidem lex mortem tanquam peccati mercedem intermiscuit, & constitutum est om-

omnibus semel morie, in quorum omnes peccaverunt f. d Rom. 6. 23. e Heb 9. 27. f Rom. 5. 12.

Q. *Quum vero sit peccati stipendium unde fit ut a morte non eximantur justi, postquam omnia illorum peccata in Christo remittuntur?*

R. Justi in die novissimo à morte ipsa liberabuntur, quinetiam in ipsa morte ab aculeo ejus & maledictione liberantur g, adeo ut, quamvis moriantur, ex Dei tamen amore illud fiat h, nempe ut hac ratione perfectè à peccato & miseria liberantur i, & ulterioris communionis cum Christo in gloria fiant capaces, quam tum quidem primùm ingrediuntur k. g 1 Cor. 15, 26. 56. Heb. 2. 15. h Isa. 57. 1, 2. 2 Reg. 22, 20. i Apoc. 14. 13. Eph. 5. 27 k Luc. 23, 43. Phil. 1. 23.

R. *Quænam est ea communio gloriæ cum Christo quâ membra Ecclesiæ invisibilis immediatè post mortem potiuntur?*

R. Communio gloriæ cum Christo, quâ membra Ecclesiæ invisibilis immediatè post mortem potiuntur, in eo consistit, quod eorum animæ in sanctitate tum demum fiant perfectæ l, atque in supremos cœlos recipiantur m, ubi in lumine & gloria faciem Dei intuentur n, corporum suorum redemptionem expectantes o, quæ Christo vel etiam post mortem unita manent p, atque in sepulchris suis tanquam in lectis requiescunt q, donec in die novissimo animabus suis denuò uniantur r. Impiorum verò animæ à morte continuò in gehennam detruduntur, ubi in cruciatibus & tenebris exterioribus durant, eorumque corpora in sepulchris suis tanquam in carceribus usque ad resurrectionem & magni illius diei judicium asservantur s.

l Heb.

l Heb. 12. 23. m 2 Cor. 5. 1. 6. 8. Phil. 1. 23. cum Act. 3. 21. & Eph. 4. 10. n 1 Joh. 3. 2. 1 Cor. 13. 12. o Rom. 8. 23. p Psal. 19. 6. q Isa. 57. 2. r Job. 19. 26. 27. s Luc. 16. 23. 24. Act. 1. 25. Jude v. 6. 7.

Q. *Quid autem de resurrectione tenemur credere?*

R. Credere tenemur futuram esse in die novissimo resurrectionem mortuorum, tam justorum quàm injustorum universalem t; quo certè tempore, quotquot in vivis repetientur, in ictu oculi mutabuntur: mortuorum autem corpora ipsissima illa, quæ in sepulchris prius deponebantur, animabus suis denuò in æternum unita per potentiam Christi suscitabuntur u; corpora justorum per Spiritum & vi resurrectionis Christi, (quatenus eorum capitis) suscitabuntur in potentia, spiritualia, incorruptibilia, & glorioso ipsius corpori conformata *: corpora verò impiorum suscitabuntur in dedecore, per eundem quatenus læsum judicem x. t Act. 24. 15. u 1 Cor. 15. 51. 52. 53. 1 Thess. 4. 15. 16. 17. Job 5. 28. 29. * 1 Cor. 15. 21. 22. 23. 42. 43. 44. Phil. 3. 21. x Joh. 5. 27. 28. 29. Mat. 25. 33.

Q. *Quid est immediatè post resurrectionem secuturum?*

R. Post resurrectionem immediatè sequetur judicium Angelorum hominumque generale ac finale y, cujus diem quidem horamque nemo mortalium novit, nempe quòd omnes vigilijs & precationi addicant, semperque sint in adventum Domini præparati z. y 2 Pet. 2. 4. Jude v. 6. 7. 14. 15. Mat. 25. 46. z Mat. 24. 36. 42. 44. Luc. 21. 35. 36.

Q. *Quid fiet improbis in die judicij?*

R. Im-

R. Impiobi in die judicij ad lævam Christi constituentur a, & post probationē evidentem, & conscientiæ ipsorum convictionem plenam b, tremenda, sed justa condemnationis sententia adversus eos pronunciabitur c; deinde verò præsentiâ Dei gratiosâ, gloriosâ Christi, Sanctorum ejus, angelorumque ejus sanctorū omnium societate ejicientur in gehennam tormentis ineffabilibus animæ corporisque puniendi cum diabolo ejúsque angelis in æternum d. a Mat 25. 33. b Rom. 2. 15. 16. c Mat 25. 41. 42. 43. d Luc. 16. 26. 2 Thess 1. 8. 9.

Q. *Quid fiet justis in die judicij?*

R. Justi in die judicij ad Christum in nubibus sursum rapti e, sistentur ad dextrā ejus, ubi palàm agnoscentur & absolventur f, tum verò Christo assessores erunt, reprobos angelos hominésque judicanti g, cœlo excipientur h, ubi plenè ac in perpetuum peccato ac miseria liberabuntur i, gaudijs non concipiendis erunt repleti k, fient perfectè sancti & beati cùm in animâ tum in corpore, consortio nempe sanctorum, tam hominū quàm angelorum innumerabilium l, tum verò præcipuè immediatâ Dei Patris, Domini nostri Jesu Christi, & Spiritûs sancti visione & fruitione in sempiternum m. Atque hæc quidem est cōmunio illa plena & perfecta, quâ mēbra Ecclesiæ invisibilis cum Christo in gloria, in resurrectione, & die judicij potientur. e 1 Thess. 4, 17. f Mat. 25. 33. & 10. 32. g 1 Cor. 6, 2. 3. h Mat. 25. 34. 46. i Eph. 5. 27. Apoc. 14. 13. k Psal. 16, 11. l Heb. 12. 22. 23. m 1 Joh. 3, 2. 1 Cor. 13, 12. 1 Thess. 4, 17. 18.

Post-

Postquam jam perspeximus quid nos præcipuè de Deo credere doctant Scripturæ, sequitur ut quid exigant, tanquam hominis officium discutiamus.

Q. *Quodnam est officium illud quod exigit ab homine Deus?*

R. Officium quod ab homine Deus exigit, est obedientia voluntati ejus revelatæ *n*. *n Rom.* 12. 1, 2. *Mic.* 6, 8. 1 *Sam.* 15, 22.

Q. *Quid homini primùm tanquam obedientiæ suæ regulam revelavit Deus?*

R. Obedientiæ regula Adamo in statu innocentiæ, totique in eo humano generi revelata, præter mandatum speciale de non comedendo fructu arboris scientiæ boni malique, erat lex moralis *o*. *o Gen.* 1, 26. 27. *Rom.* 2, 14, 15: *&* 10, 5. *Gen.* 2, 17.

Q. *Quid est lex moralis?*

R. Lex moralis est voluntatis divinæ humano generi declaratio, unumquemque dirigens obligánsque ad personalẽ, perfectã ac perpetuam conformitatem & obedientiam eidem exhibendam *p* cum totius hominis animæ corporisque affectione ac dispositione debitã, tum præstatione omnium officiorum tam sanctimoniæ quàm justitiæ Deo hominíque debitorũ *q*, vitam promittens observantibus, morte autẽ interminans eandẽ violantibus *r*. *p Deut.* 5. 1. 2. 3. 31. 33. *Luc.* 10. 26. 27. *Gal.* 3. 10. 1 *Thess.* 5. 23. *q Lul.* 2. 75. *Act.* 24. 16. 1 *Rom.* 10. 5. *Gal.* 3. 10. 12.

Q. *Etine lex moralis homini post lapsum utilis?*

R. Quamvis post lapsum nemo per legẽ moralẽ ad justitiã vitámque possit pertingere *s*, utilitatem

tamen habet non mediocrē, tam omnibus hominibus cōmunē, quàm quà regenitis, qua non regenitis peculiarem t. s Rom. 8. 3. Gal. 2. 16. t 1 Tim. 1. 8.

Q. *Quomodò omnibus utilis est lex moralis?*

R. Lex moralis utilis est omnibus, ad edocendum eos sanctam Dei naturam ac voluntatem u, suúmque officium, quos etiam obligat ad consentaneè ambulandū *: ad convincendū eos quàm sint ad observandā illā prorsus impotentes, quantāque sint & quam nefaria naturæ, cordis, vitæque suæ inquinamenta x, ad humiliandum eos è sensu peccati sui ac miseriæ y, quò constare possit ijs evidentiùs, quàm necessarius eis Christus sit z, quámque perfecta ipsius obedientia a. u Lev. 11. 44. 45. & 20. 7. 8. Rom. 7. 12.* Mic. 6. 8 Jac. 2. 10. 11. x Psal. 19. 11. 12. Rom. 3. 20 & 7. 7. y Rom. 3. 9. 23. z Gal. 3. 21. 22. a Rom. 10. 4.

Q. *Quis peculiaris usus legis moralis hominibus non regenitis?*

R. Lex moralis usui est non regenitis ad conscientias ipsorū expergefaciendas, ut fugiant ab irâ venturâ b, eósque ad Christū adigendos c; vel si in statu peccati permāserint, ut omni excusatione nudi d, & maledictioni legis subjecti e relinquantur. b 1 Tim. 1. 9. 10. c Gal. 3. 24. d Rom. 1. 20 cum Rom. 2. 15. e Gal. 3. 10.

Q. *Quis usus legis moralis regenitis specialis?*

R. Quamvis qui regenerantur, & in Christum credunt, à lege morali, quatenùs erat fœdus operum, liberentur f. adeò ut indè nec justificentur g, nec condemnentur h, nihilominùs præter ejus generales usus cum universo humano genere ijs cōmunes, est ijs porrò speciali modo utilis, nempe ut

inde

inde intelligere possint quantum Christo debeant, qui eorum loco, eorumque bono eam præstitit, ejusque maledictionem subijt *i*; utque adeo indè ad majorem gratitudinem provocentur *k*, eandémque manifestandam majori curâ semetipsos legi tanquâ obedientiæ suæ normæ conformando *l*. f *Rom.* 6. 14 & 7. 4, 46. *Gal.* 4. 4, 5. g *Rom.* 3. 20. h *Gal.* 5, 23. *Rom.* 8. 1. i *Rom.* 7, 24, 25. *Gal.* 3. 13, 14. *Rom.* 8. 3, 4. k *Luc.* 1. 68, 69, 74, 75. *Col.* 1. 12, 13, 14. l *Rom.* 7. 22. & 12, 2. *Tit.* 2. 11, 12, 13, 14.

Q. *Ubinam summariè comprehenditur lex moralis?*

R. Lex moralis summariè comprehenditur in decem præceptis Decalogi, quæ voce Dei in monte Sinai tradita, ab eoque inscripta in duabus tabulis lapideis *m*, descripta vero extant *Exodi* 20. quatuor quidem præcepta prima officium nostrum erga Deum, reliqua sex officium nostrum erga homines complectuntur *n*. m *Deut.* 10. 4. *Exod.* 34. 1, 2, 3, 4. n *Mat.* 22. 37, 38, 39. 40.

Q. *Ut Decalogus rectè intelligatur quænam regulæ sunt observandæ?*

R. Ut Decalogus rectè intelligatur, hæ regulæ sunt observandæ.

I. Lex est perfecta, unumquemque obligans ad accuratam totius hominis cum justitiâ ejusdem congruentiam, ad obedientiam integram & perpetuam, adeo quidem ut summam exigat cujusque officij perfectionē, gradū vero peccati minimum quemque prohibeat *o*. o *Psal.* 19. 7. *Jac.* 2. 10. *Mat.* 5. 21. *ad finem.*

II. Lex est spiritualis, adeóque non minùs ad

tellectum, voluntatem, affectus, cæteráſque omnes animæ potentias pertingit, quàm verba, opera, geſtúſque externos p. p *Rom.* 7, 14. *Deut.* 6, 5. *cum Mat.* 22, 37. 38, 39. *&* 5, 21, 22, 27, 28 36 *ad finem.*

III. Res una eademque, reſpectu alio, atque alio in pluribus præceptis aut præcipitur aut prohibetur q. q *Col.* 3, 5. *Amos* 8. 5. *Prov.* 1. 19. 1 *Tim.* 6, 10.

IV. Quemadmodum ubi officium præcipitur, peccatum ei contrarium prohibetur; ubicunque verò prohibetur peccatum quodvis, ibi etiam præcipitur officium eidem contrarium ſ: ad eundem modum ubi promiſſum ſubjungitur, includitur ei contraria cõminatio t; ubi vero interminatio ſubnectitur, contrarium ibi promiſſum ſubintelligitur u. r *Iſa.* 58. 13. *Deut.* 6. 13. *cum Mat.* 4, 9, 10 *&* 15, 4, 5, 6. ſ *Mat.* 5. 21, 22, 23, 24, 25. *Eph.* 4. 28. t *Exod.* 20. 12. *cum Prov.* 30, 17. u *Jer.* 18 7, 8. *Exod.* 20, 7. *cum Pſal.* 15, 2, 4, 5. *&* 24. 4, 5.

V. Quod Deus prohibet, id nullo tempore faciendum eſt *, quod verò præcipit, ſemper quidē tanquam officium nobis incumbit x; at unumquódque officium particulare omni tempore præſtare non tenemur y. * *Job* 33, 7. 8. *Rom.* 3, 8. *Job* 36. 21. *Heb.* 11. 25. x *Deut.* 4. 8, 9. y *Mat.* 12. 7.

VI. Sub uno ſeu peccato ſive officio ejuſdem generis omnia aut prohibentur, aut præcipiuntur, unà cum omnibus eorum cauſis, mediis, occaſionibus, ut etiam quæcunque eorum vel ſpeciem habent, cum omnibus eorundem inſtrumentis z.

2 Mat. 5. 21, 22, 27, 28. & 15. 4, 5, 6. Heb. 10. 24, 25. 1 Thes. 5. 22. Judæ v. 23. Gal. 5, 26. Col. 3. 21.

VII. Quicquid nobis ipsis aut prohibetur aut præcipitur, illud comprehenditur, pro eo statu in quo sumus constituti, ne etiam ab alijs, pro illorum statu ac officio aut declinetur aut præstetur a.

a Exod. 20, 10. Lev. 19. 17. Gen. 18, 19. Josh. 24. 15. Deut. 6, 6, 7.

VIII. Quicquid alijs præcipitur, in eo pro ratione statûs vocationisque nostræ adjutores ijs esse debemus b, summè autem cavere, ne cum alijs in ijs quæ ipsis prohibentur, simus participes c. b 2 Cor. 1, 24. c 1 Tim. 5, 22. Eph 5. 11.

Q. *Quæ specialia sunt nobis in decem præceptis considranda?*

R. Considerandæ nobis sunt in decem præceptis cùm præfatio, tum præcepti cujúsque substantia, tum etiam denique rationes illæ quæ præceptis nonnullis, quò magis sint efficacia, subnectuntur.

Q. *Quænam est præfatio præceptis præmissa?*

R. Prælatio præceptis præmissa in hisce verbis continetur [*Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi è terra Ægypti, è domo servitutis* d] ubi primatum suum Deus manifestat, ut qui Jehova nempe sit, æternus, immutabilis, ac omnipotens Deus e, qui in seipso & à seipso existens f, verbis g, operibúsque h, suis omnibus dat existentiam, seq; Deum esse, qui fœdus iniit, prout olim cum Israële, ita cum populo suo universo i, quique sicut illos eduxit ex ipsorum in Ægypto servitute, ita nos à spirituali nostra servitute liberat k; proindéque teneri nos eum solum pro Deo nostro acceptare, omniáque

nisque ejus præcepta observare *l*. d *Exod.* 20. 2. e *Isa.* 44 6. f *Exod* 3. 14. g *Exod.* 6. 3. h *Act.* 17 24, 28. i *Gen.* 17. 7 *cum Rom* 3, 29. k *Luc.* 1. 74, 75. l 1 *Pet.* 1, 15, 16, 17, 18 *Lev.* 18. 30, & 19. 37.

Q. *Quænam summa est quatuor præceptorum quæ officium nostrum erga Deum complectuntur?*

R. Summa quatuor præceptorum quæ officium nostrum erga Deum complectuntur hæc est, ut Dominum nempe Deum nostrum toto corde, totâ animâ, totis viribus, totáque mente nostra diligamus *m*. m *Luc.* 10. 27.

Q. *Quodnam est præceptum primum?*

R. Præceptum primum hoc est [*Non habebis alios Deos coram me* n.] n *Exod.* 20. 3.

Q. *Quænam officia imperantur præcepto primo?*

R. Officia quæ præcepto primo imperantur hujusmodi sunt, cognoscere & agnoscere Deum esse solum verum, Deumque nostrum *o*, eumque ut talem colere & glorificare *p*, de ipso cogitando *q*, meditando *r*, illum recordando *s*, faciendo plurimi *t*, honorando *u*, adorando *, eligendo *x*, diligendo *y*, desiderãdo *z*, timendóq; *a*, ei credendo *b*, hõndo *c*, in eoque sperando *d*, oblectando nosmet *e*, exultando *f*, pro eo zelando *g*, eum invocãdo, laudẽ ei omnem, gratiáq; tribuendo *h*, obedientiã omnẽ totius hominis ac submissionẽ exhibendo *i*, studendo ut ei in omnibus placeamus *k*, dolendo si quâ re illum offenderimus *l*, cúmque ipso humiliter ambulando *m*. o 1 *Chro.* 28. 9. *Deut.* 26. 17. *Isa.* 43. 10 *Jer.* 14. 22. p *Psal.* 95. 6, 7. *Mat.* 4. 10. *Psal.* 29. 2. q *Mal.* 3. 16. r *Psal.* 63. 6. s *Eccles.* 12. 1. t *Psal.* 71. 19. u *Mal.* 1. 6. * *Isa.* 45. 23. x *Josh.* 24. 15 22. y *Deut.* 6, 5. z *Psal.* 73. 25. a *Isa.* 8. 13.

b *Exod.*

b Exod. 14. 31. c Isai 26. 4. d Psal. 130. 7. e Psal. 37. 4. f Psal. 32. 11. g Rom. 12. 15. cum Num. 25. 11. h Phil. 4. 6. i Jer. 7. 23. Jac. 4. 7. k Job. 3. 22. l Jer. 31. 18. Psal. 119. 15. m Mic. 6. 8.

Q. *Quænam sunt peccata illa quæ in primo hoc præcepto prohibentur?*

R. Peccata quæ in primo hoc præcepto prohibentur sunt, Atheismus, quo quis Deum aut esse negat, aut certè nullum habet *n*: Idololatria, quæ habet aut colit plures Deos uno, aut alium quemvis simul cum vero Deo, aut ejus loco *o*: eundem pro Deo, Deóque nostro vel non habere *p*, vel non profiteri *p*: cujusvis illi debiti in hoc præcepto imperati omissio vel neglectus *q*: eum ignorare *r*, aut oblivisci *s*; conceptus & opinionésque *u* falsi, indignæ ac impiæ de ipso cogitationes *, audax & curiosa in illius secreta inquisitio *x*: impietas omnis *y*, odium Dei *z*, amor sui *a*, sui studium *b*, & alia quævis animi nostri, voluptatis, affectúmve rebus alijs inordinata ac immoderata applicatio, earúmve à Deo vel totalis vel partialis avocatio *c*, credulitas vana *d*, infidelitas *e*, hæresis *f*, fides erronea *g*, diffidentia *h*, desperatio *i*, incorrigibilitas *k* ac stupiditas sub judicijs Dei *l*, durities cordis *m*, superbia *n*, præsumptio *o*, carnalis securitas *p*, tentatio Dei *q*, mediorum non licitorum usus *r*, in licitis fiducia *s*, oblectationes & gaudia carnalia *t*, zelus corruptus, cæcus, ac impudens *u*, tepiditas *, & languor in rebus Dei *x*, à Deo abalienatio nostri *y*, ac apostasia *y*; preces aut cultus quivis religiosus exhibitus sanctis, Angelis, aut creaturis alijs quibuscunque *z*, pactiones quævis cum diabolo, eumque consulere *a*, iisque, quæ ab illo suggeruntur, auscultare

re a, fidei nostræ & conscientiæ dominos homines constituere c, Deum ac præcepta ejus parvi æstimare, & contemnere d; spiritum ejus contristare ac impugnare e, dispensationes ejus moleste ac impatienter ferre, ejusdem stultæ incusatio ob ea quæ nobis infligit mala f, laudem boni cujusvis quod aut sumus, possumus, aut habemus, fortunæ g, idolis h, nobismet-ipsis i, aut alij cuicunque creaturæ impertire k. n *Psal.* 14. 1. *Eph.* 2, 12. o *Jer.* 2, 27, 28 *cum* 1 *Thess.* 1, 9. p *Psal.* 81. 11. q *Isa.* 43. 22, 23, 24. r *Jer.* 4. 22. *Hos.* 14. 1. 6. s *Jer.* 2. 32. t *Act.* 17, 23, 29. u *Isa.* 40. 18. * *Psal.* 50, 21. x *Deut.* 29, 29. y *Tit.* 1. 16. *Heb.* 12. 16. z *Rom.* 1, 30. a 2 *Tim.* 3. 2. b *Phil.* 2. 21. c 1 *Joh.* 2, 15, 16. 1 *Sam.* 2. 29. *Col.* 3. 2. 5, d 1 *Joh.* 4. 1. e *Heb.* 3. 12. f *Gal.* 5. 20. *Tit.* 3, 10. g *Act.* 26. 9. h *Psal.* 78, 22. i *Gen.* 4. 13. k *Jer.* 5. 3. l *Isa.* 42, 25. m *Rom.* 2. 5. n *Jer.* 13, 15. o *Psal.* 19. 13. p *Zeph.* 1, 12. q *Mal.* 4. 7. r *Rom.* 3. 8. s *Jer.* 17. 5. t 2 *Tim.* 3. 4. u *Gal.* 4, 17. *Joh.* 16, 2. *Rom.* 10. 2. *Luc.* 9. 54, 55. * *Apoc.* 3. 16. x *Apoc.* 3. 1. y *Ezech.* 14 5 *Isa.* 1. 4. 5. z *Rom.* 10. 13, 14. *Hos* 4. 12. *Act.* 10. 25, 26. *Apoc.* 19. 10. *Mat.* 4, 10. *Col.* 2. 18. *Rom.* 1, 25. a *Lev.* 20. 6. 1 *Sam.* 28, 7, 11. *cum* 1 *Chron.* 10. 13, 14. b *Act.* 5, 3. c 2 *Cor.* 1. 24. *Mat.* 23. 9 d *Deut.* 21. 15. 2 *Sam.* 12. 9. *Prov.* 13, 13. e *Act.* 7. 51. *Eph.* 4. 30. f *Psal.* 73, 2, 3, 14, 15, 22. *Job* 1. 22. g 1 *Sam.* 6, 7, 8, 9. h *Dan.* 5. 23. i *Deut.* 8. 17. *Dan.* 4, 30. k *Hab.* 1. 16.

Q. *Illa verba in primo præcepto* [Coram me] *quid nos præcipuè docent?*

R. Verba istiusmodi [*Coram me*] sive coram facie mea in primo præcepto nos docent Deum, qui videt omnia

omnia, peccatum alium quemvis habendi Deum cum inprimis advertere, tum verò eo offendi plurimùm, nempe ut argumento sit, quo nos à peccato isthoc absterreamur, peccatum verò ipsum ut aggravetur tanquam impudentissima provocatio *l*, ut nos denique, quam ei exhibemus obedientiam, eandē præstare tanquam in ipsius conspectu excitemur *m*. *Ezech.* 8. 5. *ad finem*, *Psal.* 44. 20, 21, *m* 1 *Chron.* 28. 9.

Q. *Quodnam est secundum præceptum?*

R. Secundum præceptum est, *Non facies tibi imaginem quamvis sculptilem aut similitudinem rei cujusvis, quæ est in cœlis supernè, aut inferiùs in terris, aut in aquis infra terram; non incurvabis te illis, nec eis servies: siquidem ego Dominus Deus tuus, Deus sum zelotypus, visitans iniquitates patrum in filios ad tertiam usque quartámque progeniem osorum mei, exhibens verò misericordiam ad millenas usque diligentium me, ac præcepta mea observantium*, n, p *Exod.* 20, 4, 5, 6.

Q. *Quænam sunt officia quæ in secundo præcepto imperantur?*

R. Officia quæ in secundo præcepto imperantur sunt, cultū religiosū ac institutu quæ Deus in verbo suo instituit recipere, observare, pura ac integra conservare *o*. Cujusmodi sunt preces, & gratiarū actio in nomine Christi *p*; verbi lectio, prædicatio ac auditio *q*; Sacramentorū administratio & receptio *r*, Ecclesiæ regimen, ac disciplina *s*; ministrorum ordo ac stipendia *t*; jejunia religiosa *u*; jurare per nomen Dei *w*, eique vota nuncupare *x*, prout etiam cultūs omnis falsi improbatio, detestatio, ac impugnatio *y*; ejusque simul

simul & monumentorum omnium idololatriæ, pro ea, quam unius cujusque status ac vocatio dederit, facultate, extirpatio ꝛ. o *Deut.* 32. 46. 47. *Mat.* 28. 20. *Act.* 2. 42. 1 *Tim.* 6 13. 14. p *Phil.* 4. 6. *Eph.* 5. 20. q *Deut.* 17 18 19. *Act.* 15. 21. 2 *Tim.* 4. 2. *Jac.* 1. 21. 22. *Act.* 10. 33. r *Mat.* 28 19. 1 *Cor.* 11. 2. *ad* 30. s *Mat.* 18. 15. 16. 17. & 16. 19. 1 *Cor.* 5. *cap.* & 12. 28 t *Eph.* 4. 11. 12. 1 *Tim.* 5. 17. 18. 1 *Cor.* 9 7. *ad* 15. u *Joel* 2. 12. 13. 1 *Cor.* 7. 5. * *Deut.* 6. 13. x *Isa.* 19. 21. *Psal* 76. 11. y *Act.* 17. 16. 17. *Psal.* 16. 4 z *Deut.* 7. 5. *Isa* 30 22.

Q. *Quænam peccata in secundo præcepto prohibentur?*

R. Peccata in secundo præcepto prohibita sunt; cultûs cujusvis religiosi à Deo ipso non instituti excogitatio omnis *a*, per consilia promotio *b*, injunctio *c*, exercitium *d*, ac approbatio qualiscunque *e*: religionis falsæ toleratio *f*; fictio cujuslibet quod Deũ repræsentet, aut tres personas, vel earũ quamlibet, seu internè id in animo & mente nostrâ fiat, sive externè per modũ imaginis cujusvis aut similitudinis creaturæ cujuscunque *g*; omnis ejusdem cultus *h*, aut in eo vel per illud Dei *i*, cujusvis quod ficta numina repræsentet fabricatio *k*, omnisque eorum cultus, omniáque quæ ad ea spectant officia *l*, cõmenta quæque superstitiosa *m*, cultum divinum corrumpentia *n*, eidem addentia, vel detrahentia *o*, seu à nobismetipsis inventa ac suscepta fuerint *p*, sive traditione ab alijs recepta *q*, nomine licèt ac titulo antiquitatis *r*, consuetudinis *s*, devotionis *t*, bonæ intentionis, aut alio prætextu quocunque *u*; simonia *, sacrilegiũ *x*; omnis

nis denique cultus ac officiorum divinorum, quæ Deus instituit, neglectus *y*, contemptus *z*, impeditio *a*, aut impugnatio *b*. a *Num* 15. 39. b *Deut.* 13. 6. 7. 8. c *Hos.* 5. 11. *Mich.* 6. 16. d 1 *Reg.* 12. 33. e *Deut.* 12. 30. 31. 32. f *Deut.* 13. 6. *ad* 12. *Zech.* 13. 2. 3. *Apoc.* 2. 2. 14. 15. 20. *&* 17. 12. 16. 17. g *Deut.* 4. 15. 16. 17. 18. 19. *Act.* 17. 29. *Rom.* 1. 21. 22. 23. 25. h *Dan.* 3. 18. *Gal.* 4. 8. i *Exod.* 32. 5. 8. k *Exod.* 32. 8. l 2 *Reg.* 18. 26. 28. *Isa.* 65. 11. m *Act.* 17. 22. *Col.* 2. 21. 22. 23. n *Mal.* 1. 7. 8. 14. o *Deut.* 4. 2. p *Psal.* 106. 39. q *Mat.* 15. 9. r 1 *Pet.* 1. 18. s *Jer.* 44. 17. t *Isa.* 65. 3. 4. 5. *Gal.* 1. 13. 14. u 1 *Sam.* 13. 11. 12. *&* 15. 21. x *Act.* 8. 18. x *Rom.* 2. 22. *Mal.* 3. 8. y *Exod.* 4. 24. 25. 26. z *Mat.* 22. 5. *Mal.* 1. 7. 13. a *Mat.* 23. 13. b *Act.* 13. 44. 45. 1 *Thess.* 2. 15. 16.

Q. *Quænam sunt rationes annexæ secundo præcepto, quibus nos ad ejus observationem magis impellamur?*

R. Rationes annexæ secundo præcepto, quibus ad ejus observationem magis impellamur, hisce verbis comprehensæ [*Siquidem ego Dominus Deus tuus, Deus sum zelotypus, visitans iniquitates patrum in filios ad tertium usque quartumque progeniem eorum mei, exhibens verò misericordiam ad millenas usque diligentium me, ac præcepta mea observantium*.] sunt, (præter Dei supremum in nos dominium, ac jus nostri peculiare *d*.) *ferventis ejus procidru sue zelus e, vindex adversus cultū quemvis falsum indignatio, tanquam spirituale quoddam adulterium f; tum etiam quod hujusce præcepti violatores habeat Deus pro ipsius osoribus, in eosque se per varias progenies animadversurum interminetur*

netur g, ejus autem observatores habeat pro amicis suis ac præceptis ipsius obtemperantibus, ac misericordia ijs per mulcas generationes polliceatur h.

c Exod. 20. 5. 6. d Psal. 45. 11. Apoc. 15. 3. 4. e Exod. 34. 13. 14. f 1 Cor. 10. 20. 21. 22. Jer 7 18. 19. 20. Ezech. 16. 26. 27. Deut. 32. 16. 17 18. 19. 20. g Hos. 2. 2. 3. 4. h Deut. 5. 29.

Q. *Quodnam est præceptum tertium?*

R. Præceptum tertium est [*Nomen Domini Dei tui inaniter non usurpabis; non enim eum pro insonte habebit Dominus qui nomen ejus inaniter adhibuerit i.*] i Exod 20 7.

Q. *Quid autem exigitur in præcepto tertio?*

R. Tertium præceptum à nobis exigit ut Dei nomen, tituli, attributa k, instituta l, ut verbum m, sacramenta n, preces o, juramenta p, vota q, sortes r, ut opera ipsius s, & quicquid demum sit quo se notum facit, sanctè ac revetenter, in cogitatione t, meditatione u, verbo *, scriptione x, adhibeantur, & quidem per professionē sanctam y, & conversationem idoneam z, ad Dei gloriam a, ac bonum tam nostrū b, quam aliorum c.

k Mat. 6. 9. Deut. 28. 58. Psal. 29. 2. & 68. 4. Apoc. 15. 3. 4. l Mal. 1. 14. Eccles. 5. 1. m Psal. 138. 2. n 1 Cor. 11. 24. 25. 28. 29. o 1 Tim. 2. 8. p Jer. 4. 2. q Eccles. 5. 2. 4. 5. 6. r Act. 1. 24. 26. s Job. 36. 24. t Mal. 3. 16. u Psal. 8. per totum. * Col. 3. 17. Psal. 105. 2. 5. x Psal. 102. 18. y 1 Pet. 3. 15. Mich. 4. 5. z Phil. 1. 27. a 1 Cor. 10. 31. b Jer. 32. 39. c 1 Pet. 2. 12.

Q. *Quænam peccata sunt prohibita in tertio præcepto?*

R. Peccata in tertio præcepto prohibita sunt, negle-

neglectus utendi divino nomine eo quo requiritur modo *d*, atque abusus ejusdem ignorante *e*, vanâ *f*, minùs reverente, profanâ *g*, superstitiosâ *h*, ac impiâ mentione, aut alio usu, titulorúm ejus, attributorum *i*, institutorú *k*, operúmve *l*, blasphemiâ *m*, perjurio *n*, impiæ execrationes *o*, impia juramenta *p*, vota *q*, ac sortilegia *r*, quæcunque, juramentorum nostrorum votorúmque quæ licita sunt violatio *s*, quæ de rebus non licitis observatio *t*, adversus Dei decreta *u*, & providentiam *v* obmurmuratio, aut expostulatio *x*, eadem curiosè rimari *y*, & perversè applicare *z* verbum Dei aut partē ejus aliquam perperam interpretari *k*, malè applicare *a*, aut quovis modo pervertere *b*, ad joces profanos *c*, ad quæstiones curiosas ac inutiles, ad altercationes vanas, aut falsæ doctrinæ defensionem *d*. Verbi Dei abusus, vel creaturarum, aut rei cujusvis sub nomine Dei comprehensæ, ad incantamenta *e*, aut nefarias seu libidines sive actiones *f*, malevolentia *g*, contemptus *h*, contumelia *i*, aut quovis modo impugnare veritatem, gratiam, viásque Dei *k*, religionis professio hypocritica, aut in alium quam par est finem *l*, eam pro dedecore habere *m*, eive esse dedecori, absque solatio *n*, imprudenter *o*, infructuose *p*, ac cum offensione ambulando *q*, vel apostasiâ ab eadem *r*. d *Mat.* 2. 2. e *Act.* 17, 23. f *Prov.* 30. 9. g *Mal.* 1, 6, 7, 12 & 3, 14. h 1 *Sam.* 4. 3. 4, 5. *Jer.* 7. 4, 9, 10, 14, 31. *Col.* 2. 20, 21, 22. i 2 *Reg.* 18, 30 35. *Exod.* 5. 2. *Psal.* 139, 20. k *Psal.* 50. 16, 17. l *Isa.* 5. 12 m 2 *Reg.* 19, 22. *Lev.* 24. 11. n *Zech.* 5. 4. & 8. 17. o 1 *Sam.* 17. 43. 2 *Sam.* 16, 5. p *Jer.* 5. 7. & 23, 10. q *Deut.* 23. 18. *Act.* 13, 12, 14. r *Esth.*

3. 7. & 9. 24. *Psal.* 22, 28. [*Psal.* 24. 4. *Ezech.* 17, 16, 18, 19. t *Mar.* 6. 26. 1 *Sam.* 25, 22, 32, 33, 34. u *Rom.* 3. 5. 7. & 6. 1. * *Eccl.* 8. 11 & 9. 3. *Psal.* 39. *per totum.* x *Rom.* 9. 14. 19. 20. y *Deut.* 29, 29. z *Mat.* 5. 21. *ad finem.* a *Ezech.* 13 22. b 2 *Pet.* 3. 16. *Mat.* 22. 24. *ad* 31. c *Isa.* 22. 13. *Jer.* 23, 34, 36, 38. d 1 *Tim.* 1. 4, 6, 7. & 6, 4, 5, 20. 2 *Tim.* 2, 14. *Tit.* 3. 9. e *Deut.* 18. 10. 11. 12, 13, 14. *Act.* 19. 13. f 2 *Tim.* 4, 3. 4. *Rom.* 13, 13, 14. 1 *Reg.* 21. 9, 10. *Judæv.* 4. g *Act.* 13 26. 1 *Joh.* 3. 12. h *Psal.* 1. 1. 2 *Pet.* 3. 3. i 1 *Pet.* 4. 4. k *Act.* 13, 45. 46, 50. & 4. 18. & 19. 9. 1 *Thess.* 2. 16. *Heb.* 10. 29. l 2 *Tim.* 3. 5. *Mat.* 23. 14. & 6. 1, 2. 5, 16. m *Mar.* 8. 38. n *Psal.* 73. 14 15. o 1 *Cor.* 6, 5, 6. *Eph.* 5. 15, 16, 17. p *Isa.* 5. 4. 2 *Pet.* 1. 8, 9. q *Rom.* 2, 23. 24. r *Gal.* 3. 1, 3. *Heb.* 6. 6.

Q. *Quenam sunt rationes annexæ tertio præcepto?*

R. Rationes tertio præcepto in hisce verbis annexæ, *Domini Dei tui, illisque, Non enim eum pro insonte habebit Dominus qui nomen ejus inaniter adhibuerit* s, sunt, quoniam is Dominus est nostérqs Deus; proindeque nomen ejus profanare, eóve quovis modo abuti non debemus t, præsertim quoniam tantum abest, ut ille hujus præcepti transgressores absolvat eósve parcat, ut justum ejus judiciũ minime eos effugere passurus sit u, hominum censuras ac supplicia multi licet eorũ subterfugiant *. [*Exod.* 20. 7 t *Lev.* 19, 12. u *Ezech.* 36, 21, 22. 23. *Deut.* 28. 58. 59. *Zech.* 5. 2, 3, 4. * 1 *Sam.* 2, 12, 17, 22. 24, *cum* 1 *Sam.* 3. 13.

Q. *Quodnam est præceptum quartum?*

R. Præ-

R. Præceptum quartum est [*Mem. verò diem sabbati ut sanctifices eum, sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum; septimus verò dies sabbatum Domini Dei tui, opus in eo nullum facies tu, neque filius tuus, neque filia tua, nec servus tuus, nec ancilla tua, neque jumentum tuum, nec hospes tuus quicunque intra portas tuas commoratur: Nam sex diebus perfecit Dominus cœlum terramque, mare, & quicquid in eis continetur, septimo verò die requievit, quamobrem benedixit Dominus diei sabbati, eumque sanctificavit.*] 2 Exod. 20. 8, 9, 10, 11.

Q. *Quid exigitur in quarto præcepto?*

R. Quartum præceptum ab omnibus exigit sanctificationem sive sanctam Deo observationem temporis illius definiti quod ipse in verbo suo designavit, nominatim è septenis diebus unum integrum, qui à mundi primordijs usque ad resurrectionem Christi dies erat septimus; exinde autem dies septimanæ primus ad finem usque mundi observandus, qui Christianis sabbatum est *y*, ac in Novo Test. dicitur *dies Dominicus* *z*. *y Deut.* 5. 12, 13, 14. *Gen.* 2. 2, 3. 1 *Cor.* 16. 2. 1. *Act.* 20. 7. *Mat.* 5. 17, 18. *Isa.* 56. 2, 4, 6, 7. *z Apoc.* 1. 10.

Q. *Quomodo sanctificandum est sabbatum, sive dies Dominicus?*

R. Sanctificandum est sabbatum sive dies Dominicus sanctè per totum diem quietè *a*, non tantum ab ejusmodi operibus quæ quovis tempore sunt illicita; verum etiam ab ejusmodi negotijs mundanis ac recreationibus quæ alijs diebus sunt licita *b*; quinetiam hos habendo in deliciis, totum illud tempus (nisi quod ad opera necessitatis ac misericordiæ requiritur *c*) in exercitijs divini cultûs

publicis privatisque instituendo a, quem in finem cordi nobis sunt præparanda, ac ea providentiâ diligentiâ, & moderatione disponenda sunt, ac tempestive conficienda mundana negotia, ut magis expediti simus ac idonei illius diei officijs præstandis b. a *Exod.* 20, 8, 10. b *Exod.* 16. 25, 26, 27, 28. *Neh.* 13. 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22. *Jer.* 17, 21, 22. c *Mat.* 22. 1, 6. d 13. *Isa.* 58, 13. *Luc.* 4 16. *Act.* 20. 7. 1 *Cor.* 16, 1, 2. *Psal.* 92. tit. *Ezech.* 13. *Lev.* 25, 3. e *Exod.* 20, 8. *Lue.* 23. 54, 56. *Exod.* 16, 22, 25, 26, 29. *Neh.* 13, 19.

Q. *Cur ad Patres familiarum, reliquosque superiores præcipue dirigitur præceptum de observando sabbato?*

R. Præceptum de sabbato observando præcipue dirigitur ad Patres familiarum, reliquosque superiores, eo quod non solum ipsi teneantur id observare, verum etiã curare ut ab illis omnibus qui subduntur ipsorũ regimini, similiter observetur, & quoniam proclives sunt, eos quibus imperant, suis negotijs impedire quò minus id faciant f. f *Exod.* 20. 10. *Josh.* 24. 15. *Neh.* 13. 15. 17. *Jer.* 17. 20, 21, 22. *Exod.* 23, 12.

Q. *Quinam sunt peccata prohibita in quarto præcepto?*

R. Peccata prohibita in quarto præcepto sunt officiorũ quæ inibi exiguntur omissio quælibet g, omissique eorum officiosa, negligens, & inutilis præstatio, eorũque tædium b, omnis illius diei profanatio, seu otio, sive agendo quod in se malum est i, sive operibus, dictis, cogitationibus circa res mundanas ac recreationes non necessarijs k.

g *Ezech.* 22, 26. h *Act.* 20, 7, 9. *Ezech.* 33. 30,

31, 32. *Amos* 8. 5. *Mal.* 1. 13. i *Ezech.* 23, 38. k *Jer.* 17. 24. 27. *Isa.* 58. 13.

Q. *Quænam sunt rationes subjunctæ quarto præcepto, quibus ad ejusdem observationem vehementiùs urgeamur?*

R. Rationes annexæ quarto præcepto, quibus ad ejusdem observationē vehementiùs urgeamur, desumptæ sunt ab illius æquitate, sex dies ē septem nobis & rebus nostris permittente Deo, sibi verò ipsi unicum reservante, in his verbis, *sex diebus operaberis & facies omne opus tuum* l, à Dei peculiaris sibi in eo die proprietatis vindicatione; *dies septimus sabbatum est Domini Dei tui* m, ab exemplo Dei, qui, *sex diebus perfecit cœlum terramque mare, & quicquid in illis continetur, septimo verò die requievit*, atque à benedictione quam diei illi impertivit Deus, non solùm illum consecrando, ut dies foret ipsius cultui peculiaris, verum ordinando ut medium foret benedicendi nobis eundē sanctificantibus; *quamobrem benedixit Dominus diei sabbati, eumque sanctificavit* n. l *Exod.* 20, 9. m *Exod.* 20. 10. n *Exod.* 10, 11.

Q. *Quare ponitur in principio præcepti quarti vox,* Memineris?

R. Vox, *Memineris*, ponitur in principio præcepti quarti o, partim propter summū ex illius recordatione beneficium, quandoquidē exinde plurimum adjuvamur in præparatione nostra ad ipsum observandum p, atque ex ejus observatione ad reliqua præcepta omnia meliùs observanda q, simul & gratâ memoriâ summa illa beneficia creationis ac redemptionis conservanda, quæ totam religionem compendio quasi complectuntur r, partim

erisam quoniam proni sumus in illius oblivionem s, eò quod cùm minùs hoc à nobis exigat naturale lumen t, tum libertatè naturalem minùs in rebus aliàs non illicitis u; quódque semel tantùm septenis diebus recurrat, multáque negotia mundana intervenisse, quæ mentes nostras nimiùm sæpe abstrahunt, quo minùs vel de nostri ad illū præparatione, vel de celebratione ejusdē cogitemus *, Deniq; quòd Satanas ejusque administri hujusce diei gloriam, ac vel etiā memoriam delere plurimū annitantur, nempe quò irreligionem omnem, ac impietatē introducant x. o Exod. 20, 8. p Exod. 16 22. Luc. 13, 54, 56, cum Marc. 15. 42. Neh. 13, 19. q Psal. 92. tit. cum v. 13, 14. Ezech. 20, 12, 19 20. r Gen. 2, 2, 3. Psal. 118, 22, 24. cum Act. 4, 10, 11. Apoc. 1. 10. s Ezech. 22, 26. t Neh. 9. 14 u Exod. 34 21. * Deut. 5, 14, 15. Amos 8, 5. x Lam. 1, 7. Jer. 17 21, 22, 23. Neh. 13, 15, ad 23.

Q. *Quænam est summa sex præceptorum, quæ officium nostrum erga homines complectuntur?*

R. Sex præceptorum quæ officium nostrum erga homines complectuntur hæc summa est, nempe ut proximum nostrum perinde atque nosmet ipsos diligamus y, idemque alijs faciamus, quod nobis ab eis factum vellemus z. y Mat. 22, 39. z Mat. 7, 12.

Q. *Quodnam est præceptum quintum?*

R. Quintum præceptum est, *Honora Patrem tuum & Matrem tuam, ut prolongentur dies tui in terrâ illâ quam tibi largitur Dominus Deus tuus* a. a Exod. 20. 12.

Q. *Quinam Patris ac Matris nomine in quinto præcepto significantur?*

R. Patris

R. Patris ac Matris nomine in quinto præcepto significantur non solum parentes naturales *b*, verum etiam superiores omnes, seu ætate *c*, sive donis *d*, cum verò inprimis illi qui nobis munere vel auctoritate ex ordinatione divina præsunt, sive in familia *e*, sive in Ecclesia *f*, sive in Republica *g*.

b Prov. 23, 24, 25. *Eph.* 6, 1, 2. *c 1 Tim.* 5, 1, 2. *d Gen.* 4. 20, 21, 22. *& 45.* 8. *e 2 Reg.* 5. 13. *f 2 Reg.* 2, 12. *& 13*, 14. *Gal.* 4. 19. *g Isa.* 49. 23.

Q. *Quamobrem verò superiores Pater ac Mater nuncupantur?*

R. Superiores Pater ac Mater nuncupantur, cùm ut intelligant illi debere se in omnibus ergà inferiores suos officijs paternum naturalium amorem ac indulgentiã imitari, habitâ tamen relationis ratione *h*: tum ut inferiores indè ad officia sua majore cum promptitudine & alacritate superioribus suis tanquam parentibus præstanda inducantur *i*. *h Eph* 6. 4. *2 Cor.* 12. 14. *1 Thes.* 2. 7. 8. 11. *Num.* 11. 11, 12. *i 1 Cor.* 4. 14, 15, 16. *2 Reg.* 5. 13.

Q. *Quis est præcepti quinti generalis scopus.*

R. Præcepti quinti scopus generalis est illorum officiorum præstatio, ad quæ pro variis relationibus nostris tenemur mutuò, quatenus inferiores sumus, superiores, aut æquales *k*. *k Eph.* 5. 21. *1 Pet.* 2. 17. *Rom.* 12, 10.

Q. *Quis superioribus ab inferioribus debetur honor?*

R. Honos qui superioribus debetur ab inferioribus est, debita inprimis corde *l*, verbis *m*, gestuque *n*, reverentia, deinde pro ijs preces & gratiarum

rum actio o, virtutum & gratiarum quæ in eis conspiciuntur imitatio p, ut etiam prompta in rebus licitis eorũ mandatis & consilijs obedientia q; & correctionibus eorum submissio debita r; quin & eorum cùm personarum tum authoritatis defensio s, sustentatio ac propugnatio; & erga utrásque fidelitas t, pro cujusque ordine & statûs in quo fuerit conditione u; eorúmque infirmitatum toleratio, atque in charitate dissimulatio *; adeo quidem, ut cùm eis tum eorum regimini honori esse possint x.

l *Mal.* 1. 6. *Lev.* 19. 3. m *Pro.* 31. 28. 1 *Pet.* 3. 6. n *Lev.* 19, 32. 1 *Reg.* 2. 19. o 1 *Tim.* 2, 1, 2. p *Heb.* 13. 7. *Phil.* 3. 17. q *Eph.* 6. 1, 2, 5, 6, 7. 1 *Pet.* 2, 13, 14. *Rom.* 13. 1, 2, 3, 4, 5. *Heb.* 13. 17. *Prov.* 4. 3. 4 & 23, 22. *Exod.* 18, 19, 24. r *Heb.* 12, 9. 1 Pet. 2, 18, 19, 20. s 1 *Sam.* 26. 15 16. 2. *Sam.* 18, 3. *Esth.* 6, 2. t *Tit* 2. 9, 10. u *Mat.* 22, 21. *Rom.* 13, 6, 7. 1 *Tim.* 5. 17, 18. *Gal.* 6, 6. *Gen.* 45. 1. & 47, 12. * 1 *Pet.* 2. 18. *Pro.* 23, 22. *Gen.* 9, 23. x *Psal.* 127. 3, 4, 5. *Prov.* 31, 23.

Q. *Quænam sunt inferiorum in superiores suos peccata?*

R. Peccata inferiorum in superiores suos sunt, officiorum ijs debitorũ neglectus quilibet y; invidia z, contemptus a, & rebellio b, adversus ipsorũ seu personas c, sive munera d, in licitis eorum consilijs e, mandatis, & correctionibus f; eorum execratio, derisio g, atque ejusmodi omnis scandali plena conversatio, quæ ipsis eorumque regimini probro sit ac dedecori h.

y *Mat.* 15. 4, 5, 6. z *Num.* 11, 28, 29. a 1 *Sam.* 8, 7. *Isa.* 3, 5. b 2 *Sam.* 15. 2. *ad* 12. c *Exod.* 21. 15. d 1 *Sam.* 10. 27. e 1 *Sam.*

Sam. 2. 25. f Deut. 21, 18, 19, 20, 21. g Prov. 30 11, 17. h Prov. 19. 26.

Q. *Quid verò superiores inferioribus præstare tenentur?*

R. A superioribus exigitur, ut, pro illa quam à Deo acceperunt, potestate, & relatione in qua sunt constituti, inferiores suos diligant *i*, pro eis orent *k*, eósque benedicant *l*, ut eos instruant *m*, consilio dirigant, ac admoneant *n*, benè quidem merentes, ut favore complectantur *o*, laudent *p*, aut remunerentur *q*; male verò agentes ut rejiciant *r*, reprehendant, castigentque *s*, ut proficant eos *t*, omnesque ijs procurent quæcunque sunt animæ *u*, aut corpori * necessaria, utque graviter, prudenter, sanctè & exemplariter se gerendo Deo gloriam *x*, sibimet ipsis honorem conciliant *y*, adeoque eam, quâ Deus illos induit, auctoritatem tueantur *z*. i Col. 3. 19 Tit. 2. 4. k 1 Sam. 12. 23. Job. 1. 5. l 2 Reg. 8. 55 56. Heb. 7, 7. Gen. 49. 28. m Deut. 6. 6. 7. n Eph. 6. 4. o 1 Pet. 3. 7. p 1 Pet. 2. 14. Rom. 13. 3. q Esth. 6, 3. r Rom. 13, 3, 4. s Prov. 29. 15. 1 Pet. 2, 14. t Job. 29, 12 ad 17. Isa. 1. 10, 17. u Eph. 6, 4. * 1 Tim. 5. 8. x 1 Tim. 4. 12. Tit. 2, 3, 4, 5. y 1 Reg. 3. 28. z Tit. 2. 15.

Q. *Quænam sunt peccata superiorum?*

R. Superiorum peccata (præter neglectum eorum quæ ab illis exiguntur officiorum *a*) sunt, seipsos *b* h. e. suam ipsorum gloriam *c*, otium, luxum, aut voluptatem *d*, inordinatè appetere *e*; jubere quæ sunt illicita *e*, aut quæ ab inferioribus præstari nequeunt *f*, eis ut malè agant consulere *g*, vel malè agentibus minus facere id ne faciant *h*, dehortari ac deterrere à bene agendo, bene autem

agentes

agentes malè tractare k; eos indebitè castigare l, injuriæ, tentationi, ac periculo negligenter eos aut exponere aut permittere m; provocare ad iram n; aut quocunque modo semetipsos deonestare, auctoritatemque suã imminuere, injustè, imprudenter, acerbè, vel remissè se gerendo o. a Ezech. 34 2, 3, 4. b Phil. 2. 22. c Job 5 44 & 7, 18. d Isa. 59. 10. 11. Deut. 17. 17. e Dan. 3, 4, 5, 6. Act. 4. 17, 18. f Exod. 5. 10 ad 18. Mat. 23, 2 4. g Mat. 14. 8. cum Marc 6, 24. h 2 Sam. 13. 28. i 1 Sam. 3. 13. k Job. 7. 46. 47, 48, 49. Col. 3. 21. Exod. 5. 17. l 1 Pet. 2. 18, 19, 20. Heb. 12. 10. Deut. 25 3. m Gen. 38. 11. 26 Act. 18. 17. n Eph. 6. 4. o Gen 9. 21. 1 Reg. 12, 13, 14, 15, 16. & 1. 6 2 Sam. 2, 29, 30, 31.

Q. *Quænam sunt æqualium officia?*

R. Officia æqualium sunt dignitatis ac valoris sui invicem rationem habere p; honorem tribuendo alterum alteri antecellere q; de alterius donis aut prosectu tanquam de proprijs gaudere mutuò r. p 1 Pet. 2. 17. q Rom. 12, 10. r Rom. 12, 15, 16. Phil. 2, 3, 4.

Q. *Quænam sunt æqualium peccata?*

R. Æqualium peccata sunt (præter neglectum eorum quæ ab ijs exiguntur officiorum s) alterius invicem dignitatem parvi facere t, donis invidere u, de aucris honoribus, aut prosperitate dolore affici x, superioritatem in se invicem usurpare y. s Rom. 13. 8. 1 2 Tim. 3. 3. u Act. 7. 9. Gal. 5. 26 x Num. 12, 2. Esth. 6, 12, 13. y 3 Joh. v. 6. Luc. 22. 24.

Q. *Quænam est ratio quinto præcepto annexa, quæ magis nos ad ejus observationem urgeamur?*

R. Ratio

R. Ratio annexa quinto præcepto in hisce verbis [*ut prolongentur dies tui in terrâ illâ quam tibi largitur Dominus Deus tuus* y] est, quâ longæ vitæ, ac prosperitas diserte promittitur omnibus hoc præceptum observantibus, quatenus nempe Dei gloriæ, eorúmque bono conducant z. y Exod. 20. 12. z Deut. 5. 16. 1 Reg. 8. 25. Eph. 6. 2, 3.

Q. *Quodnam est præceptum sextum?*

R. Præceptum sextum est [*Non occides* a.] a Exod. 20. 13.

Q. *Quæ autem sunt officia in sexto præcepto imperata?*

R. Officia in sexto præcepto imperata sunt, studia quæque sedula, licitique conatus vitam nostram b aliorúmque c, conservandi; omnibus cum cogitationibus, tum destinationibus obsistendo d, passiones subjugando e; occasiones f, tentationes g, actionésque omnes declinando, quæcunq; eò tendunt, ut vitâ suâ quispiam injustè privetur h; prout etiam justâ ejusdem adversus vim defensione i, patiente manûs divinæ perpessione k, animi tranquillitate l, cordis alacritate m, cibi n, potûs o, medicinæ p, somni q, laboris r, ac recreationum [usu sobrio, cogitationibus benignis s, dilectione t, misericordiâ u, mansuetudine, lenitate, benignitate x, dictis, ac moribus placidis y, mitibus, comibúsque z, longanimitate, facilitate redeundi in gratiam, injuriarú patiente tolerantiâ & cõdonatione, boni pro malo retributione a, afflictorũ levatione, & sublevatione, curione ac defensione innocentũ b. b Eph. 5. 28, 29. c 1 Reg. 18. 4. d Jer. 26. 15, 16 Act. 23. 12, 16, 17, 21, 27. e Eph. 4, 26, 27. [2 Sam. 2. 22. Deut. 22. 8. g Mal. 4, 6, 7. Prov. 1, 10, 11 15.

15, 16. h 1 *Sam.* 24, 12, & 26, 9, 10, 11. *Gen.* 37, 21, 22. i *Psal.* 82, 4. *Prov.* 24. 11, 12. 1 *Sam.* 14, 45. k *Jac.* 5 7, 8, 9. 10, 11. *Heb.* 12. 9. l 1 *Thess.* 4, 11. 1 *Pet.* 3, 4. *Psal.* 37, 8, 9, 10, 11. m *Prov.* 17. 22. n *Prov.* 25, 16, 27. o 1 *Tim.* 5, 23. p *Isa.* 38, 21. q *Psal.* 127. 2. r *Eccles.* 5. 12 2 *Thess.* 3. 10, 12. *Prov.* 16. 26. s *Eccles.* 3. 4, 11. t 1 *Sam.* 19, 4, 5. & 22. 13, 14. u *Rom.* 13. 10. * *Luc.* 10. 33, 34, 35. x *Col.* 3. 12, 13. y *Jac.* 3 17. z 1 *Pet.* 3, 8, 9, 10, 11. *Prov.* 15, 1 *Judic.* 8 1, 2, 3. a *Mat.* 5, 24. *Eph.* 4, 2, 32. *Rom.* 12, 17, 20, 21. b 1 *Thess.* 5, 14: *Job* 31, 19, 20. *Mat.* 25, 35 36. *Prov.* 31, 8, 9.

Q. Quænam sunt peccata in sexto præcepto vetita?

R. Peccata vetita in sexto præcepto sunt, quælibet vitæ ademptio seu nostræ *c*, sive alienæ *d*, extra tamen rationem justitiæ publicæ e belli legitimi *f*, ac defensionis necessariæ g; licitorum ac necessariorum vitæ mediorum neglectus aut subductio *h*, ira mala *i*, odium *k*, invidia *l*, vindictæ cupiditas *m*, omnes passionum excessus *n*, curæ anxiæ *o*, cibi, potûs *p*, laboris *q*, recreationum *r*, usus immoderatus, dicta provocantia *s*, oppressio *t*, litigatio *u*, percussio, vulneratio [illegible] quicquid denique conferre quoquo [illegible] ad vitam cujuspiã destruendam [illegible] d *Gen.* 9. 6. e *Num.* 35. 31, 33. f *Jer.* [illegible] *Deut.* 20. cap. g *Exod.* 22. 2. 3. h *Mat.* 25. 41, 43. *Jac.* 2. 15, 16. *Eccles.* 6, 1, 2. i *Mat.* 5. 22. k 1 *Joh.* 3. 15. *Lev.* 19, 17. l *Prov.* 14, 30. m *Rom.* 12. 19. n *Eph.* 4. 31. o *Mat.* 6, 31, 34. p *Luc.* 21. 34. *Rom.* 13, 13. q *Eccles.* 12, 12. & 2. 22. 23. r *Isa.* 5. 12.

s *Prov.*

l Prov. 15. 1. & 12, 18. t Ezech. 18, 18, Exod. 1 14. u Gal. 5. 15. Prov. 23. 29. * Num. 35. 16, 17 18. 21. x Exod. 21. 18. ad finem.

Q. *Quodnam est præceptum septimum?*

R. Præceptum septimum est, *Non mæchaberis y.* y Exod. 20. 14.

Q. *Quænam verò sunt officia in septimo præcepto imperata?*

R. Officia septimo præcepto imperata sunt corporis, mentis, affectuum *z*, verborum *a*, gestuumque *b*, castitas; ejusque in nobis ipsis ac in alijs conservatio *c*, oculorum sensuúmque omnium vigil custodia *d*, temperantia *e*, inter castos versari *f*, in vestitu modestia *g*, conjugium continentiæ donum non habentium *h*, conjugalis amor *i*, ac cohabitatio *k*, in vocationibus labor diligens *l*, occasionum omnium impuritatis fuga, ac tentationum eò tendentium resistentia *m*. z 1 Thess. 4. 4. Job 31. 1 1 Cor. 7. 34. a Col. 4, 6. b 1 Pet. 3. 2. c 1 Cor. 7 2. 35. 36. d Job 31, 1, e Act. 24. 24, 25. f Prov. 2. 16, ad 21. g 1 Tim. 2. 9. h 1 Cor. 7, 2, 9 i Prov. 5. 19, 20. k 1 Pet. 3. 7. l Prov. 31, 11. 27 28. m Prov. 5. 8. Gen. 39. 8, 9, 10.

Q. *Quæ sunt peccata prohibita in præcepto septimo?*

R. Peccata in præcepto septimo prohibita sunt, cùm neglectus officiorum quæ exiguntur *n*, tum etiam adulterium, fornicatio *o*, raptus, incestus *p*, sodomia, ac libidines omnes non naturales *q*, impuræ quæque imaginationes, cogitationes, intentiones, affectionésque *r*; corrupta omnis turpiáque colloquia, eorúmve auscultatio *s*, oculorũ lascivia *t*, gestus impudens levisque, vestitus immodestus *u*,

conjugiorum licitorum prohibitio * illicitorum dispensatio x, prostibulorum approbatio, toleratio, exercitiú, eorundémque frequentatio y; vota cœlibatûs illaqueantia z, matrimonij dilatio indebita a, polygamia, qua plures habet aut vir uxores, aut fœmina maritos eodem tempore b, injustum divortium c, aut desertio injusta d, otium, gula, ebrietas e, consortij impudici usus f, ut & lascivarum cantionum, librorum, picturarum, saltationú, ludorum scenicorú g, omnium denique quæ impudicitiæ morus excitare in nobis aliísve possint, omnésque impudicitiæ actus g. u *Prov.* 5. 7. o *Heb.* 13. 4. *Gal.* 5. 19. p 2 *Sam.* 13, 14. 1 *Cor.* 5. 1. q *Rom* 1 24, 26, 27. *Lev.* 20, 15, 16. r *Mat.* 5, 28. & 15 19. *Col.* 3, 5. s *Eph.* 5, 3, 4. *Prov.* 7. 5, 21, 22 t *Isa.* 3, 16. 2 *Pet.* 2, 14. u *Prov.* 7, 10, 13 * 1 *Tim.* 4, 3. x *Lev.* 18, 1, ad 21, *Marc.* 6, 18 *Mal.* 2, 11, 12. y 1 *Reg.* 15, 12. 2 *Reg.* 23, 7 *Deut.* 23, 17, 18. *Lev.* 19, 29. *Ier.* 5, 7. *Prov.* 7 24, 25, 26, 27. z *Mat.* 19, 10, 11. a 1 *Cor.* 7, 7 8, 9. *Gen.* 38. 26. b *Mal.* 2. 14, 15. *Mat.* 19. 5 c *Mal.* 2. 16. *Mat.* 5. 32. d 1 *Cor.* 7. 12, 13. e *Ez.* 16. 49. *Prov.* 23, 30, 33. f *Gen.* 39, 10. *Prov.* 5 8. g *Eph.* 5, 4. *Ezech.* 23. 14. 15, 16. *Isa* 23, 15 16, 17. & 3, 16. *Marc.* 6. 22. *Rom.* 13, 13. 1 *Pet.* 4. 3. h 2 *Reg.* 9, 30. *cum* Jer. 4, 30. & Ezech. 23 40.

Q. *Quodnam est præceptum octavum?*

R. Præceptum octavum est, *Non furaberis*. i. 1 *Exod.* 20, 15.

Q. *Quænam sunt officia octavo præcepto imperata?*

R. Officia octavo præcepto imperata sunt, veritas,

ritas, fidelitas, justitiáque in contractibus ac hominum inter se commercijs *k*, suum cuique tribuere *l*, restitutio bonorum si quæ injustè ab ijs ad quos jure spectant detineantur *m*, largitio ac mutuatio gratuita, prout res nostræ tulerint, ac necessitates aliorum flagitaverint *n*, judiciorum nostrorum voluntatum & affectionum circa res mundanas moderatio *o*, providens cura studiumque ea quæ naturæ nostræ sustentandæ necessaria sunt ac convenientia, conditionique nostræ congruentia *p*, acquirendi *q*, conservandi, adhibendi, ac ordinandi vitæ genus licitum *r*, in eoque diligentia *s*, frugalitas *t*, actionum forensium *u*, ac fidejussionum, nisi si forte necessariæ fuerint, evitatio, aliarúmque ejus generis obligationum *, unà cum conatu res & bona externa non minùs aliorum quàm nostra, justis quibusque licitísque medijs, cùm procurandi, tum conservandi ac promovendi *x*. *k* *Psal.* 15. 2. 4 *Zech.* 7. 4. 10, & 8. 16, 17. *l* *Rom.* 13. 7. *m* *Leu.* 6, 2, 3. 4. 5. *cum Luc.* 19. 8. *n* *Luc.* 6. 30. 38. *o* *Job.* 3, 17. *Eph.* 4. 28. *Gal.* 6. 10. *o* 1 *Tim.* 6. 6, 7. 8 9. *Gal.* 6. 14. *p* *Prov.* 27. 23. *ad finem.* *Eccles.* 2 24. & 3. 12. 13. 1 *Tim.* 6. 17, 18. *Isa.* 38. 1. *Mat.* 11. 8. *q* 1 *Tim.* 5. 8. *r* 1 *Cor.* 7. 20. *Gen.* 2, 15, & 3, 19. *s* *Eph.* 4. 28. *Prov.* 10. 4. *t* *Job.* 6. 17. *Prov.* 21, 20. *u* 1 *Cor.* 6. 1. *ad* 9. * *Prov.* 6. 1. *ad* 6. & 11. 5. *x* *Lev.* 25, 35. *Deut.* 22. 1, 2, 3, 4 *Exod.* 23. 4, 5. *Gen.* 47. 14. 20. *Phil.* 2. 4 *Mat.* 22. 39.

Q. *Quæ sunt peccata vetita in octavo præcepto?*

R. Peccata octavo præcepto vetita (præter officiorum quæ inibi exiguntur neglectum *y*;) sunt furtum *z*, latrocinium *a*, plagium *b*; rei cujuslibet

vi aut dolo malo ablatæ recepcio c, fraudem exercere d, ponderibus ac mensuris injustis uti e, terminos dimovere f, in contractibus hominum inter se g, aut in rebus fidei commissis injustitia & fraudulentia h, oppressio i, expilatio k, fœneratio l, corrupta munerum acceptatio m, actiones forenses excruciantes n, agrorum diremptiones, ac villarum depopulationes injustæ o, timiopolas agere, unde rerum precium augeatur p, instituta vitæ illicita q, omnes illæ rationes injustæ ac nefariæ quibus à proximo nostro quod ei jure deberur aut auferimus, aut detinemus, aut nosmetipsos locupletamus r, invidia s, inordinata bonorum externorum æstimatio, aut affectatio t, diffidentes ac distrahentes curæ studiáque in eis requirendis, conservandis, utendisque u, aliorum rebus prosperis invidere *, prout etiam ignavia x, prodigalitas, luxus vastantes, reliquæque omnes viæ damnum rei nostræ familiari indebitè inferendi y, uti & debiti usus, ac solatij ex rebus nobis à Deo donatis percipiendi nostrimet defraudatio z. y Jac. 2. 15. 16 1 Joh. 3. 17. z Eph. 4. 28. a Psal. 62. 10. b 1 Tim. 1. 10. c Prov. 29. 24. Psal. 50. 18. d 1 Thess. 4 6 e Prov. 11. 1. & 20. 10. f Deut. 19. 14. Prov. 23 10. g Amos 8. 5. Psal. 37. 21. h Luc. 16. 10, 11. 12 i Ezech. 22. 29. Lev. 25. 17. k Mat. 23. 25. Ezech. 22. 12. l Psal. 15. 5. m Job. 15 34. n 1 Cor. 6 6. 7. 8. Prov. 3. 29. 30. o Isa. 5. 8. Mic. 2. 2. p Prov. 11. 26. q Act. 19. 24, 25. r Job 20. 19. Jac. 5. 4. Prov. 21, 6. s Luc. 12, 15. t 1 Tim. 6. 5. Col. 3. 2. Prov. 23 5 Psal. 62. 10. u Mat. 6 25. 31 34. Eccles 5 12. * Psal. 73. 3. & 37. 1, 7, x 2 Thess. 3. 11. Prov. 18, 9. y Prov. 21, 17. & 23

20, 21 & 28. 19. 2 Eccles. 4. 8. & 6. 2. 1 Tim. 5. 8.

Q. *Quodnam est præceptum nonum?*

R. Præceptum nonum est, *Non eris adversus proximum tuum testis mendax* a. a *Exod.* 20. 16.

Q. *Quænam sunt officia nono præcepto imperata?*

R. Officia nono præcepto imperata sunt, veritatem inter homines *b*, bonúmque nomen & existimationem proximi æquè ac nostrum conservare *c*, ac promovere *d*, veritatem publicè agnoscere ac defendere *d*, eam ex animo *e*, sincerè *f*, liberè *g*, planè *h*, plenéque *i*, proloqui, eamque solam, cum in rebus forensibus ac juridicis *k*, tum in alijs rebus quibuscunque *l*, bene de proximis nostris præ charitate existimare *m*, eorumque bonum nomen amare, cupere, déque eo gaudere *n*, de ijsdem infirmitatibus dolore affici *o*, easque cooperire *p*, dona & gratias eorum lubenter agnoscere *q*, eorum innocentiam propugnare *r*, bonam de ijs famam prompte excipere *s*, obloquutiones verò non nisi invitè admittere *t*, delatores *u*, adulatores *x*, ac detractores rejicere *x*, nominis nostri amorem curámque gerere, illudque, ubi opus est, defendere *y*, promissiones licitas præstare *z*; quæcunque denique vera sunt, quæcunque honesta, quæcunque amabilia, quæcunque boni nominis, eis studere, ea facere *a*. b *Zech.* 8. 16. c 3 *Joh.* v. 12. d *Prov.* 31. 8. 9. e *Psal.* 15. 2. f 2 *Chr.* 19. 9. g 1 *Sam.* 19. 4. 5. h *Jos.* 7. 19. i 2 *Sam.* 14. 18. 19. 20. k *Levit.* 19. 15. *Prov.* 14. 5. 25. l 2 *Cor.* 1. 17, 18. *Eph.* 4. 25. m *Heb.* 6. 9. 1 *Cor.* 13. 7. n *Rom.* 1. 8. 2 *Joh.* v. 4. 3 *Jud.* v. 34. o 2 *Cor.* 2. 4. & 12. 21. p *Prov.* 17. 9. 1 *Pet.* 4. 8. q 1 *Cor.* 1. 4. 5. 7. 2 *Tim.* 1. 3. 4. 5. r 1 *Sam.* 22. 14. s 1 *Cor.* 13. 6. 7. t *Psal.* 15. 3.

u Pro. 25, 23. x Pro. 26. 24. 25. z Psal. 101. 7. y Prov. 32. 1. Joh. 8. 49. a Psal. 15. 4. b Phil. 4. 8.

Q. *Quænam sunt peccata nono præcepto prohibita?*

R. Peccata nono præcepto prohibita sunt, veritatem, aut nomen seu proximorum sive nostrum quocunque modo violare *b*, tum vero præcipue in judiciis publicis *c*, testimonium falsum præbere *d*, testes falsos subornare *e*, scienter ac prudenter malam causam aut præsentia sua patrocinio defendere, veritatem impudenter ac vultuosè opprimere *f*, sententiam injustã ferre *g*, quod malũ est bonum, quod verò bonum est malum dicere, improbos secundum opera justorum remunerare, justos autem secundum opera improborum *h*, testamenta vel tabulas subjicere aut comminisci *i*, veritatẽ supprimere, indebitè in causa justa reticere *k*, prout etiã silere quandocunque iniquitatem aut ipsi reprehendere *l*, aut ad alios deferre debemus *m*, veritatem dicere, intempestive *n*, malitiosè in malũ finem *o*, eandem in falsam sententiam pervertere, aut dubiè ac æquivoce proferre ad veritatis justitiæve incommodum aut detrimentũ *q*, falsiloquium *r*, mendacium *s*, obtrectatio *t*, ablentiũ insimulatio *u*, detractio *x*, rumigeratio *z*, futurrus *y*, subsannatio *z*, convicium *a*, censura temeraria *b*, tetrica *c*, iniqua *d*, intentionum, verborũ actionúmque mala interpretatio *e*, adulatio *f*, ostentatio vana *g*, nimis honorifice aut viliter de nobismet ipsis aliisve aut loqui aut sentire *h*, dedecorũ gratiarúmque Dei abnegatio *i*, levioris culpæ aggravatio *k*, peccatorũ occultatio, excusatio vel extenuatio, cùm ad ea liberè

confitendum invicamur *l*, infirmiratum prodicio non necessaria *m*; falsos rumores spargere *n*; obscuriones avidè accipere, ijsque favere *o*, aures adversùs defensionem justam obturare *p*, suspicio mala *q*; merlitæ cujusquam laudi invidere vel indolere *r*, eamque imminuendi conatus ac desiderium *s*; è cujusvis dedecore ac infamiâ lætitiam capere *t*; contemptus fastidiosus *u*, admiratio stulta *x*, promissionum licitarum violatio *y*, neglectus earum rerum quæ sunt bonæ famæ *z*, earum autem quæ malam famam conciliant, cum à nobis ipsis perpetratio vel non declinatio, tum in alijs, quoad ejus fieri potest, non impeditio *a*. b 2 *Sam.* 17. 28. 2 *Sam.* 16. 3. & 9, 10. 15, 16. c *Lev.* 19. 15. *Hab* 1. 4. d *Prov.* 19. 5. & 6, 16. 19. e *Act.* 6. 13. f *Jer.* 9. 3. 5. *Act.* 24. 2. 5. *Psal.* 12. 3. 4. & 52. 1, 2, 3. 4. g *Prov.* 17. 15. 1 *Reg.* 21. 9. 10. 11. 12. 13. h *Isa.* 5. 23. i *Psal.* 119. 69. *Luc.* 19. 8. & 16. 5. 6. 7. k *Lev.* 5. 1. *Deut.* 13. 8. *Act.* 5. 3. 8. 9. 2 *Tim.* 4. 16. l 1 *Reg.* 1. 6. *Lev.* 19. 17. m *Isa.* 59. 4. n *Prov.* 29. 11. o 1 *Sam.* 22, 9, 10. cum *Psal.* 52. 1. 2. 3, 4. p *Psal.* 56. 5. *Joh.* 2. 19. cum *Mat.* 26. 60, 61. q *Gen.* 3. 5. & 26. 7. 9. r *Isa.* 59. 13. s *Lev.* 19. 11. col. 3. 9. t *Psal.* 50. 20. u *Psal.* 15. 3. * *Jac.* 4. 11. *Jer.* 38. 4. x *Levit.* 19. 16. y *Rom.* 1. 29. 30. 2 *Gen.* 21. 9. cum *Gal.* 4. 29. z 1 *Cor.* 6. 10. b *Mat.* 7, 1. c *Act.* 28. 4. d *Gen.* 38. 24. *Rom.* 2. 1. e *Neh.* 6. 6, 7, 8. *Rom.* 3. 8. *Psal.* 69. 10. 1 *Sam.* 1. 13, 14, 15. 2 *Sam.* 10. 3. f *Psal.* 12. 2, 3. g 1 *Tim.* 3. 6. h *Luc.* 18, 9, 11. *Rom.* 12. 16. 1 *Cor.* 4. 6. *Act.* 12. 22. *Exod.* 4. 10, 11, 12, 13, 14. i *Job* 27, 5, 6. & 4. 6. k *Mat.* 7. 3, 4, 5. l *Prov.* 28. 13, & 30, 20. *Gen.* 3, 12, 13. *Jer.* 2.

35. 2 Reg. 5, 25. Gen. 4. 9. m Gen. 9: 22. Prov. 25, 9, 10. n Exod. 23: 1. o Prov. 29, 12. p Act. 7, 56, 57. Job. 31: 13: 14. q 1 Cor. 13. 5. 1 Tim. 6 4. r Num. 11. 29. Mat. 21, 15. s Ezra 4, 12, 13. t Jer. 48, 27: u Psal. 35: 15: 16: 21 Mat. 27: 28 29. x Judæ v. 16. Act. 12, 22. x Rom. 1. 32: 2 Tim. 3, 3. y 1 Sam. 2. 24. z 2 Sam. 13: 12: 13. Prov. 5: 8: 9. & 6, 33.

Q. *Quodnam est præceptum decimum?*

R. Præceptum decimum est, *Non concupisces proximi tui domum, non concupisces proximi tui uxorem, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, neque aliud denique quicquam quod est proximi tui* a. a Exod. 20, 17.

Q. *Quænam sunt officia quæ decimo præcepto exiguntur?*

R. Officia quæ decimo præcepto exiguntur sunt; acquiescētia cum sorte nostrâ adeò perfecta b, totiúsq; animæ nostræ adeò benevola in proximū dispositio, ut omnes interni nostri motus ac affectus eum spectantes ad bonum ipsius tendant, idémque promoveant universum c. b Heb. 13, 5. 1 Tim. 6, 6. c Job. 31. 29. Rom. 12. 15. Psal. 122 7, 8, 9. 1 Tim. 1. 5. Esth. 10. 3. 1 Cor. 13, 4, 5, 6, 7.

Q. *Quæverò sunt peccata decimo præcepto prohibita?*

R. Peccata decimo præcepto prohibita sunt, rerum nostrarum displicentia d; invidia e, dolórque de bono proximi f, una cùm motibus affectibúsque circa res ejus indebitis quibuscunque g. d 1 Reg. 21 4. Esth. 5, 13. 1 Cor. 10. 10. e Gal. 5. 26. Jac. 3 14. 16. f Psal. 112. 9, 10. Neh. 2. 10. g Rom. 7. 7, 8.

7, 8. Rom. 13, 9. Col. 3, 5. Deut. 5, 21.

Q. *Quisquamne potest præcepta Dei perfectè observare?*

R. Nemo potis est vel è seipso *h*, vel ex gratia quavis in hac vita recepta præcepta Dei perfectè implere *i*, verum ea quotidie violat cùm cogitationibus *k*, tum dictis, factisque *l*. h Jac. 3, 2. Joh. 15. 5. Rom. 8. 3. i Eccl. 7, 20: 1 Joh. 1, 8, 10: Gal: 5, 17: Rom: 7, 18, 19: k Gen. 6, 5, & 8. 21: l Rom. 3, 9, ad 21. Jac. 3, 2. ad 13.

Q. *An verò sunt omnes legis divinæ transgressiones suâ naturâ atque in conspectu Dei ex æquo graves?*

R. Omnes legis divinæ transgressiones non sunt ex æquo graves; verùm peccata quædam alijs, tam suâ naturâ, quàm propter varias eorundem aggravationes, sunt in conspectu Dei graviora *m*. m Job. 19, 11. Ezech. 8, 6, 13, 15. 1 Joh. 5, 16: Psal: 78. 17, 32, 56.

Q. *Quænam sunt aggravationes illæ quibus peccata alia alijs redduntur graviora?*

R. Peccatis aggravationes accedunt.

A personis delinquentibus *n*, nempe si illis ætas provectior sit *o*, si plus habeant experientiæ, aut gratiæ *p*, quóque magis professione religionis *q*, donis *r*, dignitate *s*, ac munere sunt præstantes *t*, si sint aliorum duces *u*, quorumque exemplum plures possit ad imitationem invitare *. n Jer. 2: 8. o Job 32. 7, 9: Eccl. 4. 13. p 1 Reg. 11, 4, 9. q 2 Sam. 12. 14. 1 Cor. 5, 1. r Jac. 4, 17. Luc. 12. 47, 48. s Jer. 5, 4, 5. t 2 Sam. 12. 7, 8, 9. Ezech. 8. 11, 12: u Rom. 2. 17, ad 25. * Gal. 2, 11, 12: 13: 14.

A Personis læsis *x*, si immediatè adversùs Deum *y*, ejus attributa *z*, cultúmque *a*, adversùs

Christũ

Christū, ejusque gratiam *b*, Spiritum Sanctum *c*, ejus testimonium *d*, ac operationes *e*; adversùs superiores, viros eminentes *f*, eósque quibus aut relatione aliquâ speciali conjuncti sumus, aut officio devincti *g*; adversùs sanctorum quemlibet *h*; speciatim infirmos fratres *i*; ipsorum aut aliorum quorumvis animas *k*; commune bonum seu omnium sive multorum *l*. x *Mat.* 21. 38. 39. y 1 *Sam.* 2. 25 *Act.* 5. 4. *Psal.* 51. 4. z *Rom.* 2. 4. a *Mal.* 1. 8. 14 b *Heb.* 2. 2. 3. & 12. 25. c *Heb.* 10. 29. *Mat.* 12 31. 32. d *Eph.* 4. 30. e *Heb.* 6. 4. 5. f *Judæ* v. 8. *Num.* 12. 8. 9. *Isa.* 3. 5. g *Prov.* 30. 17. 2 *Cor.* 12. 15. *Psal.* 55. 12. 13. 14. 15. h *Zeph.* 2. 8. 10. 11. *Mat.* 18. 6. 1 *Cor.* 6. 8 *Apoc.* 17. 6. i 1 *Cor.* 8. 11. 12. *Rom.* 14. 13. 15. 21. k *Ezech.* 13. 19. 1 *Cor.* 8. 12. *Apoc.* 18. 23. *Mat.* 23. 15. l 1 *Thess.* 2. 15. 16. *Josh.* 22. 20.

A Peccati naturâ & qualitate *m*, si contra expressa legis verba fiat *n*, aut plura præcepta violet, peccata plura in se contineat *o*; si non solum in corde conceptū, verùm etiam dictis aut factis expressum sit *p*; si alijs sit offendiculo *q*, si reparationem nullam admittat *r*; si adversùs media *s*, salutis, beneficia *t*, judicia *Dei u*, naturæ lumen ***, conscientiæ convictionem *x*, admonitionem publicam privatamve *y*, censuras Ecclesiasticas *z*, punitiones civiles *a*, nostras ipsorum preces, proposita, promissa *b*, vota *c*, fœdera *d*, obligationes Deo facta aut hominibus *e*; si deliberatè fiat *f*, præfracto animo *g*, insolenter *h*, impudenter *i*, ostentanter *k*, malitiosè *l*, frequenter *m*, refractarie *n*, cum delectatione *o*, diuturnitate *p*, aut recidivatione post resipiscentiā *q*. m *Prov.* 6. 30, *ad finem.* n *Ezra* 9. 10, 11,

12

12. 1 Reg. 11, 9, 10. o Col. 3. 5. 1 Tim. 6. 10, Prov. 5. 8, 9, 10, 11, 12. & 6, 32, 33. Josu. 7 21. p Jac. 1, 14, 15. Mat. 5. 22. Mic. 2. 1. q Mat. 18, 7. Rom. 2. 23, 24. r Deut. 22. 22. cum v. 28, 29. Prov. 6. 32, 33, 34. 35. s Mat. 11, 21, 22, 23 24. Joh. 15, 22. t Isa. 1. 3. Deut. 32. 6. u Amos 4, 8. ad 12. Jer. 5, 3. * Rom. 1. 26, 27. x Rom. 1. 32. Dan. 5, 22. Tit. 3. 10, 11. y Prov. 29. 1. z Tit. 3, 10. Mat. 18, 17. a Prov. 27. 22. & 23, 35. b Psal. 78, 34. 35, 36, 37. Jer. 2. 20. & 42 5, 6, 20, 21. c Eccles. 5, 4, 5, 6. Prov. 20. 25 d Lev. 26. 25. e Prov. 2. 17. Ezech. 17, 18, 19 f Psal. 36, 4. g Jer. 6, 16. h Num. 15. 30. Exod. 21, 14. i Jer. 3, 3. Prov. 7, 13. k Psal. 52. 1, l 3 Joh. v. 10. m Num. 14. 22. n Zech. 7 11, 12 o Prov. 2. 14. p Isa. 57. 17. q Jer. 34, 8, 9, 10 11. 2 Pet. 2, 20, 21, 22,

A temporis *r*, locique *s*, circumstantijs; si die Dominico *t*, alijsve temporibus divino cultui consecratis *u*; si immediate præcedat *, vel subsequatur hæc *x*, aliáve auxilia quæ istiusmodi malis vel præcavendis vel medicandis destinantur *y*, si publicè aut coram alijs, quos probabile est provocatum indè aut coinquinatum iri *z*. r 2 Reg. 5, 26. s Jer. 7, 10. Isa. 26, 10. t Ezech. 23, 37, 38, 39. u Isa. 58, 3, 4, 5. Num. 25. 6, 7. * 1 Cor. 11, 20, 21. x Jer. 7, 8, 9, 10. Prov. 7. 14, 15. Joh. 13. 27, 30 y Ezra 9. 13, 14. z 2 Sam. 16, 22. 1 Sam. 2, 22, 23, 24.

Q. *Quid de Deo meretur peccatum quodque?*

R. Peccatum vel minimum quodque cum adversus supremum Dei dominium *a*, bonitatem *b*, &

& sanctitatem c, justamque ejus legem fiat d, iram ejus ac maledictionem e, tam in hac vita f, quam futurâ cómeretur g, neque potest nisi Christi sanguine expiari h. a Jac. 2, 10, 11. b Exod. 20, 1, 2. c Heb. 12, 13. Lev. 10, 3. & 11, 44, 45. d 1 Joh. 3, 4. Rom. 7, 12. e Eph. 5, 6. Gal. 3, 10. f Lam. 3, 39. Deut. 18, 15. ad finem. g Mat. 25, 41. h Heb. 9, 22. 1 Pet. 18, 19.

Q. *Quid à nobis exigit Deus, quò iram ejus ac maledictionem, nobis debitam propter legis transgressionem effugiamus?*

R. Quò iram ac maledictionem Dei propter transgressionem legis nobis debitam effugiamus, à nobis exigit respiscentiam erga Deum, fidemque erga Dominum nostrum Jesum Christum i, ac diligentē mediorum externorū usum, quibus cómunicat nobis Christus mediationis suæ beneficia k. i Act. 20, 21. Mat. 3, 7, 8. Luc. 13, 3, 5. Act. 16, 30, 31. Joh. 3, 16. 18. k Prov. 2, 1, ad 6. & 8, 33. ad finem.

Q. *Quenam sunt externa illa media quibus Christus nobis mediationis suæ communicat beneficia?*

R. Media externa ac ordinaria quibus Christus cómunicat Ecclesiæ suæ mediationis suæ beneficia sunt instituta ejus omnia; inprimis autem Verbum, Sacramenta & Oratio, quæ quidē omnia electis fiunt ad salutē efficacia l. l Mat. 18, 19, 20. Act. 2, 42, 46, 47.

Q. *Quomodo fit Verbum efficax ad salutem?*

R. Spiritus Dei lectionem verbi, præcipuè verò prædicationem reddit medium efficax illuminandi m, convincendi, humiliandique peccatores n, eósq;

eósque amoliendi ab omni confidentia sui, ad Christũ autem pertrahendi *o*, ac ad imaginem ejus conformandi *p*, ejusque eos voluntati subjugandi *q*, quin etiam confirmandi eos adversùs tentationes omnes corruptionésque *r*, ædificandi in gratia *s*, eorúmque corda in sanctitate ac solatio per fidẽ ad salutem stabiliendi *t*. m *Neh.* 8, 8; *Act.* 26. 18, *Psal.* 19, 8: n 1 *Cor.* 14, 24, 25: 2 *Chron.* 34, 18, 19, 26, 27, 28. o *Act.* 2, 37, 41, & 8, 27, ad 39: p 2 *Cor.* 3, 18: q 2 *Cor.* 10, 4, 5, 6: *Rom.* 6, 17: r *Mat.* 4, 4, 7, 10: *Eph.* 6, 16, 17: *Psal.* 19, 11: 1 *Cor.* 10, 11: s *Act.* 20, 32: 2 *Tim.* 3, 15, 16, 17 1 *Rom.* 16, 25: 1 *Thess.* 3, 2, 10, 11 13: *Rom.* 15, 4, & 10, 13, 14, 15, 16, 17: & 1, 16.

Q. *Estne igitur verbum Dei ab omnibus legendum?*

R. Quamvis omnibus non sit permissũ, ut verbum Dei publicè legant corã toto cœtu *u*, nullum tamen est genus hominũ quod seorsim *, ac in familijs suis illud legere non tenetur *x*, in quem finã scripturæ sacræ sunt ex originalibus in vulgares linguas transferendæ *y*. u *Deut.* 31, 9, 11, 12, 13. *Neh.* 8, 2, 3. & 9. 3, 4. 5. * *Deut.* 17. 19: *Apoc.* 1. 3: *Joh.* 5, 39, *Isa.* 34, 16. x *Deut.* 6, 6, 7, 8, 9. *Gen.* 18, 17, 19: *Psal.* 78, 5, 6, 7: y 1 *Cor.* 14, 6, 9, 11, 12, 15, 16, 24, 27, 28.

Q. *Qui legendum est verbum Dei?*

R. Scripturæ sacræ legendæ sunt, cum summa illarum veneratione, ac reverentia *z*, cum persuasione firma, esse illas ipsissimũ verbum Dei *a*, eumque solũ efficere posse ut illas intelligamus *b*, cum desiderio voluntatem divinam, in ijs revelatam cognoscendi, credendi, eique obtemperandi *c*, cum

diligentia *d*, ac earum materiæ scopóque attentione *e*, cum meditatione *f*, applicatione *g*, abnegatione nostri *h*, ac oratione *i*. z *Psal.* 19, 10: *Neh.* 8, 3 *ad* 10, *Exod.* 24, 7: 2 *Chr.* 34. 27: *Isa.* 66, 2. a 2 *Pet.* 1, 19, 20, 21. b *Luc.* 24, 45. 2 *Cor.* 3. 13 14, 15, 16. c *Deut.* 17, 19, 20. d *Act.* 17. 11. e *Act.* 8, 30, 34. *Luc.* 10, 26, 27, 28. f *Psal.* 1, 2. & 119, 97. g 2 *Chr.* 34. 21. h *Prov.* 3, 5. *Deut.* 33. 3. i *Prov.* 2, 1, ad 7. *Psal.* 119, 18. *Neh.* 8, 6. 8.

Q. *A quibus prædicari debet verbum Dei?*

R. Verbum Dei ab ijs solis prædicari debet, qui donis sufficienter instructi sunt *k*, atque insuper debitè ad id officij approbati vocatique *l*. k 1 *Tim.* 3, 2, 6. *Eph.* 4, 8, 9, 10, 11. *Hos.* 4, 6. *Mal.* 2, 7. 2 *Cor.* 3, 6. l *Jer.* 14, 15. *Rom*, 10. 15. *Heb.* 5, 4. 1 *Cor.* 12. 28, 29. 1 *Tim.* 3, 10, & 4, 14, & 5, 22.

Q. *Quomodo prædicare debent verbum Dei qui sunt ad illud munus vocati ac designati?*

R. Qui vocati sunt ad laborandū in verbi ministerio, prædicare debent doctrinam sanam *m*, diligenter *n*, tempestive, intempestive *o*, simpliciter *p*, non in allicientibus humanæ sapientiæ verbis, verum in demonstratione spiritus, & potentiâ *q*, fideliter *r*, totum Dei consiliū manifestando *s*, prudenter *t*, variæ auditorum necessitati & captui semet accōmodando *u*, fervidè *x*, è flagrante Dei *x*, animarúmque populi ejus amore *y*, sincerè *z*, in Dei gloriam & populique conversionem *a*, ædificationē *b*, ac salutē collimando *c*. m *Tit.* 2, 1. 8. n *Act.* 18. 25: o 2 *Tim.* 4. 2. p 1 *Cor.* 14. 19. q 1 *Cor.* 2, 4. r *Jer.* 23. 22. 1 *Cor.* 4, 1, 2. s *Act.* 20, 27. t *Col.* 1, 28. 2 *Tim.* 2, 15: u 1 *Cor.* 3. 2: *Heb.* 5,

12, 13, 14. *Luc.* 12, 42. * *Act.* 18, 25. 2 *Cor.* 5, 13, 14. *Phil.* 1, 15, 16, 17. y *Col.* 4, 12. z *Cor.* 12, 15. z 2 *Cor.* 2, 17. & 4, 2. a 1 *Thess.* 2, 4, 5, 6. *Job.* 7, 18. b 1 *Cor.* 9, 19, 20, 21, 22. c 2 *Cor.* 12, 19. *Eph.* 4, 12. d 1 *Tim.* 4, 16. *Act.* 26, 16, 17, 18.

Q. *Quid exigitur à prædicationem verbi audientibus?*

R. Ab ijs qui prædicationem verbi audiunt id exigitur, ut ei cum omni diligentia e, præparatione f, ac oratione g, attendant; ut quicquid audierint, per scripturas examinent h, ut fide i, amore k, lenitate l, ac promptitudine animi m, veritatem excipiant tanquam verbum Dei n, de eo meditentur o, sermonésque conferant p, in cordibus suis abdant q, ejusque fructus in vita sua edant r. e *Prov.* 8. 34. f 1 *Pet.* 2, 1, 2. *Luc.* 8, 18. g *Psal.* 119, 18 *Eph.* 6, 18, 19. h *Act.* 17, 11. i *Heb.* 4, 2. k 2 *Thess.* 2, 10. l *Jac.* 1, 12. m *Act.* 17, 11. n 1 *Thes.* 2, 13. o *Luc.* 9, 44. *Heb.* 2, 1. p *Luc.* 24, 14. *Deut.* 6, 6, 7. q *Prov.* 2, 1. r *Psal.* 119, 11. r *Luc.* 8 15. *Jac.* 1, 25.

Q. *Quâ verò ratione fiunt Sacramenta salutis media efficacia?*

R. Sacramenta fiunt media salutis efficacia, non per vim quamvis ipsis intrinsecam, aut per virtutem aliquam ab administrantis pietate, vel intentione derivatâ, verùm tantùmodo per operationē sancti Spiritus & benedictionē Christi, à quo sunt instituta s. s 1 Pet. 3, 21. *Act.* 8, 13, *cum v.* 23. 1 *Cor.* 3. 6, 7, & 12, 13.

Q. *Quid est Sacramentum?*

R. Sacramentum est ordinatio sacra à Christo

in Ecclesia sua instituta t, ad mediationis suæ beneficia u, eis qui sunt in fœdere gratiæ * significandum, obsignandum, & exhibendũ x, eorumque fidem cæteráque gratias confirmandũ augendúmque y, eos ad obedientiã obligandum z, eorúmque amorẽ ac communionẽ inter se mutuã testificandum fovendúmque a, quinetiã eos ab extraneis distinguendum b. t *Gen.* 17, 7, 10: *Exod.* 12. *cap. Mat.* 28, 19 & 26, 27, 28. u *Act.* 2, 38. 1 *Cor.* 10, 16. * *Rom.* 15, 8. *Exod.* 12, 48. x *Rom.* 4. 11. 1 *Cor.* 11, 24, 25. y *Rom.* 4. 11. *Gal.* 3, 27. z *Rom.* 6, 3, 4. 1 *Cor.* 10, 21. a *Eph.* 4, 2, 3, 4, 5. 1 *Cor.* 12, 13. b *Eph.* 2, 11, 12. *Gen.* 34. 14.

Q. *Quæ sunt partes Sacramenti?*

R. Sacramenti partes duæ sunt, altera quidẽ signum externũ ac sensibile adhibitũ secundũ Christi institutionem; altera vero gratia interna est, ac spiritualis per illud significata c. c *Mat.* 3, 11. 1 *Pet.* 3, 21. *Rom.* 2, 28, 29.

Q. *Cedo numerum Sacramentorum, quæ Christus instituit in Ecclesia sua sub N. T.*

R. Sub Novo Testamento Christus in Ecclesia sua duo tantum instituit Sacramenta, Baptismum scilicet ac Cœnã Domini d. d *Mat.* 28. 19. 1 *Cor.* 11, 20, 23. *Mat.* 26, 27, 28.

Q. *Quid est Baptismus?*

R. Baptismus est Sacramentũ N. T. quo ablutionẽ per aquam in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti e, ordinavit Christus, quæ signum foret ac sigillum insitionis in ipsum f, remissionis peccatorũ per sanguinem ipsius g, ut & regenerationis per ejus spiritum h, adoptionis item i, ac resurrectionis ad vitam æternã k, quaque personæ baptizatæ

ræ in Ecclesiam visibilē solenniter admittuntur, l & paciscuntur publicè ac ex professo, se nempe totos fore solius Domini m. e Mat. 28, 19. f Gal. 3, 29. g Marc. 1. 4: Apoc. 1, 5. h Tit. 3, 5. Eph. 5, 26. i Gal. 3, 26, 27. k 1 Cor. 15, 29. Rom. 6, 3. l 1 Cor. 12, 13. m Rom. 6, 4.

Q. *Quibus administrandus est Baptismus?*

R. Baptismus non est quibuslquam administrandus qui sunt extra Ecclesiam visibilē, adeoque à fœdere promissionis alieni, usque dum suam in Christū fidem, eique se obedientes fore profiteantur n infantes autē à parentum utroque vel altero tantū procreati, fidem in Christū, eique obedientiam profitente, vel eo fœderati sunt ac baptizandi o. n Act. 8, 36, 37, & 2, 38. o Gen. 17. 7, 9. cum Gal. 3, 9. 14. & Col. 2, 11, 12, & Act. 2, 38, 39, & Rom. 4. 11, 12, 1 Cor. 7, 14. Mat. 28, 19, Luc. 18. 15: 16. Rom. 11, 16.

Q. *Qua ratione recolendus est nobis baptismus noster quò uberiorem exinde fructum percipiamus?*

R. Necessarium (at neglectum nimis) officium baptismū nostrum recolēdi, quò uberiorem exinde fructū percipiamus à nobis tota vitā præstari debet, præcipue verò tentationis tempore, dúmque alijs nobis præsentibus administratur p, serio nempe gratóque animo naturā ejus considerando, finesque propter quos est à Christo institutus, privilegia, ac beneficia per illum collata & obsignata, nostrúmque in eo votum solenniter nuncupatum q, humiliando nosmet ipsos propter nefaria nostra inquinamenta, quódque gratiæ baptismi defuerimus, nostræque in eo pactioni r, eisque planè contrarij ambulaverimus, promovendo ad certitudinē remis-

sionis peccatorū, ut & benedictionum omniū reliquarum quæcunque in eo nobis sacramento obsignantur *f*, derivando vires à Christi morte ac resurrectione, in quem baptizati sumus, ad mortificationē peccati, & gratiæ vivificationē *g*, optetam dando ut fide vivamus *h*, & conversationem nostrā in sanctimonia ac justitia habeamus ***, quemadmodum illos decet qui nomine suo Christo inibi dederunt *x*, utque in fraterna charitate ambulemus, eodem nempe spiritu in idem corpus baptizati *y*.

p Col. 2, 11, 12. *Rom.* 6, 4, 6, 11. *q* Rom. 6. 3, 4 5. *r* 1 Cor. 1. 12, 13. *Rom.* 6, 2, 3. *s* Rom. 4, 11, 12. *t* 1 Pet. 3. 21. *t* Rom. 6, 3, 4, 5. *u* Gal. 3, 26 27. *** Rom. 6, 22. *x* Act. 2, 38. *y* 1 Cor. 12, 13, 25, 26, 27.

Q. *Quid est Cœna dominica?*

R. Cœna Dominica est N. T. sacramentū *z*, in quo dando accipiendóque panem ac vinum, secundum constitutionē Jesu Christi, mortis ejus declaratur, quique digne participant, corpore ipsius ad sanguine vescuntur ad eorum spirituale nutritionem, & incrementū in gratia *a*; unionem cum eo ac communionē habent confirmatā *b*, gratitudinem suam erga Deum *c*, & cum eo pactionem *d*, mutuumque amorē, ac societatē inter se tanquā membra ejusdē corporis mystici testantur renovántque *e*.

z Luc. 22. 20. *a* Mat. 26, 26, 27, 28. 1 Cor. 11, 23, 24, 25, 26. *b* 1 Cor. 10. 16. *c* 1 Cor. 11, 24, 25, 26. *d* 1 Cor. 10, 14, 15, 16, 21. *e* 1 Cor. 10, 17.

Q. *Quomodo in sacramento Cœnæ Dominicæ dandum accipiendúmque panem ac vinum ordinavit Christus?*

R. Christus ordinavit ut verbi sui Ministri in sacra-

sacramento Cœnæ Dominicæ administrando panem vinúmque ab usu communi separent, atque id quidē per verbum institutionis, gratiarum actionē ac orationem; ut panem accipiant frangantque, atque tum panem, tum vinum dent communicantibus, qui eâdem constitutione tenentur panem accipere & comedere, vinúmque bibere, gratè commemorantes corpus Christi pro se fractum datumque, sanguinémque ejus pro se fusum *f*. *f* 1 *Cor*. 11 23, 24. *Mat*. 26, 26, 27, 28. *Marc*. 14, 22, 23, 24 *Luc*. 22, 19, 20.

Q. Qua ratione corpore ac sanguine christi pascuntur qui dignè participant Cœnam dominicam?

R. Quemadmodū corpus & sanguis Christi in Cœna Dominica non sunt corporeè aut carnaliter præsentia, in, cum, aut sub pane ac vino *g*, spiritualiter tamen fidei recipientis non minùs quidem verè ac realiter, quàm externis eorum sensibus elementa ipsa præsto sunt *h*: ita in sacramento Cœnæ Dominicæ dignè communicantes, vescuntur inibi corpore ac sanguine Christi, modo non corporeo quidem aut carnali, at spirituali *i*, verè nihil ominus ac realiter, dum Christum crucifixum omniaque mortis ejus beneficia per fidem recipiunt applicantque sibimetipsis *k*. *g* *Act*. 3, 21. *h* *Mat*. 26, 26 28. *i* 1 *Cor*. 11, 24, *ad* 29. *k* 1 *Cor*. 10, 16.

Q. Quomodo se præparare debent qui sacramenti Cœnæ Dominicæ participes sunt futuri?

R. Sacramenti Cœnæ Dominicæ participes futuri, ad illud priùs semet præparare debent, examinando semet *l*, an sint in Christo *m*, quæ peccata admiserint, quibus rebus indigeant *n*, an veram habeant ac sufficientem cognitionem *o*, fidem *p*, resipiscen-

piscentiam q, erga Deum ac fratres amorem r, erga omnes homines charitatem s, eorum qui illos injuriâ afficerint ignoscentiam t, qualia habeant erga Christum desideria u, déque nova ipsorum obedientia x; quinetiâ porrò, harú gratiarum exercitium renovando x, per meditationem seriam y, ac orationem fervidam z.

l 1 cor. 11, 28. m 2 cor. 13. 5. n 1 cor. 5. 7. cum Exod. 12, 15. o 1 Cor. 11. 29. p 2 cor. 13, 5. q Zech. 12, 10. 1 Cor. 13. 31. r 1 cor. 10. 16, 17. Act. 2. 46 47. s 1 cor. 5, 8. & 5, 8, 20. t Mat. 5, 23, 24. u Isa. 55, 1. Joh. 7, 37. x 1 cor. 5, 7, 8. x 1 cor. 11. 25, 26, 28. Heb. 10, 21, 22, 24. Psal. 26 6. y 1 cor. 1, 24, 25. z 2 chron. 30. 18, 19. Mat. 26, 26.

Q. *An accedere ad Cœnam Domini licet ei, qui an sit in Christo, vel an sit rite præparatus dubitat?*

R. Qui dubitat an ipse in Christo sit, aut an sit rite ad sacramẽtum Cœnæ Dominicæ præparatus, fieri potest ut jus in Christo habeat, quamvis illud nondum habeat pro comperto a, imò verò in reputatione Dei jam habet, si nempe carentiæ ejus sensu debito sit affectus b, veréque cupiat in Christo reperiri c, ac discedere ab omni iniquitate d, quo in casu (quoniam eo fine promissa fiunt, & hoc sacramentum instituitur, quò Christianis infirmis ac dubitantibus subveniatur e) deflere suam debet infidelitatẽ f, atque operam dare ut dubia sibi solvantur g, quod certè faciens ad Cœnã Domini accedere potest & debet, ut ulteriùs inde corroboretur h.

a Isa. 50. 10. 1 Joh. 5. 13. Psal. 88. per totum. Psal. 77. 1. ad 12. Jonah 2. 4, 7. b Isa. 54, 7. 8, 9, 10 Mat. 5, 3, 4. Psal. 31. 22. & 73. 13, 22, 23. c Phil. 3, 8.

3, 8, 9. *Psal.* 10. 17. & 43. 1, 2. 4. & 5, 11. d 2 *Tim.* 2. 19. *Isa* 50, 10. *Psal.* 66. 18, 19, 20. e *Isa* 40, 11. 29. 31. *Mat.* 12. 28. & 11. 10. & 26, 28. f *Marc.* 9. 24. g *Act.* 2, 37. & 16, 30. h *Rom.* 4, 1. 1 *Cor.* 11. 28.

Q. *An qui fidem profitentur ac ad Cœnam Domini accedere cupiunt ab eadem arceri jure possint?*

R. Quotquot vel ignorantes, aut scandalo alijs esse reperiuntur, fidem licet profiteantur, ac adire cupiunt Cœnam Dominicã, arceri ab hoc sacramento & possunt & debent per potestatem illam quam Christus in Ecclesia sua reliquit *i*; neque quidem sunt admittendi, ni cognitione prius imbuantur ac reformationem sui manifestent *k*. 1 *Cor.* 11. 27 *ad finem*, cum *Mat.* 7. 6. & 1 *Cor.* 5. *cap.* & *Judæ v.* 23, & 1 *Tim.* 5. 22. k 2 *Cor.* 2, 7.

Q. *Quid à sacramentum Cœnæ Dominicæ participantibus in tempore administrationis præstandum est?*

R. A participantibus Sacramentum Cœnæ Dominicæ id exigitur, ut, interea dum administratur, Deum omni sanctâ reverentia & attentione in illo instituto observent *l*, elementa & actiones sacramentales diligenter advertant *m*, corpus Domini caute discernant *n*, mortem ejus ac perpessionem cum summo affectu meditentur *o*, indeque semet excitent ad gratiarũ suarum vividum ac vegetũ exercitium *p*, semet ipsos judicando *q*, de peccato dolendo *r*, Christũ vehementer esuriendo sitiendóque *s*, eum per fidẽ pascendo *t*, de plenitudine ejus percipiendo *u*, meritis ejus fidendo *x*, amore ejus gaudendo *x*, pro ejus gratia agendo gratias *y*, pactũ denique suum cum Deo *z*, amorémque erga sanctos om-

omnes renovando a. | *Levit.* 10. 3. *Heb.* 12, 28. *Psal.* 5, 7. l *Cor.* 11, 17, 26, 27. m *Exod.* 24. 8 *cum Mal.* 26, 28. n 1 *Cor.* 11, 29. o *Luc.* 22, 19. p 1 *cor.* 11. 26. *&* 10, 3, 4, 5, 11, 14. q 1 *cor.* 11 31. r *Zech.* 12, 10. s *Apoc.* 22. 17. t *Joh.* 6. 35. u *Joh.* 1. 16. * *Phil.* 3, 9. x *Psal.* 63. 4, 5. 2 *chr.* 30, 21. y *Psal.* 22. 26. z *Jer.* 50 5. *Psal.* 50. 5. a *Act.* 2, 42.

Q. *Ecquod restat officium christianis, postquam sacramentum Cœnæ Dominicæ participarunt, peragendum?*

R. Postquam sacramentũ Cœnæ Dominicæ participârunt officium restat Christianis, ut secũ perpendant seriò quomodo inibi se, qualique cum successu gesserint *b*, si vivificationẽ & solatiũ perceperint, ut Deo propterea benedicant *c*, ejusque continuationem orent *d*, adversùs recidivationes inviglent *e*, votorũ fidem solvant *f*, seque ipsos animent ut Domino in eo instituto frequenter attendant *g*, quod si nullum exinde sibi enatum percipiant impræsentiarũ emolumentum, in posterum debent cùm præparationẽ suam, tum in eodem sacramento quomodo se gesserint, accuratiùs ad examen revocare *h*; in quibus utrisque si apud Deum, suámque ipsorũ conscientiam possint quidẽ semet liberare, fructum ejus expectare debent idoneo tempore percipiendum *i*: quod si in alterutro se deliquisse deprehenderint, humiliari debent *k*, ac majorẽ in posterum curã diligentiámque in eo adeundo adhibere *l*.

b *Psal.* 28. 7, *&* 85, 8. 2 *cor.* 11, 17. 30, 31. c 2 *Chron.* 30. 21, 22, 23, 25, 26. *Act.* 2, 42. 46 47. d *Psal.* 36. 10. *Can.* 3, 4. 1 *Chr.* 29, 18. e 1 *Cor.* 10. 3. 4, 5, 12. f *Psal.* 50. 14. g 1 *Cor.* 11. 25,

25, 26. *Act.* 2. 42, 46. h *Cant.* 5, 1, 2, 3, 4, 5, 6. i *Psal.* 113. 1 & 42. 5. 8. & 43, 3. 4. 5. k 2 *Chr.* 30 18, 19. *Isa.* 1, 6, 18. l 2 *Cor.* 7, 11. 1 *Chr.* 15 12, 13, 14.

Q. *In quo conveniat sacramentum Baptismi cum Cœnâ Dominica sacramento?*

R. Sacramenta Baptismi & Cœnæ Dominicæ in hoc conveniunt, quod utriúsq; author sit Deus *m*, utriúsque pars spiritualis sit Christus ejusque beneficia *n*, utraque ejusdem fœderis sigilla sint *o*, non nisi per ministros Evangelij dispensanda *p*, atque in Ecclesia Christi usque ad secundum ipsius adventum retinenda *q*. m *Mat.* 28, 19. 1 *Cor.* 11. 23. n *Rom.* 6, 3, 4. 1 *Cor.* 10, 16. o *Rom.* 4. 11. *cum Col.* 2, 12. *Mat.* 26. 27, 28. p *Joh.* 1. 33. *Mat.* 28 19. 1 *Cor.* 11, 23. & 4. 1. *Heb.* 5. 4. q *Mat.* 28, 19 20. 1 *Cor.* 11, 26.

Q. *In quo differunt sacramenta Baptismi ac Cœnæ Dominicæ?*

R. In eo differunt sacramenta Baptismi ac Cœnæ Dominicæ, quod Baptismus semel tantùmmodo sit administrandus, & quidem aquâ; utque signum sit & sigillum regenerationis nostræ ac insitionis in Christum *r*, idque etiam infantibus *s*: at Cœna Domini sæpiùs administranda est, elementis panis ac vini, ad Christum tanquâ animæ nutrimentum spirituale repræsentandũ & exhibendum *t*, ad nostram in eo mansionẽ ac incrementũ confirmandum *u*; atque hoc quidem eis tantummodò qui cùm ætatem tum potentiâ habent semetipsos examinandi *x*. r *Mat.* 3. 11. *Tit.* 3. 5. *Gal.* 3, 27. s *Gen.* 17. 7. 9. *Act.* 2. 38, 39. 1 *Cor.* 7. 14. t 1 *Cor.* 11, 23, 24, 25, 26. u 1 *Cor.* 10. 16. x 1 *Cor.* 11 28. 29.

Q.

Q. *Quid est oratio?*

Oratio est quâ petitiones nostras Deo x, in nomine Christi offerimus y, auxilio Spiritûs ipsius z, cum peccatorũ nostrorum confessione a, & gratâ beneficiorum agnitione b. x *Psal.* 62. 8. y *Joh.* 16 23. z *Rom.* 8. 26. a *Psal.* 32. 5, 6. *Dan.* 9. 4. b *Phil.* 4, 6.

Q. *An ad solum Deum preces nostræ sunt dirigendæ?*

R. Quum Deus solus possit scrutari corda c, solus omnium petitiones exaudire d, peccata condonare e, desideria implere f, quumque in nullum alium credendum sit g, nulli cultus religiosus exhibendus h, preces (quæ hujus pars sunt non minima i) Deo k, eique soli l, ferendæ sunt. c 1 *Reg.* 8, 39. *Act.* 1. 24. *Rom.* 8, 27. d *Psal.* 65. 2. e *Mich.* 7, 18. f *Psal.* 145. 18, 19. g *Rom.* 10. 14. h *Mat.* 4, 10. i 1 *Cor.* 1. 2. k *Psal.* 50. 15. l *Rom.* 10. 14

Q. *Quid sibi vult, precari in nomine Christi?*

R. Precari in nomine Christi est ex obedientia mandati ejus, & promissionũ fiduciâ, ejus gratiâ misericordiâ implorare m, non nudâ quidem nominis ejus mentione n, verum orandi incitamento, in orando fiduciam, vires ac spem obtinendi nostram à Christo ejusque mediatione derivando o. m *Joh.* 14. 13. 14. & 16, 24. *Dan.* 9. 17. n *Mat.* 7, 21. o *Heb.* 4. 14, 15. 16. 1 *Joh.* 5. 13, 14. 16.

Q. *Unde fit, ut in nomine Christi sit orandum?*

R. Quum tantum sit hominis peccatum, tantáque inde nata ejus à Deo elongatio, ut sine Mediatore nullus nobis ad eum aditus esse possit p, quúmque extra Christum unũ nullus in cœlo ter-

ræve

ráve sit ad opus tam gloriosum aut institutus, aut idoneus *q*; in ejus solius nomine orare debemus *r*.

p Joh. 14, 6. Isa. 59. 2. Eph. 3. 12. *q* Joh. 6. 27. Heb. 7, 25. 26. 27. 1 Tim. 2. 5. *r* Col. 3. 17. Heb. 13. 15.

Q. *Qua ratione nobis in orando auxiliatur spiritus?*

R. Quoniam ignari sumus quid rogare, & quo debemus modo, Spiritus infirmitates nostras sublevat, efficiendo quidem ut intelligamus, pro quibus personis rebúsque, ut & quo modo precatio facienda sit; efficiendo ac excitando in cordibus nostris (licet non in omnibus personis, aut omni tempore æqualiter) ejusmodi apprehensiones, affectiones gratiásque quæ sunt ad hoc officium rité præstandũ requisita *s*. *s* Rom. 8, 26, 27. Psal. 10. 17. Zech. 12. 10.

Q. *Pro quibus personis est nobis orandum?*

R. Orandum est nobis pro tota Christi in terris Ecclesia *t*, pro magistratibus *u*, ac ministris *x*, pro nobismet ipsis *x*, pro nostris fratribus *y*, imo verò etiam pro inimicis *z*, pro hominibus denique omnibus viventibus *a*, vel etiam victuris aliquando *b*; neutiquam verò pro mortuis *c*; aut ijs de quibus constat eos peccatũ ad mortẽ perpetrâsse *d*.

t Eph. 6. 18. Psal. 28, 9. *u* 1 Tim. 2, 1, 2. *x* Col. 4. 3. *x* Gen. 32, 11. *y* Jac. 5, 16. *z* Mat. 5. 44. *a* 1 Tim. 2, 1, 2. *b* Joh. 17, 20. 2 Sam. 7, 29. *c* 2 Sam. 12. 21. 22, 23. *d* 1 Joh. 5. 16.

Q. *Pro quibus rebus est orandum?*

R. Pro rebus ijs orandũ est quæcunque faciunt ad Dei gloriã *e*, Ecclesiæ cõmodum *f*, nostrũ *g*, aliorumque bonũ *h*; pro nulla autem re quæ est illi-

licita i. e *Mat.* 6. 9. f *Psal.* 51. 18. *&* 122. 6. g *Mat.* 7. 11. h *Psal.* 145. 4. i 1 *Joh.* 5. 14.

Q. *Quo autem modo debemus orare?*

R. Orare debemus cum reverente majestatis Dei apprehensione k, cum profundo indignitatis l, necessitatis m, ac peccatorū nostrorū sensu n; cum corde pœnitente o grato p, ac dilatato q; cum intellectu r, fide s, sinceritate t, fervore u, dilectione x, ac perseverantia y; ipsum præstolantes z, cum humillima voluntati ejus submissione a. k *Eccles.* 5. 1. l *Gen.* 18. 27. *&* 32. 10. m *Luc.* 15. 17, 18, 19. n *Luc.* 18, 13, 14. o *Psal.* 51, 17. p *Phil.* 4. 6. q 1 *Sam.* 1. 15. *&* 2. 1. r 1 *Cor.* 14. 15. s *Marc.* 11. 24. *Jac.* 1. 6. t *Psal.* 145. 18. *&* 17, 1. u *Jac.* 5. 16. x 1 *Tim.* 2. 8. y *Eph.* 6. 8. z *Mich.* 7. 7. a *Mat.* 26. 39.

Q. *Quam nobis præscripsit Deus regulam, qua in orationis officio dirigamur?*

R. Totum Dei verbū utile nobis esse potest in officio orationis dirigendis: speciatim verò directionis norma est illa orationis formula quam servator noster Christus docuit discipulos suos, *Oratio Dominica*, vulgò dicta b. a 1 *Joh.* 5. 14. b *Mat.* 6. 9. 10, 11, 12, 13. *Luc.* 11. 2. 3. 4.

Q. *Quomodò est oratio Dominica adhibenda?*

R. Oratio Dominica non solùm directioni inservit & exemplari, secundùm quod aliæ preces concipiendæ sunt; verū etiam tanquā oratio potest usurpari, modo illud fiat cum intellectu, fide, reverentiâ, reliquisque gratijs ad orationis officium rite præstandū necessarijs c. c *Mat.* 6. 9. *cum Luc.* 11. 2.

Q. *Quot partes sunt quibus constat oratio Dominica?*

R. Ora-

R. Oratio Dominica tribus constat partibus, præfatione, petitionibus, & conclusione.

Q. *Quid nos edocet orationis Dominicæ præfatio?*

R. Orationis Dominicæ præfatio verbis hisce comprehensa, *Pater noster qui es in cœlis* d, nos docet orantes Deum accedere cum fiducia paternæ ipsius bonitatis, eamque ad nos spectare & pertinere e, cum reverentia, reliquisque omnibus quæ filios decent, dispositionibus f, affectibus cœlestibus g, debitáque ipsius cùm supremæ potestatis, majestatísque, tum demissionis gratiosæ apprehensione h: prout etiam pro alijs & cum alijs præcari i. d *Mat.* 6. 9. e *Luc.* 11. 13. *Rom.* 8. 15. f *Isa.* 64. 9. g *Psal.* 123. i *Lam.* 3. 41. h *Isa.* 63. 15. 16. *Neh.* 1. 4, 5, 6. i *Act.* 12. 5.

Q. *Quid est quod oramus in petitione prima?*

R. In petitione prima, nempe, *Sanctificetur nomen tuum* k, omnimodam in nobis reliquisque hominibus universis, Deum, prout fas est, honorandi, impotentiã ac indispositionẽ agnoscentes l, oramus ut Deus per gratiã suam velit nos aliósque, potentes reddere ac inclinare ad eum cognoscendum, agnoscendũ, summéque æstimandũ m, ejusque titulos n, attributa o, instituta, verbum p, opera, & quicquid demũ aliud sit quo ipse nobis manefestare se dignatur q, prout etiã cum cogitatione verbis r, operibusque glorificandũ s, ut atheismũ t, ignorantiã u, idololatriam *, impietatẽ x, & quodcunq; ipsius honori adversatur y, impedire velit ac amoliri; ut providentia suã omnium gubernatrice, ad suam ipsius gloriã omnia dirigere velit ac disponere z. k *Mat.* 6, 9. l 2 *Cor.* 3, 5. *Psal.* 51. 15. m *Psal.* 67.

2, 3. n Psal. 83, 18. o Psal. 86. 10. 11, 12, 13, 15 p 2 Thess. 3. 1. Psal. 147. 19, 20, & 138. 1. 2. 3. 2 Cor. 2. 14, 15. q Psal. 145. per totum. & 8. per totum. r Psal. 103. 1. & 19, 14. s Phil. 1. 9. 11. t Psal. 67. 1, 2, 3, 4. u Eph. 1. 17, 18. * Psal. 97 7. x Psal. 74. 18. 22. 23. y 2 Reg. 19, 15, 16. z 2 Chron. 20. 6, 10, 11. 12. a Psal. 83. per totum. & 140 4, 8.

Q. *Quid est quod petimus in petitione secunda?*

R. In secunda petitione, scil. *Adveniat regnum tuum* a, nosmet ipsos totumque humanũ genus sub peccati, Satanæque dominio naturâ constituros b, agnoscentes, oramus Deum ut regnũ peccati Satanæque destruatur c, ut evangeliũ per universum orbem propagetur d, Judæi vocentur e, plenitudo Gentiũ ut introducatur f, utque Ecclesia sit Evangelicis cum officiarijs, tum institutis divinis instructa g, à corruptelis purgata h, ut magistratũ civilem fautorem habeat & conservatorẽ i, ut Christi institutа purè dispensentur fiantq; efficacia ijs, qui in peccatis adhuc sunt, convertendis, jam conversis vero confirmandis, consolandis, ædificandisque k, ut in cordibus nostris hîc regnare velit Christus l, tempusque adventus sui secundi adproperare, quoque nos cum ipso regnemus una in æternum m, utque ita velit potentiæ suæ regnum in universo orbe exercere, ut ad hosce fines assequendos valere maximè possit & conducere n. a Mat. 6. 10. b Eph. 2. 2. 3. c Psal. 68. 1, 18. Apoc. 12. 10. 11. d 2 Thess. 3. 1. e Rom. 10. 1. f Joh. 17. 9. 20. Rom. 11 25, 26. Psal. 67, per totum. g Mat. 9. 38. 2 Thess. 3. 1. h Mal. 1. 11. Zeph. 3. 9. i 1 Tim. 2. 1. 2. k Act. 4. 29. 30. Eph. 6. 18, 19, 20. Rom. 15. 29, 30, 32.

2 Thess.

2 Thess. 1. 11 & 2. 16, 17. l Eph. 3. 14 ad 20. m Apoc. 22, 20. n Isa. 64. 1, 2. Apoc. 4, 8, 9, 10, 11.

Q. *Quid oramus in petitione tertia?*

R. In tertia petitione, viz. *Fiat voluntas tua in terris sicut & in cœlis o*, agnoscimus nos omnesque homines naturâ esse non solum divinæ voluntati tam cognoscendæ quam præstandæ impares prorsus ac imparatos *p*, verũ etiã proclives ad rebellandum adversus verbum Dei *q*, atque adversus providentiã ejus obmurmurandum *r*, addictosque prorsus voluntati carnis ac Diaboli exequendæ *s*, quapropter oramus ut velit Deus per Spiritum suum, à nobis alijsque cæcitatẽ omnem *t*, debilitatem *u*, indispositionẽ * ac perversitatẽ cordis amovere *x*, ac per gratiã suam nos potentes reddere promptósque ad voluntatẽ ejus cognoscendã præstandámque, eique in omnibus nosmet ipsos submittendum *y*, idque cum eadem humilitate *z*, alacritate *a*, fidelitate *b*, diligentia *c*, zelo *d*, sinceritate *e*, ac constantia *f*, quæ solent in cœlis Angeli *g*. o Mat. 6. 10. p Rom. 7. 18. Job 21. 14. 1 Cor. 2. 14. q Rom. 8. 7. r Exod. 17. 7. Num. 14. 2. s Eph. 2. 2. t Eph. 1. 17, 18. u Eph. 3. 16. * Mat. 26. 40, 41. x Jer. 31, 18, 19. y Psal. 119, 1, 8. 35, 36. Act. 21, 14. z Mic. 6. 8. a Psal. 100, 2. Job 1. 21. 2 Sam. 15, 25. b Isa. 38. 3. c Psal. 119, 4, 5. d Rom. 12. 11. e Psal. 119. 80. f Psal. 119. 112. g Isa. 6, 2. 3. Psal. 103. 20. 21. Mat. 18. 10.

Q. *Quid est quod rogamus in petitione quarta?*

R. In petitione quarta, quæ sic se habet, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie* h, agnoscimus quidẽ nos cùm in Adamo, tum per proprium nostri peccatum ad externa hujusce vitæ cõmoda omnia

jus nostrum deperdidisse; ac ijs omnibus ut Deus nos omnino exuat, eorumque usum nobis maledictum reddat, cómeruisse *i*, atque insuper neque illas nos sustentando pares à seipsis esse *k*, neque nos illas ullo nostro merito *l*, aut industria *m*, procurare posse; verum pronos esse ad eas illicitè cupiendum *n*, acquirendum *o*, ac usurpandum *p*, oramus igitur pro nobis alijsque ut illi nobisque à providentia Dei licitorum usu mediorú de die in diem dependentes, gratuito illius dono, ac prout paternæ ipsius sapientiæ visum fuerit, earum portione conveniente frustmur *q*, eamque nobis conservatã, ac sancto jucundóq; earum usu *r*, in eisque concentatione animi *s*, benedictã habeamus: *denique* ut ab omnibus, quæ temporali nostræ sustentationi ac solatio adversantur, conservemur *t*. *h Matt.* 6. 11. *i Gen.* 2. 17. *&* 3. 17. *Rom.* 8, 20, 21, 22. *Jer.* 5, 25. *Deut.* 28, 15. *ad finem.* *k Deut.* 8. 3. *l Gen.* 32. 10 *m Deut.* 8. 17, 18. *n Jer.* 6. 13. *Marc.* 7, 21, 22. *o Hos.* 12, 7. *p Jac.* 4, 3 *q Gen.* 43. 12, 13, 14 *&* 28, 20. *Eph.* 4. 28 *2 Thess.* 3. 11, 12. *Phil.* 4. 6. *1 Tim.* 4. 3, 4, 5. *& 1 Tim.* 6. 6, 7, 8. *r Prov.* 30 8, 9.

Q. *In petitione quinta quid est quod petimus?*

R. In petitione quinta quæ hujusmodi est, *Remitte nobis debita nostra, sicut nos remittimus debitoribus nostris* *u*, agnoscentes nosmet alijsque omnes peccati tum originalis tum actualis reatu teneri, eóque justitiæ divinæ factos esse debitores, proque eo debito, neque nos, nec aliam creaturã quamcunque ullatenus posse satisfacere *, pro nobis alijsque petimus, ut è gratis sua gratuita dignetur Deus nos per obedientiam ac satisfactionẽ Christi fide appre-

apprehensã & applicatã absolvere tam à reatu quam à pœna peccati x, nos in dilecto suo acceptare y, favoré suum gratiamque nobis perpetua esse velit z, lapsus nostros quotidianos condonare a, pace nos & gaudio implere, augendo nobis indies remissionis certitudinẽ b, quam eò certe rogamus confidentius, magísque ad expectandum animamur, ac erigimur, quòd hoc in nobis testimonium habeamus (attestante nobis conscientiâ) nos alijs animitus eorum in nos peccata condonare c. u *Mat.* 6. 12. * *Rom.* 3. 9. ad 31. *Mat.* 18. 24, 25. p *Psal.* 130. 3, 4. x *Rom.* 3, 24, 25, 26. *Heb.* 9. 22. y *Eph.* 1. 6, 7. z 2 *Pet.* 1, 2. a *Hos.* 14. 2. *Jer.* 14, 7. b *Rom.* 15. 13. p *Psal.* 51. 7, 8, 9, 10, 12. c *Luc.* 11. 4. *Mat.* 6. 14, 15 & 18. 35.

Q. *Quid denique in petitione sexta oramus Deum?*

R. In sexta petitione, quæ hisce verbis comprehenditur, *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo* d, agnoscentes sapientissimum, justissimum, gratiosissimúmque Deum, ità res ad varios sanctos justósque fines ordinare posse, ut tentationes nos adoriantur, superent, ac aliquando etiam captivos ducant e, quinetiã in proclivi esse ut à Satana f, mundo g, carneque nos potenter seducamur, ac irretiamur h; nosque ipsos (porrò) vel post remissa nobis peccata, quà corruptione nostrâ i, quà debilitate, quáque vigilandi incuriâ k, non solum obnoxios esse tentationibus, pronósque esse eisdem nos exponere l, verum etiã à nobismet ipsis neque posse nec velle ijs resistere, ex ijs emergere, eas ad nostrã utilitatẽ flectere m, dignosque adeo esse qui sub earum potentia sumus derelicti n, oramus ut ità velit Deus mundum, & quæ in eo sunt omnia imperio

perio regere o, carnē subjugare p, Satanā coercere q, cuncta disponere r, media gratiæ conferre ac benedicere s, nosque in eorum usu vigilantes reddere; nempe ut nos ejusque populus universus, tentationis ad peccatum immunes per providentiā ejus conservemur t, aut si fortè tentati fuerimus, ut Spiritu ejus nos in hora tentationis potenter suffulti consistere valeamus u, aut si lapsi, ut erigamur denuò, ab eaque vindicemur *, ejusq; usum sanctum ac utilitatē capiamus x: ut sanctificatio nostra ac salus perficiatur y, Satanas sub pedibus nostris conculcetur z, nosque à peccato, tentatione, omnique malo in æternum liberemur a. d Mat. 6, 13. e 2 Chr. 32, 31. f 1 Chr. 21. 1. g Luc. 21. 34. Marc. 4, 19. h Jac. 1. 14. i Gal. 5. 17. k Mat. 26. 41. l Mat. 26 69, 70, 71, 72. Gal. 2. 11. ad 15. 2 Chr. 18. 3. cum 2 Chr. 19. 2. m Rom. 7. 23, 24. 1 Chron. 21 1, 2, 3, 4. 2 Chr. 16, 7, 8, 9, 10. n Psal. 81. 11 12 o Joh. 17, 15. p Psal. 51. 10. & 119. 133. q 2 Cor. 12, 7, 8. r 1 Cor. 10. 12, 13. s Heb. 13, 20, 21. t Mat. 26. 41. Psal. 19. 13. u Eph. 3, 14, 15, 16, 17. 1 Thess. 3. 13. Judæ v. 24. * Psal. 51, 12. x 1 Pet. 5 8, 9, 10. y 2 Cor. 13, 7, 9. z Rom. 16, 20. Zech. 3, 2. Luc. 22, 31, 32. a Joh. 17. 15. 1 Thess. 5. 23.

Q. *Quid nos docet orationis Dominicæ conclusio?*

R. Conclusio Dominicæ orationis quam hæc verba complectuntur, *Quia tuum est regnum potentia, & gloria, in secula seculorum. Amen.* b, Nos docet petitiones nostris argumentis cōmunire c, quæ quidē à Deo sunt d, non autē à dignitate quavis nostra, aut aliùs cujusvis creaturæ depromenda, pre-

precibusque nostris laudes annectere *e*, Deo soli æternum dominium, omnipotentiam, & excellentiam gloriosam ascribendo *f*, quorum ratione, cùm ille nobis opem ferre & potest & vult, gratum etiam nos per fidem inciamur cum eo agere ut velit *b*, eique quietè confidere quod velit, petitiones nostras adimplere *i*, quod quidem desiderium nostrum & fiduciam, quo testemur, dicimus, AMEN *k*. *b Mat.* 6. 13. *c Rom.* 15. 30. *d Dan.* 9. 4, 7, 8, 9. 16, 17, 18, 19. *e Phil.* 4. 6. *f* 1 *Chr.* 29 10, 11, 12, 13. *g Eph.* 3, 20, 21. *Luc.* 11, 13. *h* 2 *Chr.* 20: 6, 11. *i* 2 *Chr.* 14, 11. *k* 1 *Cor.* 14, 16. *Apoc.* 22, 20, 21.

CATECHISMUS MINOR.

QUÆSTIO.

Q. Quis hominis finis est præcipuus?

R. Præcipuus hominis finis est, Deum glorificare *a*, eodemque frui in æternũ *b*. *a* 1 *Cor.* 10 31. *Rom.* 11, 36. *b Psal.* 73. 24, *ad finem.*

Q. Quam nobis regulam dedit Deus, quâ nos ad ejus glorificationem ac fruitionem dirigamur?

R. Verbum Dei (quod Scripturis Veteris ac Novi Testamenti comprehenditur *c*,) est unica regula, quâ nos ad ejus glorificationem ac fruitionẽ dirigamur *d*. *c* 2 *Tim.* 3, 16. *Eph.* 2, 20. *d* 1 *Joh.* 1, 3, 4.

Q. Quid

Q. *Quid est quod Scripturæ præcipuè docent?*

R. Duo inprimis sunt quæ Scripturæ docent, quid homini de Deo fit credendum, quidque officij exigat ab homine Deus c. e 2 Tim. 1. 13 & 3 16

Q. *Quid est Deus?*

R. Deus est Spiritus f, essentiâ g, sapientiâ h, potentiâ i, sanctitate k justitiâ, boni ate ac veritate l, infinitus m, æternus n, ac immutabilis o.

f Joh 4, 24. g Exod. 3, 14. h Psal. 147, 5. i Apoc. 4 8. k Apoc. 15, 4. l Exod. 34 6, 7. m Joh 11, 7, 8, 9. n Psal. 90, 2. o Jac. 1, 17.

Q. *Súntne plures uno Deo?*

R. Unus est unicúsque, vivens ille verúsque Deus p. p Deut. 6, 4. Jer. 10. 10.

Q. *Quot sunt personæ in Deitate?*

R. In Deitate personæ tres sunt, Pater, Filius, ac Spiritus Sanctus, súntque hæ tres personæ Deus unus, substantiâ eædem, potentiâ ac gloriâ coæquales q. q 1 Joh. 5. 7. Mat. 28, 19.

Q. *Quid sunt decreta Dei?*

R. Decreta Dei sunt æternum ejus propositum secundum voluntatis suæ consilium, quo quicquid unquam evenit, propter suam ipsius gloriam præordinavit r. r Eph. 1, 4. 11. Rom. 9. 22, 23.

Q. *Quomodo decreta sua exequitur Deus?*

R. Deus exequitur decreta sua creationis, aperibus ac providentiæ.

Q. *Quid est opus creationis?*

R. Opus creationis est quo Deus per verbum potentiæ suæ omnia sex dierum spatio ex nihilo condidit, atque omnia quidem valdè bona s. s Gen. 1 cap. Heb. 11. 3.

Q. Qualem

Q. *Qualem creavit Deus hominem?*

R. Deus hominem creavit marem ac fœminam, juxta suam ipsius imaginem, in cognitione, justitia, ac sanctitate, dominium habentem in creaturas t. t *Gen.* 1, 26, 27, 28. *Col.* 3, 10. *Eph.* 4. 24.

Q. *Quænam sunt opera divinæ providentiæ?*

R. Providentiæ divinæ opera sunt sanctissima Dei u, sapientissima *, potentissimáque creaturarum suarú omnium, earúmque actionum x conservatio y & gubernatio. u *Psal.* 145. 17. * *Psal.* 104 24. *Isa.* 28. 29. x *Psal.* 103. 19. *Mat.* 10. 29, 30 31. y *Heb.* 1. 3.

Q. *Quem peculiarem providentiæ suæ actum exercebat Deus circa hominem in statu creationis suæ existentem?*

R. Postquam Deus hominem condidisset, iniit cum illo fœdus vitæ, sub conditione perfectæ obedientiæ, esu de arbore scientiæ boni malique sub pœnâ mortis eidem interdicens z. z *Gal.* 3, 12. *Gen.* 2. 17.

Q. *An vero primi nostri Parentes in quo creati fuerant statu perstitere?*

R. Primi Parentes voluntate suæ libertati permissi, peccando in Deum statu in quo creati fuerant exciderunt a. a *Gen.* 3. 6, 7, 8. 13. *Eccles.* 7. 29

Q. *Quid est peccatum?*

R. Peccatum est defectus quilibet conformitatis cum lege divinâ, seu quævis ejusdem transgressio b. b 1 *Joh.* 3. 4.

Q. *Quodnam erat peccatum illud quo primi parentes statu in quo creati fuerant exciderunt?*

R. Peccatum illud quo primi parentes statu in quo creati fuerant exciderunt, erat comestio fructus

cus interdicti e. c *Gen* 3, 6. 22.

Q. *Totúmne genus humanum cecidit in primâ Adami transgressione?*

R. Quandoquidem fœdus cum Adamo ictum fuerat, non suo tantùm sed & posterorum suorum nomine; exindè factum est ut totum genus humanum ab illo generatione ordinariâ procreatum, in eo peccaverit, cúmque eo ceciderit, in primâ ejus transgressione *d*. d *Gen*. 2, 16, 17. *Rom*. 5. 12. 1 *Cor*. 15. 21, 22.

Q. *In quem verò statum præcipitavit lapsus iste humanum genus?*

R. Lapsus iste humanum genus in statum peccati ac miseriæ præcipitavit e. e *Rom* 5, 12.

Q. *In quo consistit status illius in quem lapsus est homo peccaminositas?*

R. Status in quem lapsus est homo peccaminositas consistit in reatu primi illius peccati quod Adamus admisit, in defectu originalis justitiæ, totiúsque naturæ corruptione, quod *Peccatum originale* vulgò dicitur; unà cum omnibus peccatis actualibus exinde profluentibus *f*. f *Rom*. 5, 12, 19, & 3, 10, *ad* 20. *Eph*. 2. 1, 2, 3. *Jac*. 1, 14, 15. *Mat*. 15, 19.

Q. *Quæ miseria est illius status in quem homo lapsus est?*

R. Universum genus humanum lapsu suo communione cum Deo perdidit *g*, sub irâ ejus & maledictione est constitutum *h*, adeóq; cunctis hujus vitæ miseriis, ipsi morti, infernique cruciatibus in æternum est obnoxium *i*. g *Gen* 3, 8. 10, 24. h *Eph*. 2, 2, 3. *Gal*. 3, 10. i *Lam*. 3. 39. *Rom*. 6. 23. *Mat*. 25, 41, 46.

Q. *An*

Q. *An verò Deus humanum genus universum in statu peccati ac miseriæ perituru dereliquit?*

R. Deus quum ex mero suo beneplacito nonnullos ad vitam æternã ab omni retrò æternitate elegisset *k*, fœdus gratiæ cum eis inijt, se nempe liberaturum eos è statu peccati ac miseriæ, atque in statũ salutis per redemptorem translaturum *l*. *k Eph.* 1, 4. *l Rom.* 3. 20, 21, 22. *Gal.* 3, 21, 22.

Q. *Quis est Redemptor electorum Dei?*

R. Dominus Jesus Christus est electorũ Dei Redemptor unicus *m*, qui, æternus Dei filius quum esset, factus est homo *n*, adeoque fuit, est, eritque Θεάνθρωπος, è naturis duabus distinctis persona unica in sempiternum *o*. *m 1 Tim.* 2. 5, 6. *n Joh.* 1. 14. *Gal.* 4. 4. *o Rom.* 9, 5. *Luc.* 1. 35. *Col.* 2. 9. *Heb.* 7, 24, 25.

Q. *Qui autem Christus, filius Dei quum esset, factus est homo?*

R. Christus Filius Dei factus est homo, dum corpus verum *p*, animamque rationalẽ *q*, assumeret sibi, vi Spiritũs Sancti in utero eque substantia Virginis Mariæ conceptus, & ex eadem natus *r*, immunis tamen à peccato *s*. *p Heb.* 2. 14, 16. & 10. 5. *q Mat.* 26, 38. *r Luc.* 1, 27-31, 35. 42. *Gal.* 4. 4. *s Heb.* 4. 15. & 7. 26.

Q. *Quæ munera Christus, ut Redemptor noster obit?*

R. Christus quatenus Redemptor noster obit munera Prophetæ, Sacerdotis ac Regis, cùm in humiliationis, tum in exaltationis suæ statu *t*. *t Act.* 3 21, 22. *Heb.* 12. 25. *cum* 2 *Cor.* 13. 3. *Heb.* 5. 5, 6, 7. & 7, 25. *Psal.* 2. 6. *Isa.* 9, 6, 7. *Mat.* 21. 5. *Psal.* 2, 8, 9, 10, 11.

Quomodò propheticæ munere defungitur Christus?

R. Christus defungitur Propheticæ munere, voluntatem Dei in salutē nostram nobis per verbum suum spiritumque revelando *u*. u Joh. 1, 18. 1 Pet. 1, 10. 11, 12. Joh. 15, 15, & 20. 31.

Q. Qua ratione exequitur Christus munus sacerdotale?

R. Christus exequitur Sacerdotale munus, semet ipsum semel in sacrificiū offerendo, quò justitiæ divinæ satisfaceret *; nosq; Deo reconciliaret x, prout etiam perpetuò pro nobis intercedendo *y*. * Heb. 9, 14, 28. x Heb. 2. 17. y Heb. 7. 24, 25.

Q. Qui exequitur Christus munus Regium?

R. Christus exequitur munus Regium nos sibi subjugando *z*, gubernando *a*, tuendóque *b*, ut etiam hostes suos nostrosque coercendo ac debellando *c*. z Act. 15. 14, 15, 16. a Isa. 33, 22, b Isa. 32. 1, 2. c 1 Cor. 15. 25. Psal. 110. per totum.

Q. In quo consistit Christi humiliatio?

R. Humiliatio Christi in eo consistit, quòd fuerit natus, & quidem humili conditione *d*, factus sub lege *e*, quodque vitæ hujus miserias *f*, iram Dei *g*, mortemque crucis execrabilem subierit *h*, quòd sepultus fuerit *i*, & sub potestate mortis aliquandiu commoratus *k*. d Luc. 2, 7. e Gal. 4. 4. f Heb. 12 2, 3. Isa. 53, 2. 3. g Luc. 22. 44. Mat. 27. 46. h Phil. 28. i 1 Cor. 15, 3. k Act. 2, 24, 25, 26, 27, 31.

Q. In quo consistit Christi exaltatio?

R. Exaltatio Christi consistit in resurrectione ejus à mortuis tertio die *l*, ascensu in cœlum *m*, sessione ad dextram Dei Patris *n*, adventu ejus ad

mundū judicandum die novissimo *o*. l 1 Cor. 15. 4. m *Mat.* 16. 19. n *Eph.* 1. 20. o *Act.* 1. 11. & 17. 31.

Q. *Quā ratione participes efficimur redemptionis per Christum acquisitæ?*

R. Redemptionis per Christū acquisitæ participes efficimur, ejusdē nobis efficaci per Spiritum ejus Sanctū *p*, applicatione *q*. p *Tit.* 3. 5, 6. q *Joh.* 1. 11, 12.

Q. *Quomodò nobis applicat Spiritus redemptionem per Christum acquisitam?*

R. Spiritus nobis applicat redemptionem per Christum acquisitam, fidem in nobis efficiendo *r*, ac per eandē nos Christo in vocatione nostrā efficaci uniendo *s*. 1 *Eph.* 1. 13, 14. *Joh.* 6. 37, 39. *Eph.* 2. 8. s *Eph.* 3. 17. 1 *Cor.* 1. 9.

Q. *Quid est vocatio efficax?*

R. Vocatio efficax est Spiritûs Dei opus *t*, quo nos peccati ac miseriæ nostræ arguens *u*, mentes nostras cognitione Christi illuminans **, voluntates nostras renovans *x*, prorsus nobis persuadet, & vires sufficit, ut Jesum Christum amplectamur, gratuitò nobis oblatū in Evangelio *y*. 1 2 *Tim.* 1. 9. 2 *Thess.* 2, 13. 14. u *Act.* 2. 37. * *Act.* 26, 18. x *Ezech.* 36. 26, 27. y *Joh.* 6, 44, 45. *Phil.* 2. 13.

Q. *Quænam beneficia in hac vita consequuntur ij qui sunt vocati efficaciter?*

R. Qui vocati sunt efficaciter, justificationē *z*, adoptionē *a*, & sanctificationem in hac vita consequuntur, unà cum omnibus ijs beneficijs quæcunq; solent in hac vita comitari illas, aut ab eisdem promanare *b*. 2 *Rom.* 8. 30. a *Eph.* 1. 5. b *Cor.* 1. 26. 30.

Q. *Quid est Justificatio?*

R. Justificatio est actus gratiæ Dei gratuitæ quo peccata nobis condonat omnia *c*, nosque tanquam justos in conspectu suo acceptat *d*, propter solam Christi justitiã nobis imputatam *e*, per fidem tantùm apprehensã *f*. c *Rom.* 3, 24, 25: & 4, 6, 7, 8. d 2 *Cor.* 5, 19, 21: e *Rom.* 5, 17, 18, 19, f *Gal.* 2 16: *Phil.* 3, 9.

Q. *Quid est adoptio?*

R. Adoptio est actus gratiæ Dei gratuitæ *g*, quo in numerũ recipimur, ac jus obtinemus ad omnia privilegia filiorum Dei *h*. g 1 *Joh.* 3, 1. h *Joh.* 1, 12: *Rom.* 8, 17.

Q. *Quid est sanctificatio?*

R. Sanctificatio est opus gratiæ Dei gratuitæ *i*, quo in toto homine secundum imaginẽ Dei renovamur *k*, & potentes efficimur, qui magis indies magisque peccato quidẽ moriamur, justitiæ autem vivamus *l*. i 2 *Thess.* 2, 13. k *Eph.* 4, 23, 24. l *Rom.* 6, 4, 6.

Q. *Quænam sunt illa beneficia quæ justificationem, adoptionem, & sanctificationem in hac vita vel comitantur, vel ab eis promanant?*

R. Quæ justificationẽ, adoptionẽ, ac sanctificationem, in hac vita vel comitantur, vel ab ijs promanant beneficia, sunt certitudo amoris Dei, pax conscientiæ *m*, gaudiũ in Spiritu Sancto *n*, gratiæ incrementũ, in eáque ad finem usque perseverantia *p*. m *Rom.* 5. 1, 2, 5. n *Rom.* 14, 17. o *Prov.* 4, 18. p 1 Joh. 5, 13. 1 *Pet.* 1. 5.

Q. *Quænam à Christo beneficia in morte percipiunt fideles?*

R. Animæ fideliũ in morte sunt perfectæ sanc-

&c

ctæ q, ac protinus in gloriâ transferuntur r; corpora verò usque Christo unita s, in sepulchris t, ad resurrectionē u usque quiescunt. q *Heb.* 12, 23. r 2 *Cor.* 5, 1, 6, 8. *Phil.* 1, 2. *Luc.* 23, 43. s 1 *Thess.* 4, 14. t *Isa.* 57, 2. u *Joh.* 19, 26, 27.

Q. *Quæ tandem beneficia à Christo percipiunt fideles in resurrectione?*

R. In resurrectione fideles suscitati in gloria *, palàm agnoscentur & absolventur in die judicij x, fientque perfectè beati plenâ Dei y in omne æternū z, fruitione. * 1 *Cor.* 15, 43. x *Mat.* 25. 23, & 10, 32. y 1 *Joh.* 3, 2. 1 *Cor.* 13, 12. z 1 *Thess.* 4 17, 18.

Q. *Quid autem officij ac observantiæ ab homine exposcit Deus?*

R. Officiū quod ab homine Deus expoſcit, eſt obedientia voluntati ejus revelatæ exhibenda a. a *Mich.* 6, 8, 1 *Sam.* 15, 22.

Q. *Quid homini primùm revelavit Deus, quod foret ipsi obedientiæ regula?*

R. Obedientiæ regula, quam Deus homini primū revelavit, erat Lex moralis b. b *Rom.* 2, 14, 15 & 10, 5.

Q. *Ubinam summatim comprehenditur Lex moralis?*

R. Lex moralis ſummatim comprehenditur in Decalogo c. c *Deut.* 10. 4.

Q. *Dic quænam sit Decalogi summa?*

R. Summa Decalogi eſt, ut Dominū Deum noſtrum toto corde, totâ animâ, totâ mente, totisque viribus noſtris diligamus, proximū verò noſtrum ſicut nos ipſos d. d *Mat.* 22. 37, 38, 39, 40.

Q. *Quæ eſt Decalogi præfatio?*

R. Decalogi præfatio hisce verbis continetur [*Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de terra Ægypti, de domo servitutis &c.*] *Exod. 20. 2.*

Q. *Quid nos edocet Decalogi præfatio?*

R. Decalogi præfatio nos docet, quòd quoniam Deus est Dominus, noster que Deus ac Redemptor, ea propter præcepta ejus omnia tenemur observare *f.* [*Luc. 1, 74. 75. 1 Pet. 1, 15, ad 19.*

Q. *Quodnam est præceptum primum?*

Præceptum primum est, *Non habebis Deos alios coram me &c. g. Exod. 20, 3.*

Q. *In præcepto primo quid exigitur?*

R. In præcepto primo exigitur ut Jehovã esse unicũ illum verumque Deum, Deumque nostrũ cognoscamus simul & agnoscamus *h*, atque ut talem colamus, ac glorificemus *i*. [*1 Chr. 28, 9. Deut. 26, 17.* [*Mat. 4. 10. Psal. 29, 2.*

Q. *Quid est quod prohibetur præcepto primo?*

R. In primo præcepto prohibetur veri Dei abnegatio *k*, neglectusque ipsum tanquã Deum *l*, Deumque nostrũ *m*, colendi ac glorificandi; prout etiam cultũ ac gloriã, illi soli debita alii cuivis tribuere aut exhibere *n*. *k Psal. 14. 1.* [*Rom. 1. 21* [*Psal. 81. 10, 11.* [*Rom. 1. 25, 26.*

Q. *Quid inprimis docemur verbis istis præcepti primi, coram me?*

R. Verba istha*c*, *Coram me*, in præcepto primo nos docent, Deum qui omnia intuetur, peccatũ alium habendi Deũ cùm inprimis advertere, tum verò eodẽ offendi plurimũ *o*. *o Ezech. 8, 5, ad finem.*

Q. *Quodnam est præceptum secundum?*

R. Secundum præceptũ est, *Non [illegible]*

imaginem quamvis sculptilem, aut similitudinem rei cujusvis quæ est in cœlo superne, aut in terra, aut in aquis infra terram; non incurvabis te ijs, nec eis servies: siquidem ego Dominus Deus tuus Deus sum zelotypus, visitans iniquitates patrum in filios ad tertiam usque quartamque progeniem eorum mei, exhibens verò misericordiam ad millenas usque diligentium me, ac præcepta mea observantium p.

p *Exod.* 20, 4, 5, 6.

Q. Quid exigitur in secundo præcepto?

R. Præceptū secundū exigit, ut cultus omnes ac institutа religionis quæcunque Deus in verbo suo constituit, excipiamus, observemus, puramque ac integra custodiamus q. q *Deut.* 32, 46. Matt. 28, 20. *Act.* 2. 42.

Q. Quid est quod in secundo præcepto prohibetur?

R. Secundū præceptum interdicit nobis cultus Dei per simulacra r, aut aliâ ratione quamcunque quam in verbo suo Deus non præscripsit. s *Deut.* 4, 15 ad 19. *Exod.* 32, 5, 8. s *Deut.* 12, 31, 32.

Q. Quænam sunt rationes præcepto secundo annexæ?

R. Rationes secundo præcepto annexæ sunt, supremū in nos Dominium t, illius jus in nobis peculiare u, zelúsque quo suum ipsius cultū prosequitur *. t *Psal.* 95, 2, 3, 9. u *Psal.* 45, 11 *Exod. 34. 13, 14.

Q. Agè quodnam est tertium præceptum?

R. Præceptū tertium sic habetur, *Nomen Domini Dei tui inaniter non usurpabis; non enim habebit insontem Dominus qui nomen ejus inaniter assumpserit.* x *Exod.* 20, 7.

Q.

Q. *Quid exigitur in præcepto tertio?*

R. Præceptum tertiũ exigit, ut Dei nomina *y*, titulos *z*, attributa *a*, instituta *b*, verba *c*, operáque *d*, sanctè sũmâque cum reverentiâ adhibeamus. *y Mat. 6, 9. Deut. 28, 58 z Psal. 68. 4. a Apoc. 15, 3, 4. b Mal. 1, 11, 14. c Psal. 138. 1, 2. d Job 36, 24.*

Q. *Quid prohibetur præcepto tertio?*

R. Præceptũ tertium prohibet rei cujusvis, quâ Deus se notum facit, profanationẽ omnem ac abusum *e*. *e Mal. 1, 6, 7, 12, & 2, 2. & 3, 14.*

Q. *Quanam est ratio subnexa præcepto tertio?*

R. Ratio præcepto tertio subnexa est, quòd licet hujus præcepti violatores ab hominibus quandóque nil supplicij ferant, nihilominùs tamen Dominus Deus noster eos justũ sũum judicium neutiquã patietur subterfugere *f*. *f 1 Sam. 2, 12, 17, 22. 29 & 3. 13. Deut. 28, 58, 59.*

Q. *Recita præceptum quartum.*

R. Præcepti quarti verba sunt isthæc, *Memento diem Sabbati ut sanctifices eum, sex diebus operaberis & facies omne opus tuum, septimus verò dies Sabbatum est Domini Dei tui, opus in eo nullum facies tu, neque filius tuus, neque filia tua, nec servus tuus, nec ancilla tua, neque jumentum tuum, nec hospes tuus quicunque intra portas tuas commoratur: Nam sex diebus per fecit Dominus cœlum terrámque, mare, & quicquid in illis continetur, septimo verò die requievit, quamobrem benedixit Dominus diei Sabbati, eumque sanctificavit g?* *g Exod. 20, 8, 9, 10, 11.*

Q. *Quid à nobis exigit præceptum quartum?*

R. Quartum præceptum à nobis exigit, ut [illegible] tum

tum illud tempus quod in verbo suo designavit Deus, sanctum ei observemus; integrum nempe diem è septenis unum in sanctum illi sabbatum celebrandum *h*. h *Deut.* 5. 12, 13, 14.

Q. *E septenis autem quem diem sabbato hebdomadario designavit Deus?*

R. Deus hebdomadario sabbato designavit septimum diem hebdomadæ ab initio mundi usque ad Christi resurrectionem, exinde verò ad finem usq; mundi duraturum, diem septimanæ primum, quod est sabbatum Christianum *i*. i *Gen.* 2, 2, 3. 1 *Cor.* 16, 1, 2. *Act.* 20. 7.

Q. *Qui autem est sabbatum sanctificandum?*

R. Sabbatum est sanctificandum, diem illum integrum sanctè quiescendo *k*, etiam ab negotijs & recreationibus mundanis alijs quidem diebus haud illicitis *l*; totúmque illud temporis (præterquam quod operibus necessitatis ac misericordiæ insumendum fuerit *m*) cultûs divini exercitijs publicis privatísque impendendo *n*. k *Exod.* 20. 8, 10. *Exod.* 16. 25, ad 28. *Neh.* 13, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22. m *Mat.* 12, 1. ad 13. n *Luc.* 4, 16. *Act.* 20 7. *Psal.* 92. *tit.* *Isa.* 66, 13.

Q. *Quid prohibetur in præcepto quarto?*

R. Præceptum quartum prohibet officiorum quæ inibi requiruntur, cùm omissionẽ tum præstationẽ negligentem *o*; prout ejus diei profanationẽ qualemcunque, sive illum otiosè consumendo *p*, sive quod in se peccatum est faciendo *q*, seu denique circa mundana negotia vel recreationes cogitationibus, dictis, factísve non necessarijs *r*. o *Exod.* 20 26. *Amos* 8. 5. *Mal.* 1, 13. p *Act.* 20. 7, 9. q *Ezech.* 23, 38. r *Jer.* 17, 24, 25, 26. *Isa.* 58. 13.

Q. Qua-

Q. *Quænam sunt quarto præcepto rationes annexæ?*

R. Rationes quarto præcepto annexæ sunt istiusmodi; quoniã è septimana qualibet sex dies concesserit nobis Deus nostris ipsorum negotijs insumendos s, quoniam in septimo jus sibi vendicat peculiare t; quoniã Deus exemplo suo nobis præivit, ac diei sabbati benedixit t. s *Exod.* 20. 9. t *Exod.* 20. 11.

Q. *Quodnam est præceptum quintum?*

R. Quintum præceptum est hujusmodi, *Honora patrem tuum ac matrem tuam, ut prolongentur dies tui in terra illa quam tibi largitur Dominus Deus tuus* u. u *Exod.* 20. 12.

Q. *Quid est quod jubemur præcepto quinto?*

R. Præceptum quintum nos jubet honorẽ conservare, ac officia persolvere unicuique pro ratione ordinis ac relationis in quibus fuerit exhibenda, seu superior nobis sit *, sive inferior x, sive denique æqualis y. * *Eph.* 5, 21. x 1 *Pet.* 2, 17. y *Rom.* 12. 10.

Q. *Quid est quod præceptum quintum vetat?*

R. Quintum præceptum vetat honorẽ, officiumque singulis debitum pro ratione ordinis ac relatione in quibus fuerint, aut negligere, aut adversus ea quicquam machinari z. z *Mat.* 15. 4, 5, 6. *Ezech* 34, 2, 3, 4. *Rom.* 13, 8.

Q. *Quæ ratio subnectitur quinto præcepto?*

R. Ratio quinto præcepto subnexa est promissio longævitatis, prosperitatisque (quatenus nempe Dei gloriæ ipsorúmque conducant utilitati) omnibus facta hoc præceptũ observantibus a. a *Deut.* 5, 16. *Eph.* 6, 2, 3.

Q. *Cedo*

Q. *Cedo præceptum sextum?*

R. Præceptum sextum hisce verbis comprehenditur, *Non occides* b. b Exod. 20. 13.

Q. *Quid à nobis exigit præceptum sextum?*

R. Exigit à nobis præceptum sextum, ut vitam cùm nostram c, tum aliorum d, honestis quibuscunque rationibus tueamur. c Eph. 5, 28, 29. d 1 Reg. 8, 5.

Q. *Quid verò prohibet sextum præceptum?*

R. Sextum præceptum prohibet vitam nobismetipsis, aut injustè proximo vitam adimere, aut quidvis quod eò tendat agere e. e Act. 16. 28. Gen. 9, 6.

Q. *Quodnam est præceptum septimum?*

R. Præceptum septimum hæc verba complectuntur, *Non mœchaberis* f? f Exod. 20. 14.

Q. *Quid exigitur præcepto septimo?*

R. Præceptum septimum exigit ut tam nostrã quàm proximorũ castitatem animo, sermone, gestuque conservemus g. g 1 Cor. 7, 2, 3. 5, 34, 36. col. 4. 6. 1 Pet. 3, 2.

Q. *Quid prohibetur præcepto septimo?*

R. Septimum præceptũ prohibet cogitationes, sermones, actionesque omnes impudicas h. h Mat. 15, 19, & 5, 28. Eph. 5, 3, 4.

Q. *Quodnam est præceptum octavum?*

R. Præceptum octavum hoc est, *Non furaberis* i. i Exod. 20, 15.

Q. *Præceptum octavum quid à nobis exigit?*

R. Octavum præceptum à nobis exigit, facultates ac rem externam nostrî allorumque ut procuremus ac promoveamus k. k Gen. 30. 30. 1 Tim. 5, 8: Lev. 25, 35: Deut. 22, 1, 2, 3, 4, 5: Exod.

23

23, 4, 5: *Gen.* 47, 14, 20.

Q. *In octavo præcepto quid prohibetur?*

R. Octavũ præceptum prohibet quicquid nostris aut proximorũ nostrorum opibus rebúsque externis injusto aut est aut esse possit impedimento *l*. l *Prov.* 21, 17, & 23, 20 21, & 28, 19: *Eph.* 4, 28.

Q. *Quodnam est præceptum nonum?*

R. Præceptum nonum sic se habet, *Non eris adversus proximum tuum testis mendax* m. m *Exod.* 20, 16.

Q. *Quid à nobis exigit præceptum nonum?*

R. Præceptum nonum id à nobis exigit, ut veritatem inter homines mutuò *n*, útque bonum nomen & existimationẽ cùm nostrî tum proximorum nostrorum conservemus ac promoveamus *o*, cum primis vero in ferendo testimonio *p*. n *Zech.* 8, 16 o 3 *Joh. v.* 12. p *Prov.* 14, 5. 25.

Q. *Quid prohibetur nono præcepto?*

R. Nonum præceptum prohibet quicquid est aut veritati inimicum, aut existimationi nostrî vel proximornm nostrorum injurium *q*. q 1 *Sam.* 11. 28: *Lev.* 19, 10. *Psal.* 15. 3.

Q. *Quale est mandatum decimum?*

R. Præceptum decimum hæc verba exhibent, *Non concupisces proximi tui domum, non concupisces proximi tui uxorem, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, neque aliud denique quicquam quod est proximi tui* r. r *Exod.* 20, 17.

Q. *In decimo præcepto quid exigitur?*

R. Præceptum decimum exigit, ut sorti nostræ plenè acquiescamus *s*, utque in proximum & quæcunque sunt ejus, debitè, benevoléque afficiamur *t*. s *Heb.* 13, 5. 1 *Tim.* 6, 6. t *Job.* 31, 29. *Rom.* 12, 15.

19, 1 Tim. 1, 5. 1 Cor. 13, 4, 5, &c. 7.

Q. *Quæ prohibentur decimo præcepto?*

R. Præceptum decimum prohibet rerum nostrarum displicentiâ *u*, invidentiâ ac dolore de bono proximi *x*, unà cum animi nostri motibus & affectionibus circa ea quæ proximi sunt inordinatis quibuscunque *x*. *u* 1 Reg. 21, 4. Esth. 5, 13. 1 Cor. 10, 10. *x* Gal. 5, 26. Psa. 73, 14, 16. *x* Rom. 7, 7, 8, & 13, 9. Deut. 5, 21.

Q. *Quisquámne potis est præcepta Dei perfectè observare?*

R. Post lapsum nemo extat humanâ tantùm naturâ constans, qui præcepta Dei perfectè in hac vitâ implere potest *y*, quò minùs ea quotidie tum cogitatione, tum dictis factisque violet *z*. *y* Eccles. 7, 20. 1 Joh. 1, 8, 10. Gal. 5, 17. 2 Gen. 6, 7, 8, 21. Rom. 3, 9, ad 21. Jac. 3, 2, ad 13.

Q. *An verò sunt omnes violationes legis ex æquo graves?*

R. Peccata sunt nonnulla aliis cùm suâ naturâ, tum propter varias eorum aggravationes in conspectu Dei graviora *a*. *a* Ezech. 8, 6, 13, 15. 1 Joh. 5, 6: Psal. 78, 1, 32, 56.

Q. *Quid est quod meretur peccatum unumquodque?*

R. Unumquodque peccatum iram Dei meretur ac maledictionem cùm in vitâ præsenti, tum in futurâ *b*. *b* Eph. 5, 6. Gal. 3, 10. Lam. 3, 39. Mat. 25, 41.

Q. *Quid autem exigis nobis à Deus, quò nobis ob peccatum debitas iram ejus ac maledictionem effugiamus?*

R. Quò iram Dei ac maledictionem ob pec-

peccatum nobis debitae effugiamus, exigit à nobis Deus fidem in Jesum Christum, resipiscentiam ad vitam e, unà cum usu mediorum omniũ externorum diligenti, quibus Christus nobis communicat redemptionis suæ beneficia d. e Act. 20, 21 d Pro. 2, 1, ad 6, & 8, 33, ad fin. Isa. 55, 3.

q. *Quid est fides in Jesum Christum?*

R. Fides in Jesum Christum est gratia salvifica e, quâ illum recipimus, eóque solo nitimur ut salvi simus, prout ille nobis offertur in Evangelio f. e Heb. 10, 39. f Joh. 1, 12: Isa. 26, 3, 4: Phil. 3, 9: Gal. 2, 16.

q. *Quid est resipiscentia ad vitam?*

R. Resipiscentia ad vitam est gratia salvifica g, quâ peccator è vero peccati sui sensu h, ac apprehensione divinæ in Christo misericordiæ i, dolens ac perosus peccatum suum ab illo ad Deum convertitur k, cum novæ obedientiæ pleno proposito & conatu l. g Act. 11, 18. h Act. 2, 37, 38. i Joel. 2, 12. Jer. 3, 22. k Jer. 31, 18, 19: Ezech. 36, 31: l 2 Cor. 7, 11. Isa. 1, 16, 17.

q. *Quænam sunt externa media, quibus Christus nobis communicat redemptionis suæ beneficia?*

R. Media externa ac ordinaria quibus Christus nobis communicat redemptionis suæ beneficia sunt ejus instituta, Verbum præsertim, Sacramenta & Orationes, quidẽ omnia electis redduntur efficacia ad salutem m. m Mat. 28, 19, 20. Act. 2, 49, 46 47.

q. *Quâ ratione fit Verbum efficax ad salutem?*

R. Spiritus Dei lectionem verbi, præcipuè verò prædicationem ejus reddit medium efficax convincendi, convertendique peccatores, eosdémque in

sancti-

sanctimoniâ & consolatione ædificandi per fidem ad salutem n. 1 Neh. 8, 8. 1 Cor. 14, 24, 25. Act. 26, 18. Psal. 19, 8. Act. 20, 32. Rom. 15, 4. 2 Tim. 3, 15, 16, 17. Rom. 10, 13, 14, 15, 16, 17. & 1, 16.

q. *Quomodò legi debet ac audiri verbum, ut evadat efficax ad salutem?*

R. Quò verbum evadat efficax ad salutem, debemus ei cum præparatione o, ac oratione p diligenter attendere q, idemque fide excipere ac amore r, in animis nostris recondere s, ac in vitâ nostrâ exprimere t. o Pet. 2, 1, 2. p Psal. 119, 18. q Prov. 8, 34. 1 Heb. 4, 2. 2 Thes. 2, 10. s Psal. 119, 11. 1 Luc. 8, 15. Jac. 1, 25.

q. *Quî evadunt sacramenta media efficacia ad salutem?*

R. Sacramenta evadunt efficacia ad salutem media, non ullâ in ipsis vi, nec in eo qui illa administrat, verùm Christi solummodò benedictione u, ac Spiritûs ejus, in ijs qui illa per fidem recipiunt, operatione *. u 1 Pet. 3, 21. Mat. 3, 11. 1 Cor. 3, 6, 7. * 1 Cor. 11, 19.

q. *Quid est Sacramentum?*

R. Sacramentum est ordinatio sacra à Christo instituta, in quâ fidelibus per signa in sensus incurrentia Christus novique fœderis beneficia repræsentantur, obsignantur, & applicantur. 2 Gen. 17, 7, 10. Exod. 12, cap. 1 Cor. 11, 23, 26.

q. *Quænam sunt sacramenta Novi Testamenti?*

R. Sacramenta Novi Testamenti sunt Baptismus, ac Cœna Domini. y Mat. 28, 19. 2 Mat. 26, 26, 27, 28.

q. *Quid est Baptismus?*

R. Baptismus est Sacramentum, in quo ablutio per aquam in nomine Patris ac Filij ac Spiritus Sancti a, nostram in Christum insitionem, ut & beneficiorum ejus ad nos in gratiâ participationem, peccatumque nostrum, nos nempe Domini futuros esse rotes, significat obsignátque b. a Matt. 28, 19. b Rom. 6. 4. Gal. 3, 27.

q. *Quibus est Baptismus administrandus?*

R. Baptismus non est administrandus quibusquam extra Ecclesiam visibilem constitutis, donec se in Christum credere, eique obedientes fore professi fuerint c, verùm infantes eorum qui membra tunc Ecclesiæ visibilis sunt baptizandi d. c Act. 8, 36, 37, & 2, 38. d Act. 2, 38, 39. Gen. 17. 10. cum col. 2, 11, 12. e 1 Cor. 7, 14.

q. *Quid est Cœna Domini?*

R. Cœna Dominica est sacramentum, in quo panis & vinum secundùm Christi institutum datur acceptique, mors ejus ostenditur; quæ qui dignè participant, corporis ejus & sanguinis (non quidem corporeo & carnali modo) verùm per fidem fiunt participes, omniúmque ipsius beneficiorum, ad nutritionem suam spiritualem suumque in gratiâ incrementum c. e 1 Cor. 11, 23, 24, 25, 26. & 10. 16.

q. *Ut dignè quis participet cœnam Dominicam quid requiritur?*

R. Qui cœnam Dominicam dignè cupiunt participare, requiritur ut semet examinent, cùm de cognitione suâ, qua corpus Domini valeant discernere f, tum de fide suâ, quâ reficiantur ipso gratum etiam de resipiscentiâ suâ b, amore i, & obedientiâ novâ k; ne forte indigni si advenerint, judicium edant bibántque sibimet ipsis l. f 1 Cor. 11, 28, 29

g 2 Cor. 13. 5. h 2 Cor. 12, 31. i 1 Cor. 10. 16. 17. k 1 Cor. 5, 7, 8. l 1 Cor. 11, 28, 29.

q. *Quid est precatio?*

R. Precatio est quâ petitiones nostras pro rebus divinæ voluntati congruis offerimus Deo m, in nomine Christi o, unà cum peccatorum nostrorum confessione p, & gratâ beneficiorum ejus agnitione q. m *Psal.* 62. 8. n 1 *Joh.* 5. 14. o *Joh.* 16, 23 p *Psal.* 32. 5, 6. *Dan.* 9, 4. q *Phil.* 4. 6.

q. *Quam nobis regulam præscripsit Deus precibus nostris dirigendis?*

R. Totum Dei verbum utile est nobis in oratione dirigendis r, specialis verò directionis norma est illa orationis formula quam discipulos suos edocuit Christus; *Oratio Dominica*, quæ vulgò dicitur r. 1 *Joh.* 5, 14. s *Mat.* 6, 9, 10, 11, 12, 13 cum *Luc.* 3, 11, 2, 3, 4.

q. *Quid nos docet Orationis Dominicæ præfatio?*

R. Orationis Dominicæ præfatio, nempe, *Pater noster, qui es in cœlis* t, nos docet accedere ad Deum cum omni sancta reverentia ac confidentia, tanquam filios ad patrem, qui & potis est & paratus nobis opitulari u, prout etiam cum alijs atque pro alijs orare *. t *Mat.* 6. 9. u *Rom.* 8, 15. *Luc.* 11, 13: * *Act.* 12, 5. 1 *Tim.* 2, 1, 2.

q. *Quid est quod oramus in petitione primâ?*

R. In petitione primâ, scil. *Sanctificetur nomen tuum* x, oramus ut efficere velit Deus, ut eum nos aliique, in eis, quibuscunque se notum nobis facit, glorificare valeamus y, atque ad suam ipsius gloriam omnia dirigere velit ac disponere z. x *Mat.* 6, 9: y *Psal.* 67, 2, 3. z *Psal.* 83, *per totum.*

q. *Quid petimus in secundâ petitione?*

R. In petitione secundâ, quæ hujusmodi est, *Adveniat regnum tuum* a, petimus ut destruatur regnum Satanæ b, gratiæ verò regnum ut promoveatur c, ut nos alique in eo simus cum constituti tum conservati ne excidamus d, atque regnum gloriæ velit Deus adproperare e. a *Matt.* 6, 10: b *Psal.* 68, 18 c *Apoc.* 12, 10, 11. d 1 *Thess.* 3, 1. *Rom.* 10, 1. *Joh.* 17, 9, 10. e *Apoc.* 22, 20.

q. *In petitione tertiâ quid petamus?*

R. In petitione tertiâ sub his verbis, *Fiat voluntas tua in terris sicut in cœlis* f, precamur efficere velit Deus, ut nos per gratiam voluntatem ejus tum recognoscere, tum ei in omnibus obtemperare g, & nos subinvitere, id quod in cœlis faciunt Angeli & valeamus & velimus. f *Matt.* 6, 10: g *Psal.* 167. per totum, & 119, 36: *Matt.* 26, 39: a *Sam.* 15, 25. *Job* 1. 21: h *Psal.* 103, 20, 21.

q. *Quid oramus in petitione quartâ?*

R. In quartâ petitione, quæ sic habetur, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie* i, oramus ut è domicilio Dei gratiæ, bonorum quæ hujus vitæ sunt portionem idoneam obtineamus, ejusque unâ cum iis bene dictione perfruamur k. i *Matt.* 6, 11. k *Prov.* 30, 8, 9: *Gen.* 18, 20: l *Tim.* 4, 4, 5.

q. *Quid precamur in petitione quintâ?*

R. In petitione quintâ, cujus verba sunt, *Et remitte nobis debita nostra, sicut nos remittimus debitoribus nostris* l, precamur ut Deus peccata nostra omnia gratis velit propter Christum condonare m, quod quidem ut petamus eò magis animus nobis sit, quòd alios animitus condonare gratiâ ipsius auxiliante valeamus n. l *Matt.* 6, 12. m *Psal.* 51, 1. 25, 7 9: *Dan.* 4, 17, 18, 19. n *Luc.* 11, 4. *Mat.* 18, 35.

q. *quid*

q. *Quæ petimus in sexta petitione?*

R. In petitione sextâ, quam hæc verba complectuntur, *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo*, oramus ut velit nos Deus aut immunes à tentatione ad peccatum conservare *p*, aut certè tentatos sufficere ac liberare *q*. *p Mat. 26, 41. q 2 Cor. 12, 7, 8.*

q. *Quid nos docet Orationis Dominicæ conclusio?*

R. Orationis Dominicæ conclusio, *quia tuum est regnum, potentia & gloria, in sæcula, Amen*, nos docet animos ac fiduciam nostram in orando à solo Deo derivare *s*, eúmq; in precibus nostris laudare, regnum ei, potentiam, ac gloriam tribuendo *t*; quóque desiderium nostrum testemur, & exauditionis fiduciam, dicimus, AMEN *u*. *r Mat. 6, 13. s Dan. 9, 4, 7, 8, 9, 16, 17, 18, 19. 1 Chron. 29, 10, 11, 12, 13. t 1 Cor. 14, 16 Apoc. 22, 20, 21.*

DECALOGUS.

Exod. 20.

LOcutus est Deus omnia hæc verba, dicendo, Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi è terra Ægypto, è domo servitutis.

I. Non habebis Deos alios coram me.

II. Non facies tibi imaginem quamvis sculptilem, aut similitudinem rei cujusvis quæ est in cœlis supernè, aut inferiùs in terris; aut in aquis infra terram; non incurvabis te ijs, nec eis servies: siquidem ego Dominus Deus tuus, Deus sum zelotypus, visitans iniquitates patrum in filios ad tertiam usque quartamque progeniem osorum mei, exhibens verò misericordiam ad millenas usque diligentium me, ac præcepta mea observantium.

III. Nomen Domini Dei tui inaniter non usurpabis; non enim eum pro insonte habebit Dominus qui nomen ejus inaniter adhibuerit.

IV. Memineris diem Sabbati ut sanctifices eum, sex diebus operaberis, & facies omne

omne opus tuum. Septimus verò dies sabbatum est Domini Dei tui: opus in eo nullum facies tu, neque servus tuus, nec ancilla tua, neque jumentum tuum, nec hospes tuus quicunque intra portas tuas commoratur: Nam sex diebus perfecit Dominus cœlum terramque, mare, & quicquid in illis continetur: Septimo verò die requievit; quamobrem benedixit Dominus diei sabbati, eumque sanctificavit.

V. Honora patrem tuum ac matrem tuam, ut prolongentur dies tui in terrâ illâ quam tibi largitur Dominus Deus tuus.

VI. Non occides.

VII. Non mœchaberis.

VIII. Non fur aberis.

IX. Non eris adversus proximum tuum testis mendax.

X. Non concupisces proximi tui domum, non concupisces proximi tui uxorem, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, neque aliud denique quicquam quod est proximi tui.

ORATIO DOMINICA.

Matth. 6.

PAter noster, qui es in cœlis; sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum; fiat voluntas tua in terra sicut in cœlis: panem nostrum quotidianum da nobis hodie; & remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris; & ne nos inducas in tentationem; sed libera nos à malo; quia tuum est regnum, potentia & gloria, in sæcula. *Amen.*

SYMBOLUM.

CRedo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli ac terræ; & in Jesum Christum filium ejus unicum, Dominum nostrum; qui conceptus est è Spiritu Sancto, natus ex Mariâ Virgine: passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus: de-

descendit ad inferos: tertio die resurrexit à mortuis: ascendit in cœlum, & sedet ad dextram Dei Patris omnipotentis: unde venturus est ad judicandos vivos & mortuos. Credo in Spiritum Sanctum: Sanctam Ecclesiam catholicam: Sanctorum communionem: remissionem peccatorum, & vitam æternam. Amen.

EQuæstione qualibet utriusque Catechismi repetitum dedimus in responsione quantum responsionem quamlibet reddat propositionem integram, sive sententiam absolutam. Eo nempe consilio, ut discenti ulteriùs utilis esse possit, quoties occasio tulerit, ad cognitionis ac pietatis incrementum, vel extra catechisandi rationem.

Et quamvis in alterutro Catechismo substantia doctrinæ in compendio illo (*Symbolo Apostolico*, vulgò dicto) comprehensæ plenè ac perfectè exhibeatur, adeò quidem ut nulla supersit necessitas symbolum ipsum inserendi: nihilominus tamen hic illud subnectendum esse duximus; non perinde quasi aut ab ipsis Apostolis fuerit concinnatū, aut pariter cum Decalogo ac Oratione Dominicâ

nicâ pro Scripturâ canonicâ haberi debeat: (nedum certè pro oratione, quo nomine ignara plebecula cùm illud tum Decalogum in proclivi fuit ut usurparet) verùm quòd sit fidei Christianæ breve compendium, verbo Dei consetaneum, ac in Ecclesijs Christi antiquitùs receptum.
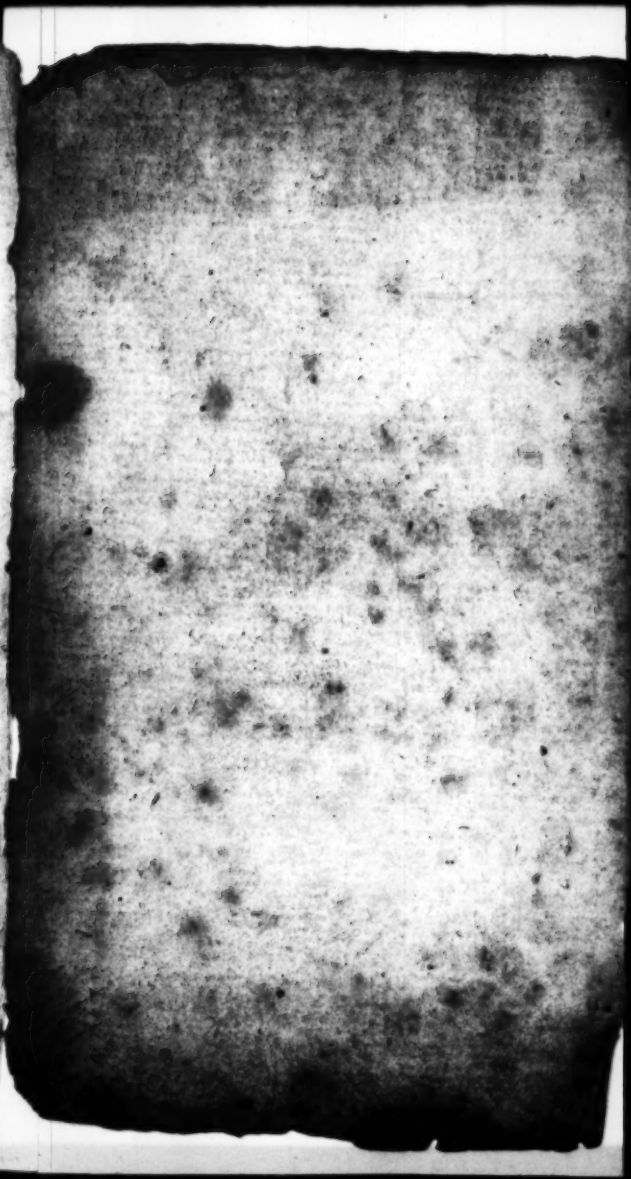
FINIS.